

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3 (075.8)

Браславська Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань,
Україна,
e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

Кравцова Ірина Віталіївна,
кандидат географічних наук, доцент

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань,
Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ

У статті поставлено за *мету* вирішення завдань сучасної рекреаційної географії на основі чітко окреслених методологічних аспектів її наукового апарату.

Розв'язання поставленої мети стало можливим за допомогою таких *методів* як аналіз наукових джерел із порушеної проблеми, що дало змогу уточнити сутність поняття «рекреаційна географія», її «об'єкт» і «предмет»; опис географічних процесів і явищ, зокрема і в рекреаційній географії.

Новизною доробку стало узагальнення бачення науковцями наукового апарату рекреаційної географії, що сприяло його результативності: визначено завдання рекреаційної географії та вектори їх вирішення.

Практична значимість: стаття може стати елементом лекцій навчальної дисципліни для майбутніх учителів географії, так як їх професійна діяльність пов'язана з такою складовою освітнього процесу як з організація відпочинку і оздоровлення підростаючих поколінь.

Ключові слова: рекреаційна географія, методологічні аспекти, об'єкт, предмет і завдання рекреаційної географії.

УДК 911.3 (075.8)

Браславская Оксана Владимировна,
доктор педагогических наук, профессор

Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины, г. Умань,
Украина,
e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

Кравцова Ирина Витальевна,
кандидат географических наук

Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины, г. Умань,
Украина, e-mail:
oksana.braslavska@udpu.edu.ua

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОВРЕМЕННОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ ГЕОГРАФИИ

В статье поставлена *цель* решения задач современной рекреационной географии на основе четко определенных методологических аспектов ее научного аппарата.

Решение поставленной цели стало возможным с помощью таких *методов* как анализ научных источников по затронутой проблеме, что позволило уточнить сущность понятия «рекреационная география», ее «объект» и «предмет»; описание географических процессов и явлений, в том числе и в рекреационной географии.

Новизною статті стало обобщення видення ученими наукового апарату рекреаційної географії, що сприяло його результативності: визначені задачі рекреаційної географії і вектори їх рішення.

Практична значимість: стаття може стати елементом лекцій навчальної дисципліни для майбутніх учителів географії, так як їх професійна діяльність пов'язана з такою складовою освітнього процесу як організація відпочинку і оздоровлення підлітків поколінь.

Ключові слова: рекреаційна географія, методологічні аспекти, об'єкт, предмет і завдання рекреаційної географії.

UDC 911.3 (075.8)

Braslavska Oksana Vladimirovna,
doctor of pedagogical sciences, professor

Pavlo Tychyna Uman state pedagogical
university, Uman, Ukraine,
e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

Kravtsova Iryna Vitaliyivna,
Ph.D. in Geography, associate professor

Pavlo Tychyna Uman state pedagogical
university, Uman, Ukraine

METHODOLOGICAL ASPECTS OF MODERN RECREATIONAL GEOGRAPHY

The article aims to solve the problems of modern recreational geography on the basis of clearly defined methodological aspects of its scientific apparatus.

The solution of the set goal was made possible by analyzing the scientific sources from the disturbed problem, which made it possible to clarify the essence of the concept of "recreational geography", its "object" and "subject"; description of geographical processes and phenomena, in particular in recreational geography.

The novelty of the work was the generalization of the scientists' vision of the scientific apparatus of recreational geography, which contributed to its effectiveness: the task of recreational geography and the vectors of their solution were determined.

Practical significance: the article can become an element of the lectures of the discipline for future teachers of geography, as their professional activity is associated with such a component of the educational process as the organization of recreation and improvement of the growing generations.

Key words: recreational geography, methodological aspects, object, subject and tasks of recreational geography.

Постановка проблеми. Рекреаційна географія як галузь географії сформувалася в 60-х – 70-х рр. ХХ ст. й до цього часу залишається актуальною, що пов'язано з постійними змінами парадигм сучасного суспільства. Людство перестало бездумно проводити вільний час, або лише з метою простого відтворення життєвих сил. До такої мети додається змістовність проведення дозвілля, чому сприяє стрімкий розвиток інфраструктури для різноманітних видів рекреаційних занять. Це забезпечує зниження психо-емоційного напруження, соціального дискомфорту викликаного зростанням рівня урбанізації, розширення життєвого простору, підвищення рівня рухової активності, підвищення комфортності тощо. Все це сприяє розвитку рекреаційної діяльності, освоєнню нових географічних територій.

Сутність рекреації полягає у задоволенні всебічних потреб людини, пов'язаних із оздоровленням, відпочинком та змістовним проведенням часу в період дозвілля. Крім того, «рекреація як одна з головних форм

продуктивного використання вільного часу людини – суспільний, економічний і науковий феномен, для якого не мають значення міжгалузеві та міждисциплінарні межі» [3, с. 5].

Економічний аспект рекреації полягає в тому, що вона спрямована на відтворення робочої сили, на формування споживчого попиту як на товари, так і на послуги, що прискорює розвиток господарства певної території, розширює сферу прикладних досліджень, суттєво впливає на структуру балансу грошових доходів і витрат населення, активізує приплив іноземної валюти.

Формулювання цілей статті. Таким чином, є всі передумови до підвищення актуальності й подальшого розвитку рекреаційної географії та необхідність її вивчення як навчальної дисципліни майбутнім учителям географії, так як їх професійна діяльність пов'язана з таким елементом освітнього процесу як з організація відпочинку і оздоровлення підростаючих поколінь. Трудова діяльність і відпочинок є складовими життєдіяльності кожної людини. Тому важливим є розвиток теорії та практики здійснення рекреаційного районування та процесу організації рекреаційної діяльності; розкриття наукові концепції, підходів, понять, методів дослідження організації рекреаційної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Рекреаційна діяльність перетворилась на один із важливих соціально-економічних чинників сучасності: відбувається процес формування нової галузі господарства, що базується на використанні природних ресурсів, має підготовлених фахівців, зв'язки з іншими галузями і дає відповідний соціально-економічний ефект. Бурхливий розвиток рекреаційної діяльності й велика складність проблем, зв'язаних з цим глобальним явищем, вимагають залучення вчених різних галузей знань географів також, з метою вивчення та вироблення практичних рекомендацій. Організація рекреаційної діяльності носить комплексний характер: в будь-якій рекреаційній системі взаємодіють групи відпочиваючих, природні комплекси, технічні інфраструктури, сфера обслуговування, виробнича сфера, трудові ресурси, системи розселення. При проведенні наукових досліджень чітко проявилися проблеми рекреації і їх «географічність», оскільки рекреаційна діяльність диференційована територіально і органічно зв'язана з властивостями географічного середовища, проходить в рамках фізичної, економічної географії, географії населення, медичної географії і країнознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекреаційна географія – галузь географічної науки, що вивчає закономірності формування, функціонування, динаміки та розміщення територіальних рекреаційних систем усіх типів і рангів [2, с. 51]. Питання рекреації висвітлені в роботах українських і зарубіжних науковців (А. Александрова, М. Багров, Л. Багрова, О. Бейдик, М. Бочваров, Ю. Веденін, І. Герасимов, І. Горленко, О. Дзюба, М. Долішний, В. Євдокименко, І. Зорін, В. Квартальнов, М. Клаусон, М. Крачило, М. Крачило, І. Левицький, Й. Майер, П. Маріотт,

В. Мацола, М. Мироненко, К. Міллз, О. Мінц, Л. Мухіна, Д. Ніколаєнко, В. Новікова, Т. Панченко, Б. Прохоров, І. Родичкін, О. Лесик, П. Тронько, Ю. Алексєєв, С. Попович, В. Верстюк, П. Панченко, І. Пірожник, В. Преображенський, В. Репринцев, І. Родичкін, Л. Руденко, В. Руденко, К. Рупперт, Н. Сажнева, М. Сваткова, В. Скотт-Вільямс, В. Стафійчук, І. Твердохлебов, Р. Уокер, Н. Фоменко, Дж. В. Фостер, П. Царфіс, В. Шевченко, І. Яковенко та ін).

Вивченню основ рекреаційної географії присвятили свої наукові доробки сучасні українські й зарубіжні науковці й дослідники (О. Бейдик [1], О. Любіцева [6], П. Масляк [7], Д. Ніколаєнко [9], М. Покоłodна [13], Н. Сажнева [14], Н. Скрипник [15], Л. Черчик [17] та інші). Вивченням характеристики регіональних особливостей рекреаційних ресурсів займалися К. Гірняк [4], В. Новікова [10], В. Павлов [11], М. Паламарюк [12], Н. Фоменко [16], Л. Чернюх [17] й багато інших.

Виклад основного матеріалу. На думку багатьох дослідників основними завданнями рекреаційних досліджень в Україні є: розкриття сутності процесу стомлюваності й механізмів розвитку різноманітних хвороб; розроблення шляхів раціонального використання рекреаційних територій для туризму, відпочинку й лікування людей; збирання й опрацювання інформації про вибір місця для організації нових рекреаційних об'єктів, розроблення і впровадження комплексу заходів, спрямованих на збільшення територіального рекреаційного потенціалу; вивчення рекреаційного попиту (внутрішнього і зовнішнього) на рекреаційні послуги; розроблення моделі оптимізації рекреаційних потоків, визначення рекреаційної ємності території і максимально допустимих рекреаційних навантажень; оцінка рекреаційних ресурсів і ефективності їхнього використання; вивчення визначених рекреаційних систем з метою обґрунтування їхньої спеціалізації і рівня концентрації, встановлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між їх підсистемами в інтересах задоволення вимог рекреантів і створення комфортних умов для рекреаційної діяльності; задоволення пізнавальних запитів потенційних рекреантів через широку пропаганду і рекламу; обґрунтування й реалізація рекреаційного районування країни або окремих територій; прогнозування розвитку та оптимізації функціонування туристсько-рекреаційного господарства України.

Як відомо, рекреаційна географія виявляє закономірності формування, динаміки, розвитку, різноманітності, розповсюдження територіально-рекреаційних систем (ТРС); їх морфологічної структури, територіальної диференціації й інтеграції, внутрішнього взаємозв'язку (структур), які обумовлюють цілісність ТРС; зв'язки між ТРС; взаємозв'язок ТРС з іншими географічними системами; прогнозує: спонтанні й цілеспрямовані дії; розробляє: систему методів пізнання.

Разом з іншими науками рекреаційна географія розробляє пропозицію із: а) оптимального функціонування систем; б) проектування систем з заданими властивостями: визначає рекреаційні потреби;

прогнозує результати створення і функціонування систем; розробляє територіально-диференційовані норми, а також систему методів їх вивчення і проектування. Забезпечує суспільну практику інформацією про регіональні особливості ТРС.

Визначаючи різноманітні методологічні підходи у розвитку рекреаційної географії, сучасні дослідники вказують на те, що вона належить до галузі суспільних, спеціальних географічних наук поряд з географією культури, освіти, охорони здоров'я й іншими дисциплінами, в яких цільова функція об'єкта і предмета вивчення може бути визначена як соціальна.

Першим важливим кроком на шляху становлення рекреаційної географії є висунуте В.С. Преображенським уявлення про рекреаційну систему (РС) як об'єктивне і соціальне за своєю функціональною суттю утворення. У системі господарства РС складає одну із підсистем, яка виступає як дещо ціле, яке володіє певним набором суспільно необхідних рекреаційних функцій. У цьому плані РС виступає як рівноцінна з системами матеріального виробництва (промислова, сільськогосподарська, аграрно-промислова, транспортна) і системами невиробничої сфери.

Н. Сажнева визначає «об'єктом дослідження рекреаційної географії рекреаційну систему (РС), що являє собою об'єктивне й соціальне утворення, кероване й частково самокероване, складниками якого є рекреанти, природні й культурні комплекси, технічна інфраструктура, сфера обслуговування, виробнича сфера, трудові ресурси, система розселення й орган управління; предметом вивчення рекреаційної географії – різні аспекти й об'єктивні закономірності становлення, функціонування й перспективного розвитку рекреаційних систем загалом та їхніх підсистем зокрема» [14, с. 9].

Зважаючи на те, що дане визначення приурочене до конкретної території, предметом вивчення рекреаційної географії вважають територіальну рекреаційну систему (ТРС) – як форму організації рекреаційної діяльності на визначеній території, у межах якої досягається максимальний взаємозв'язок, просторова й функціональна координація різноманітних підсистем, що беруть участь у реалізації рекреаційної функції [8, с. 5].

Територіальна рекреаційна система складається із взаємозв'язаних підсистем: природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу (рекреаторів), органу управління та відпочиваючих (рекреантів) й характеризується як функціональна цілісність (стан підсистем визначається соціальною функцією системи в цілому).

Підсистема «природні і культурні комплекси» виступає в якості складників середовища будь-якого походження, ресурсів та умов, що залучені до рекреаційної діяльності для задоволення рекреаційних потреб. Природні й культурні комплекси мають деяку ємність, стійкість, комфортність, різноманітність, привабливість.

Підсистема «інженерні споруди», або «рекреаційна інфраструктура» (сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що уможливають здійснення рекреаційної діяльності: задовольняє, з одного боку, звичайну життєдіяльність відпочиваючих і обслуговуючого персоналу, а з другого – задоволення специфічних рекреаційних потреб відпочиваючих. Характеризується вона за допомогою показників ємності, комфортабельності, надійності, інженерно-будівельних і експлуатаційних характеристик (норм, що відображають технологію їх утворення і експлуатації).

Функції підсистеми «обслуговуючий персонал» частіше спрямовуються на обслуговування рекреантів (фізичні та юридичні особи, що надають рекреаційні послуги). Орган управління слідкує за оптимальними співвідношеннями між всіма підсистемами, для чого він повинен отримувати інформацію про властивості і ємність підсистем, про наявність матеріальних і фінансових резервів. Обов'язковою умовою стійкої дії рекреаційної системи є реалізація планування і регулювання.

Підсистема «відпочиваючі або «рекреанти» визначає вимоги до других підсистем в залежності від соціальних, вікових, національних, регіональних і індивідуальних особливостей тих, хто займається рекреаційною діяльністю для задоволення власних потреб.

В. Павлов, Л. Черчик за результатами проведених досліджень пропонують таку класифікацію ТРС: за основними напрямками рекреаційної діяльності; за значенням: регіональні, загальнодержавні, міжнародні; за часом проведення рекреаційних занять: тривалі та короткочасної рекреації; за ступенем віддаленості від споживачів: ближні, віддалені.

Рекреаційний пункт, рекреаційний центр, рекреаційний вузол це прості форми сучасної територіальної організації рекреації. Якщо вони розташовані разом і спільно використовують певну територію, а також розташовані на ній інфраструктурні об'єкти, то утворюють рекреаційні райони. Наступною таксономічною одиницею вищого рангу є рекреаційний регіон, який включає групу рекреаційних районів у межах територій та характеризується спільністю природних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів, певними інфраструктурними взаємозв'язками та іншими чинниками. Рекреаційні регіони, формуючись на основі територіальної близькості, наявності транспортних і функціональних зв'язків кількох регіонів та спільного рекреаційного ресурсу, утворюють рекреаційні зони.

Звертаємо увагу на думку дослідника рекреаційних осередків та геоекотонів Б. Денисика, який стверджує, що для їх вивчення варто використовувати «конструктивно-наковий ландшафтознавчий підхід та принципи комплексності і природно-антропогенного сумісництва, а також групи: а) загальнонаукових (ретроспективний, системний, структурний), б) дисциплінарних (аналіз літературних джерел, природних аналогій, картографічних, польових ландшафтознавчих досліджень), в)

міждисциплінарних (моделювання, ГІС-технологій (GIS-based analysis), районування) методів» [5, с. 9].

Крім того, варто зазначити, що рекреаційна діяльність тісно пов'язана з наявністю рекреаційних ресурсів, які є основою санаторно-курортного лікування, масового відпочинку і туризму. Як рекреаційні ресурси виступають різні сторони та елементи природних чи культурних ландшафтів. В основі виділення територіального поєднання рекреаційного господарства лежать такі ознаки: спільність території; ступінь зосередження рекреаційних закладів; інтенсивність зв'язків між ними та підприємствами (закладами), що їх обслуговують; наявність туристських маршрутів; обсяг рекреаційних послуг.

За ступенем забезпеченості рекреаційними та курортними лікувальними ресурсами Україна посідає одне з провідних місць в Європі. Найбільш сприятливі умови протягом усього року мають Карпатські гори, де повітря насичене солями, озоном, фітонцидами та ароматичними речовинами. Унікальні природні комплекси кожної з областей, їх багате історичне минуле обумовлюють розвиненість рекреаційних ресурсів регіонів, до складу яких належать об'єкти як природного, так і антропогенного походження, зокрема природні, археологічні, історичні, архітектурні, мистецькі пам'ятки тощо.

Висновки. Отже, вирішення завдань сучасної рекреаційної географії можливе на основі чітко окреслених методологічних аспектів її наукового апарату. Осучаснення форм територіальної організації рекреації, де рекреаційний пункт, рекреаційний центр, рекреаційний вузол виділятимуться за новітніми класифікаторами, а взаємозв'язані підсистеми чітко працюватимуть на розвиток усієї територіальної рекреаційної системи призведе до зміцнення їх функціональної цілісності. Подальшим розвідкам підлягає розкриття стану кожної з підсистем, яка визначається соціальною функцією системи в цілому та запровадження зарубіжного досвіду для вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О.О. Бейдик. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.
2. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : Палітра, 1997. – 300 с.
3. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посібник / В. В. Величко. – Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 202 с.
4. Гірняк К. М. Рекреаційні зони Закарпаття: стан і перспективи розвитку / К.М. Гірняк. – Режим доступу : <http://nvlvet.com.ua>
5. Денисик Б.Г. Рекреаційні осередки та геоекотони Середнього Побужжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : 11.00.11 / Б.Г. Денисик. – К., 2018. – 20 с.
6. Любіцева О. О. Рекреаційна географія і розвиток туризму / О. О. Любіцева // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля : матер. Міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 2004). – К. : КНУКІМ, 2004. – С. 42–43.
7. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посібник / П. О. Масляк. – К. : Знання,

2008. – 343 с.

8. Мироненко Н.С. Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во Московского университета, 1981. – 208 с.
9. Николаенко Д. В. Рекреационная география : учебн. пособие для студ. высш. учебн. заведений / Д. В. Николаенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 288 с.
10. Новикова В. І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : 13.00.02 / В. І. Новикова. – К., 2008. – 24 с.
11. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи : монографія / В. І. Павлов, Л. М. Черчик – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 124 с.
12. Паламарюк М. Ю. Географія туристично-рекреаційного потенціалу Чернівецької області / М. Ю. Паламарюк // Географія та туризм. – 2011. – Вип. 11. – С. 74–79.
13. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія : навч. посібник / М. М. Покоłodна. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 275 с.
14. Сажнева Н. М. Рекреаційна географія : навч. посібник / Н. М. Сажнева. – Мелітополь : Люкс, 2008. – 329 с.
15. Скрипник Н. Я. Рекреаційна географія : навч. посіб. / Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.
16. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посібник / Н. В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
17. Чернюх Л. Г. Економіка та розвиток регіонів (областей) України : навч. посібник / Л. Г. Чернюх, Д. В. Клиновий. – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.
18. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів / Л. Черчик. – Режим доступа: esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/klas_ttp.p.

Список использованных источников

1. Бейдик А.А. Рекреационно-туристические ресурсы Украины: Методология и методика анализа, терминология, районирование : монография / А.А. Бейдик. – К. : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2001. – 395 с.
2. Бейдик А.А. Словарь-справочник по географии туризма, рекреологии и рекреационной географии / А.А. Бейдик. – К. : Палитра, 1997. – 300 с.
3. Величко В. В. Организация рекреационных услуг : учеб. пособие / В. В. Величко. – Х. : ХНУМГ им. О. М. Бекетова, 2013. – 202 с.
4. Гирняк К. М. Рекреационные зоны Закарпатья: состояние и перспективы развития / К.М. Гирняк. – Режим доступа : <http://nvlvet.com.ua>
5. Денисик Б.Г. Рекреационные центры и геозкотоны Среднего Побужья : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. геогр. наук: 11.00.11 / Б.Г. Денисик – К., 2018. – 20 с.
6. Любичева О.А. Рекреационная география и развитие туризма / О. А. Любичева // Педагогические и рекреационные технологии в современной индустрии досуга : матер. Междунар. науч.-практ. конф. (Киев, 2004). – К. : КНУКІМ, 2004. – С. 42–43.
7. Масляк П. А. Рекреационная география : учеб. пособие / П.А. Масляк. – К. : Знание, 2008. – 343 с.
8. Мироненко Н.С. Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во Московского университета, 1981. – 208 с.
9. Николаенко Д. В. Рекреационная география : учебн. пособие для студ. высш. учебн. заведений / Д. В. Николаенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 288 с.
10. Новикова В. И. Территориальная организация рекреационной деятельности в контексте сбалансированного развития региона (на примере Черкасской области) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. геогр. наук : 13.00.02 / В.И. Новикова. – К., 2008. – 24 с.
11. Павлов В.И. Рекреационный комплекс Волини: теория, практика, перспективы : монография / В. И. Павлов, Л. М. Черчик – Луцк : Надстир'я, 1998. – 124 с.
12. Паламарюк М. Ю. География туристическо-рекреационного потенциала Черновицкой области / М. Ю. Паламарюк // География и туризм. – 2011. – Вип. 11. – С. 74–79.
13. Покоłodная М. М. Рекреационная география : учеб. пособие / М.М. Покоłodная. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 275 с.

14. Сажнева Н. Н. Рекреационная география : учеб. пособие / Н.Н. Сажнева. – Мелитополь : Люкс, 2008. – 329 с.
15. Скрипник Н. Я. Рекреационная география : учеб. пособие / Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк. – К. : «Центр учебной литературы», 2013. – 296 с.
16. Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология : учеб. пособие / Н. В. Фоменко. – К. : Центр учебной литературы, 2007. – 312 с.
17. Чернюх Л. Г. Экономика и развитие регионов (областей) Украины : учеб. пособие / Л. Г. Чернюх, Д. В. Клиновий. – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.
18. Черчик Л. Научные подходы к классификации туристическо-рекреационных ресурсов / Л. Черчик. – Режим доступа: esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/klas_ttp.p.

References

1. Beydyk O.O. Recreational and tourist resources of Ukraine: Methodology and methods of analysis, terminology, zoning : monograph / O.O. Beidyk – K. : Publishing and printing center "Kyiv University", 2001. – 395 p.
2. Beydik O.O. Dictionary of Geography of tourism, recreation and recreational Geography / O.O. Beidyk – K. : Palette, 1997. – 300 p.
3. Velichko V.V. Organization of recreational services : teaching manual / V.V. Velichko. – Kh. : KHNUMH im. O. M. Beketov, 2013. – 202 p.
4. Girnyak K. M. Recreation Zakarpattya: state and prospects of development / K.M. Girnyak – Access mode : <http://nvlvet.com.ua>
5. Denisik B.G. Recreational centers and geocotones of the Middle Pobuzh'ya : author's abstract. dis. for obtaining sciences degree Candidate geogr. Sciences : 11.00.11 / B.G. Denisik. – K., 2018. – 20 p.
6. Lyubitseva O. Recreational geography and tourism development / O. Lyubitsev // Pedagogical and recreational technologies in the modern leisure industry : mater. International science-practice conf. (Kiev, 2004). – K. : KNUCIM, 2004. – p. 42–43.
7. Maslyak P.O. Recreational Geography : teaching manual / P.O. Maslyak. – K. : Knowledge, 2008. – 343 p.
8. Mironenko N.S. Recreational geography / N.S. Mironenko, I.T. Tverdohlebov – M. : Publishing House of Moscow University, 1981. – 208 p.
9. Nikolaenko D.V. Recreational geography : study manual for a student's of higher study Institutions / D. V. Nikolaenko. – M. : Humanet. ed. Center VLADOS, 2003. – 288 p.
10. Novikova V.I. Territorial organization of recreational activity in the context of balanced development of the region (on the example of Cherkassy region) : author's abstract dis. for obtaining sciences degree Candidate geogr. Sciences : 13.00.02 / V.I. Novikova. – K., 2008. – 24 p.
11. Pavlov V.I. Reconstruction complex of Volyn: theory, practice, perspectives : monograph / V.I. Pavlov, L.M. Cherchyk. – Lutsk : Nadstyrie, 1998. – 124 p.
12. Palamarjuk M. Yu. Geography of tourist and recreational potential of Chernivtsi region / M.Yu. Palamaruk // Geography and tourism. – 2011. – Vip. 11. – P. 74–79.
13. Pokolodnaya M.M. Recreational Geography : teaching manual / M. M. Pokolodna. – Kh. : KSAME, 2012. – 275 p.
14. Sazhneva N. M. Recreational Geography : teaching manual / N. M. Sazhnev. – Melitopol : Lyuks, 2008. – 329 p.
15. Skrypnyk N. Ya. Recreational Geography : teaching manual / N. Ya. Skrypnyk, A. M. Serdyuk. – K. : "Center for Educational Literature", 2013. – 296 p.
16. Fomenko N.V. Recreational resources and health resort : teaching manual / N.V. Fomenko. – K. : Center for Educational Literature, 2007. – 312 p.
17. Chernyukh L.G. Economics and development of regions (regions) of Ukraine : teaching manual / L.G. Chernukh, D.V. Klinovy. – K. : TSUL, 2002. – 644 p.
18. Cherchik L. Scientific approaches to the classification of tourist and recreational resources / L. Cherchyk. – Access mode: esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/klas_ttp.p.

УДК 351: 338- -52:797.11

Неїленко Сергій Михайлович,
кандидат технічних наук,

Київський національний університет
культури і мистецтв, м.Київ, Україна,
e-mail: Nsm110986@gmail.com

Зараховський Олександр Євгенович,
кандидат культурології

Київський національний університет
культури і мистецтв, м.Київ, Україна,

СЕРВІСНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРУЇЗНОЇ ІНДУСТРІЇ

Мета: Метою дослідження є аналіз та характеристика сервісної діяльності, маршрутів та особливостей круїзних компаній для кореляції менеджменту туристичних фірм при виборі майбутніх пропозицій споживачам.

Методика: В дослідженні використовувалися методи порівняння та узагальнення, логічні методи, індексний метод, метод експертних оцінок, моделювання, економіко-статистичні методи.

Результати: Розглянуто сучасний стан та розвиток сервісної діяльності круїзної індустрії, що підкреслює її як актуальний напрям розвитку світового туристичного ринку. Проаналізовано та охарактеризовано сервісну діяльність та маршрути круїзних компаній для кореляції менеджменту туристичних фірм при виборі майбутніх пропозицій споживачам. Встановлено, що найбільшу частку круїзного ринку займають корпорації Carnival Corporation та Royal Caribbean, які мають у своєму складі 150 суден різних категорій та класів. Ці компанії охоплюють найбільший ареал круїзних маршрутів, що є вигідним при обранні туристичного маршруту.

Наукова новизна: Основні положення дослідження представляють собою певний внесок в теорію ефективності в умовах сервісної економіки, що полягає в узагальненні зарубіжного досвіду сервісної діяльності круїзів.

Практична значимість: Можливе використання положень і висновків дослідження в якості теоретичної бази для розробки власних методик оцінки ефективності в конкретних видах сервісної діяльності вітчизняної круїзної індустрії. Отримані дані можна використовувати для прогнозу менеджменту туристичного ринку.

Ключові слова: сервісна діяльність, менеджмент, круїз, туризм, круїзний регіон, клас, корпорація.

УДК 351: 338- -52:797.11

Неїленко Сергей Михайлович,
кандидат технических наук

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail: Nsm110986@gmail.com

Зараховський Александр Евгеньевич,
кандидат культурологии

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,

СЕРВИСНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КРУИЗНОЙ ИНДУСТРИИ

Цель: Целью исследования является анализ и характеристика сервисной деятельности, маршрутов и особенностей круизных компаний для корреляции менеджмента туристических фирм при выборе будущих предложений потребителям.

Методика: В исследовании использовались методы сравнения и обобщения, логические методы, индексный метод, метод экспертных оценок, моделирования, экономико-статистические методы.

Результаты: Современное состояние и развитие сервисной деятельности круизной индустрии, подчеркивает ее как актуальное направление развития мирового

туристического рынка. Проанализированы и охарактеризованы сервисная деятельность и маршруты круизных компаний для корреляции менеджмента туристических фирм при выборе будущих предложений потребителям. Установлено, что наибольшую долю круизного рынка занимают компании Carnival Corporation и Royal Caribbean, которые имеют в своем составе 150 судов различных категорий и классов. Эти компании охватывают самый большой ареал круизных маршрутов, и являются выгодными при выборе туристического маршрута.

Научная новизна: Основные положения исследования представляют собой определенный вклад в теорию эффективности в условиях сервисной экономики, которые заключаются в обобщении зарубежного опыта сервисной деятельности круизов.

Практическая значимость: Использование положений и выводов исследования возможно в качестве теоретической базы для разработки собственных методик оценки эффективности в конкретных видах сервисной деятельности отечественной круизной индустрии. Полученные данные можно использовать для прогноза менеджмента туристического рынка.

Ключевые слова: сервисная деятельность, менеджмент, круиз, туризм, круизный регион, класс, корпорация.

UDC 351: 338- -52:797.11

Neilenko Serhii My`xajlovy`ch,
Candidate of Technical Sciences

Kiev National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: Nsm110986@gmail.com

Zarakhovskyi Olexander Yevgenovy`ch,
Candidate of Cultural Studies

Kiev National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine,

SERVICE ACTIVITIES OF CRUISE INDUSTRY

The purpose of the study is to analyze and characterize service activities, routes and features of cruise companies to correlate the management of travel companies when choosing future offers to consumers.

Methods: The study used the methods of comparison and generalization, logical methods, the index method, the method of expert estimates, modeling, economic and statistical methods.

Results: The current state and development of service activities of the cruise industry, emphasizes it as the current direction of development of the global tourist market. Analyzed and characterized the service activities and routes of cruise companies to correlate the management of travel companies when choosing future offers to consumers. It has been established that the largest part of the cruise market belongs to the companies Carnival Corporation and Royal Caribbean, which have 150 vessels of various categories and classes. These companies cover the largest part of cruise routes and are beneficial when choosing a tourist route.

Scientific novelty: The main points of the research are a definite contribution to the theory of efficiency in a service economy, which consists in the synthesis of foreign experience in cruise service activities.

Practical implications: The use of the provisions and conclusions of the study is possible as a theoretical basis for developing your own methods of evaluating the effectiveness of specific types of service activities of the domestic cruise industry. The obtained data can be used to predict the management of the tourist market.

Key words: service, management, cruise, tourism, cruise region, class, corporation.

Постановка проблеми. Круїзний сервіс є досить розвиненим типом туризму серед американських, австралійських та західноєвропейських туристів. Згідно світової статистики у 2017 році налічувалось 25,8 млн. туристів, які обрали круїзні подорожі, що на 4,5 % більше порівняно із 2016. Дистинацією круїзів є понад 1000 портів, подорож до яких здійснюють 458 лайнерів [4]. Дослідженню круїзного туризму присвячено праці Жихаревої В.В., Логунової Н. А., Нездоймінова С. Г., Ковиліної М. А., Захаріної А. Г., Мельник І. Л., Голубкової І. О., Дергачової В. О., Макогона Ю. В., Нікуліна С. Г., Пітера Уайльда, Rodrigue J. P [1-3, 6,9,10].

Постановка завдання. Завдання публікації - проаналізувати та охарактеризувати сервісну діяльність, маршрути та особливості круїзних компаній для кореляції менеджменту туристичних фірм при виборі майбутніх пропозицій споживачам.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час налічується понад 150 морських круїзних компаній – грецьких, італійських, іспанських, американських, датських, норвезьких. До найбільш відомих перевізників в сфері морських круїзів відносяться Carnival Cruise Lines, Celebrate Cruises, Royal Caribbean International, Princess Cruises, Costa, флот яких збільшується, так як збільшується число туристів, що виявляють інтерес до круїзів. У 1980 р налічувалося 1,5 млн туристів морських круїзів, в 1993 р – 4,5 млн., в 1996 р – 6,5 млн, в 2003 р. - 9 млн, в 2006 р. ця цифра досягла 12 млн туристів [1].

Як видно круїзний ринок стрімко розвивається, збільшується кількість туристів даного напрямку, проте на вітчизняному туристичному ринку даний вид туризму займає досить скромну частку – 9,8% [3]. Сучасний круїзний ринок досить чітко структурований. На ньому діє 4 великих круїзних холдинги і певне число незалежних круїзних компаній. За даними на початок 2018 р. найбільшу частку круїзного ринку займають корпорації Carnival Corporation та Royal Caribbean (рис. 1). Розглянемо детально склад та потужність кожної корпорації.

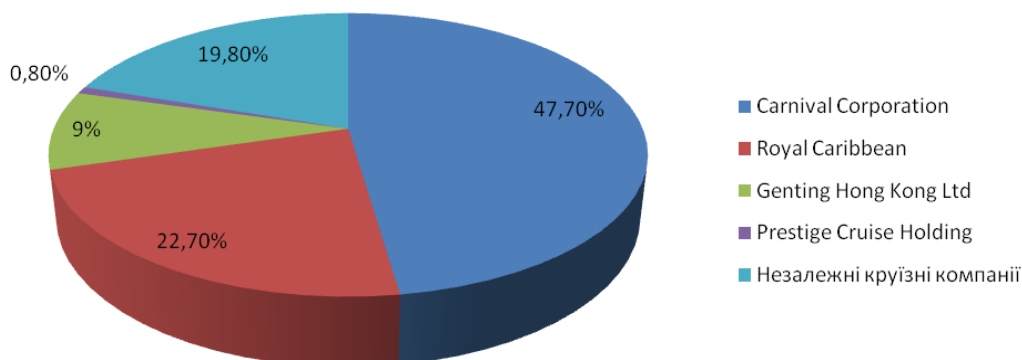

Рис. 1. Частка круїзних холдингів на ринку у 2018 р.

Carnival Corporation найбільший в світі туристичний холдинг, який об'єднує флот із понад 100 суден по 10 круїзним лініях: Carnival Cruise Lines (24%), Princess Cruises (16%), Costa Cruises (14%), Holland America

(13%), AIDA (11%), P&O Cruises (7%), Seabourn (4%), P&O Cruises Australia (4%) та Cunard (2%) (рис.2). Дана компанія є найпотужнішою у світі і охоплює найбільший ареал портів. Маршрути кораблів узгоджуються з начальниками портів на 3 роки вперед та проходять через Балтійські, Середземноморські, Південно-Американські, Східно-Азійська, Північно-Американські та Австралійські маршрути [8].

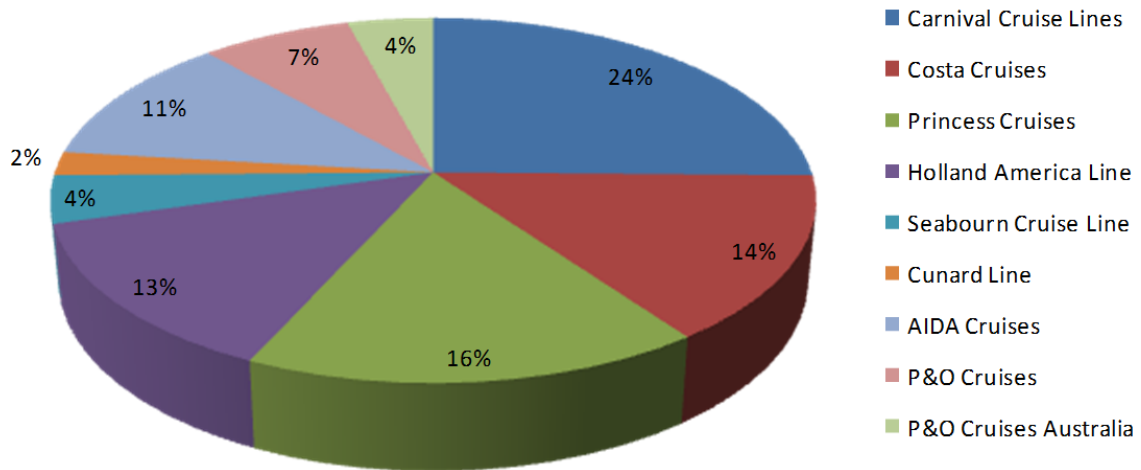

Рис.2. Частка флоту компаній корпорації Carnival Corporation

В експлуатації Carnival Cruise Lines на даний момент знаходяться 23 кораблі. Особливістю даної круїзної лінії є те, що вона проводить круїзи для нудистів. Перший такий круїз компанія організувала з 9 по 17 лютого 2013 р. - восьмиденний круїз по Панамському каналу. По даний час цей напрям в туризмі досить популярний і на регулярні нудистські круїзи треба бронювати місця за рік. Згідно статистичних даних компанією вже продано 70% місць подібного круїзу на 2018 рік. Вартість таких круїзів в середньому складає 1200 \$. Відповідно до рівня послуг, вартості та об'єму кораблів у компанії виділяють наступні класи: Fantas, Destiny, Triumph, Spirit, Conquest, Spendor, Dream та Vista (рис.3.). До класу *Fantas* належить 8 кораблів віком до 20 років, середньою місткістю 2000-2200 місць. Цей клас використовує дизайн сучасного круїзного лайнера з усіма його каютами, розташованими в корпусі, і лише кількома люксами на надбудовою, подібно до круїзних кораблів Holiday-класу, побудованих наприкінці 1980-х років. Клас *Destiny* і *Triumph* має 3 корабля віком до 19 років, середньою місткістю 2700-3000 місць. Кораблі цього класу мають такі зручності: зал засідань, лаунж шоу, бари, нічний клуб, атріум, ресторани, спа-центр, казино, аквапарк для підлітків та дітей (від 2 до 17 років). До класу *Spirit* входять 4 кораблі: Carnival Miracle, Carnival Legend, Carnival Pride, Carnival Spirit. Їх середня місткістю складає 2000-2100 місць, а вік – 17 років. Особливістю даного класу є дворівневий альтернативний ресторан, 13 барів, піцерія, гриль, бізнес-центр з конференц-залом, концертний зал, бібліотека, казино, гральні автомати, нічний, дитячий та підлітковий клуб, сауна, СПА-центр, фітнес-центр, 3

відкритих (1 дитячий) та 1 закритий басейни, 5 джакузі, спортмайданчики, бігова доріжка, фотогалерея, бутики.

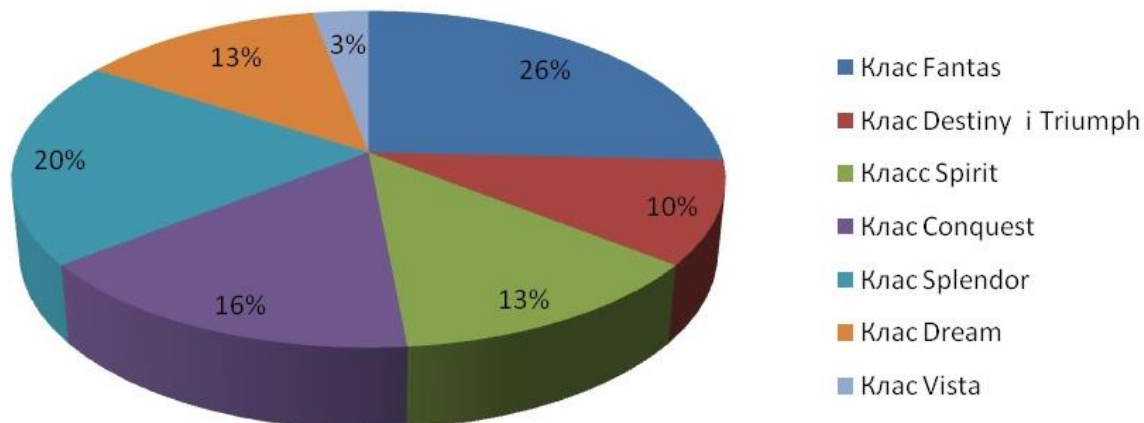

Рис.3. Розподіл лінії Carnival Cruise Lines за класами

5 кораблів Carnival Freedom, Carnival Liberty, Carnival Valor, Carnival Glory, Carnival Conquest належать до класу *Conquest* із середньою місткістю 3000 місць, а їх вік складає 16 років. Особливістю даного класу є те, що під час вечері офіціанти виконують вокальні та танцювальні номери, регулярно проходять паради офіціантів. Кораблі мають піцерію та цілодобове обслуговування «Room Service». Також є концертний зал, казино, ігрові автомати, 2 відкритих басейни, 1 дитячий басейн, 1 басейн з дахом, 5 джакузі, водна гірка, фітнес-центр, салон краси, СПА - центр (таласотерапія, ароматерапія, масаж, сауна), бібліотека, Інтернет - кафе, бутики, зал відео - ігор, медичний центр, дитячий та підлітковий клуби, дискотека. *Клас Splendor* складається із 6 кораблів середньою місткістю 3000 місць та віком до 12 років. За номенклатурою послуг подібний до класу *Conquest*, різниця лише в тому, що флот даного класу більш молодий. До класу *Dream* входять 4 корабля із середньою місткістю 3600 місць та віком до 9 років. Специфіка класу полягає у наявності RedFrog Rum Bar та дуже прохолодно блакитного театру BlueIguana, присутні два дворівневі ресторани, вишуканий стейк-хаус і спеціальний суши-бар Bonsai Sushi. *Клас Vista* представляє сучасний корабель 2016 р. Carnival Vista із місткістю в 4000 особи. На сьогоднішній день цей корабель є найбільшим з усієї лінії. Саме тут встановлено перший в світі морський театр IMAX, першу бруківку на морі та систему SkyRide під відкритим небом. Гості на борту Carnival Vista також можуть знайти заклади дозвілля, такі як Comedy Club Punchliner, Alchemy Bar, BlueIguana Cantina, RedFrog Rum Bar та Guy's Burger Joint тощо.

Розглянемо другу за величиною лінію корпорації Carnival – компанію *Princess Cruises*. Ця компанія зареєстрована на Бермудських островах, а її штаб-квартира знаходиться в Санта Клариті, Каліфорнія. Раніше вона була дочірньою компанією P & O Princess Cruises і є частиною Holland America Group, яка керує трьома марками Carnival на західному

узбережжі США. У лінії 17 суден, які здійснюють круїзи по всьому світу для американських і міжнародних пасажирів. Однією з найвідоміших рис лінії Princess Cruises є революційна нова програма "Personal Choice Cruising" - неструктурований та індивідуалізований підхід до подорожей на відпочинок на кораблі за інноваційною концепцією "якщо ти цього хочеш - коли ти цього хочеш".

Компанія Princess Cruises пропонує своїм клієнтам широкий вибір унікальних і захоплюючих маршрутів від 3 днів до 3 тижнів. Лайнери курсують по Алясці, Азії, Австралії та Новій Зеландії, Каліфорнії і Тихоокеанському узбережжю Америки, Канаді та Новій Англії, Європі, Карибах, Гавайських островах, Японії, Мексиці, Південній Америці, Панамському каналу і островам Тихого океану. Також компанія може похвалитися ексклюзивними навколосвітніми круїзами, розрахованими на 100 днів, за які туристи зможуть відвідати понад 40 портів. Особливістю компанії є впровадження караоке-шоу VOICE OF THE SEAS, який транслюють по американському телебаченню, створення шампанських фонтанів, проведення ламберджек-шоу, проведення обслуговування сніданків та вечері на балконах номерів. Флот компанії поділяється на сім класів.

До класу *Royal* входять три нових флагмана місткістю від 4500 місць: Royal Princess (2013), Regal Princess (2014) і Majestic Princess (2017). Ці кораблі втілили в собі все краще, що було досягнуто круїзної компанією за 50 років успішної роботи на круїзному ринку. Четвертий лайнер цього класу вже будується і планується його спусцення на воду в жовтні 2019 року. Основними маршрутами є Карибські острови, Середземні, Балтійські та Скандинавські порти. На кожному кораблі є 6 ресторанів (основний, стерлінг-стейк ресторан, тратторія Саббатіні, барбекю, піцерія, цілодобовий буфет), 7 барів, цілодобове обслуговування в каютах. Серед розваг виділяють 1 басейн, 3 джакузі, Lotus Spa і фітнес центр, бігову доріжку, концертну залу, казино і гральні автомати, кінотеатр, бібліотеку, салон краси. Клас *Caribbean* представлений чотирма лайнерами із місткістю 3300 місць: Caribbean Princess (2004), Crown Princess (2006), Emerald Princess (2007) і Ruby Princess (2008), які здійснюють круїзи по Карибським островам. Особливість даного класу - підвищений рівень комфорту на борту. Сили компанії спрямовані на створення лайнерів, на яких каюти з балконами займають до 90% житлового простору пасажирів. Цей клас кораблів відомий першим кінотеатром під зірками - Movies Under the Stars, де прямо під відкритим небом транслюються концерти, нові фільми і спортивні заходи. Клас *Grand* представлений трьома кораблями із місткістю від 3000 місць: Grand Princess (1998), Golden Princess (2001) і Star Princess (2002). Всі три корабля увійшли в історію, як перші лайнери, що переступили позначку в 100 тисяч тонн водотоннажності. Основними маршрутами є Карибські острови, Аляска, Австралія та Східна Азія. У своєму складі кораблі мають 3 основних ресторани, 2 альтернативних, італійський ресторан Trattoria, американську таверну Painted Desert, каву-

бар і бар з ікрою, безкоштовну піцерія, гриль-бар, кафе-морозиво тощо. Для дозвілля туристів присутні також 4 басейни (1 з "хвилею", 1 з розсувним куполом), 9 джакузі, фітнес-центр, бігова доріжка, гольф-симулятор, тенісний корт, волейбольні та баскетбольний майданчики, SPA, 3 концертні зали, казино (найбільше на круїзних кораблях) і гральні автомати, нічний клуб, театр віртуальної реальності, салон краси, бутики, дитячий ігровий клуб, бібліотека, каплиця, де капітан може заручити закоханих. У класі *Coral* виділяють два подібних «корабля-близнюка»: *Coral Princess* (2003) та *Island Princess* (2003), які призначених для проходження через канали штучного походження, такі, як Панамський канал або Гранд-канал у Венеції, і мають маркування *Panamax*. Тому основним маршрутом круїзів є кросинг через Панамський канал від Аляски до Маямі та заплановано круїзи до Антарктиди на 2019-2020 роки. Кораблі мають більше 9000 кают, розрахованих на загальне перевезення 2600 місць. До складу кораблів входять 2 ресторани, піцерія, бар, кафе-морозиво, інтернет-кафе, 3 басейни, поле для гольфу, спорт зал, СПА-центр, масажний салон, салон краси, бібліотека, художня галерея, казино, театр. Клас *Sun має* два лайнери місткістю 2500 осіб: *Sun Princess* (1995) і *Sea Princess* (1998), які, в основному, курсують по екзотичних регіонах: Австралії, Новій Зеландії, Фіджі та Таїті. У своєму складі кораблі мають 2 основних ресторани і 3 альтернативних, піцерію, кав'ярню, гриль-ресторан, кафе-морозиво, бар, 4 басейни, 5 джакузі, бігову доріжку, волейбольний та баскетбольний майданчики, фітнес центр, сауну, масажний салон, 2 концертні зали, казино, бібліотеку, конференц-зали, бізнес-центр, гольф-симулятор, салон краси, дитячий центр та центр для підлітків. До класу *Gem* належать два лайнери з ємністю 3200 осіб: *Sapphire Princess* (2004) і *Diamond Princess* (2004), побудовані спеціально для *Princess Cruises* на верфі *Mitsubishi Heavy Industries*, і є найбільшими пасажирськими суднами, створеними в Японії. Спеціально для круїзів по Японії в 2014 р. лайнер *Diamond Princess* був підданий масштабній ренновації, під час якої йому надали неповторний японський стиль. Клас *Pacific*. До нього належить найменший корабель компанії *Pacific Princess* місткістю всього 600 місць. Рік завершення будівництва 1999. Це найдешевший клас, однак популярний тим, що може здійснювати навколосвітні круїзи, заходячи у рідко відвідувані порти завдяки своїм малим розмірам. Однак стратегія компанії націлена на великогабаритні кораблі з пасажиромісткістю понад 5000 місць, тому в найближчому майбутньому дане судно планується до продажу, як це вже було із кораблем, який належав до цього класу, - *Ocean Princess*.

Royal Caribbean International – це бренд круїзних ліній, створений у Норвегії. Станом на березень 2017 р. лінія експлуатує 24 судна (1990-2016pp.), має замовлення на шість додаткових суден і контролює 21,9 % круїзного ринку по всьому світу. Усі кораблі під торговою маркою *Royal Caribbean International* мають назви, що закінчуються висловом " of the

Seas". У зв'язку з великою потужністю флот компанії поділяється на 7 класів (рис. 4).

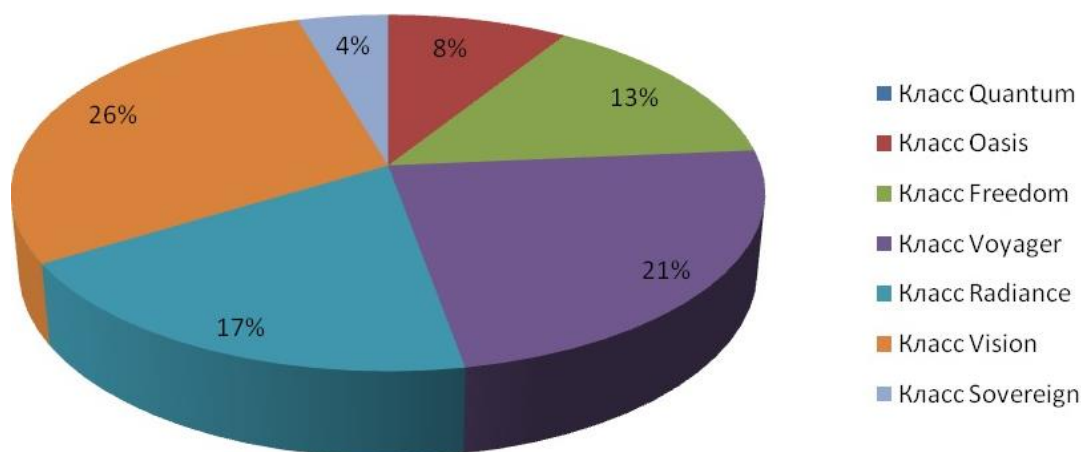

Рис. 4. Розподіл Royal Caribbean International за класами

Флот класу *Vision* є найбільшим та найстарішим і складається з 6 кораблів місткістю 2000-2400 місць: *Vision of the Seas*, *Enchantment of the Seas*, *Grandeur of the Seas*, *Rhapsody of the Seas*, *Legend of the Seas*, *Splendour of the Seas*. Клас *Quantum* – це другий за величиною клас круїзних суден у світі. Кораблі даного класу включають в себе капсулу спостереження "Північна зірка", встановлену на кінці 41-метрового крану, імітатор парашюту, багатофункціональний комплекс *SeaPlex* з турнірами по баскетболу та змаганнях на роликових ковзанах. Перший корабель класу *Quantum of the Seas*, дебютував у 2014 році. Другий корабель *Anthem of the Seas* дебютував у 2015 році. Третій корабель *Ovation of the Seas* дебютував у 2016 році. Їх місткість складає 5000 місць. Планується випуск ще двох кораблів даного класу до 2020 року.

Кораблі класу *Oasis* - найбільші круїзні судна, що колись були побудовані. Вони можуть вмістити до 7000 пасажирів. До даного класу належить найбільший у світі круїзний корабель *Allure of the Seas*. *Freedom* клас - це група з трьох круїзних суден, їх особливістю є симулятор серфінгу *FlowRider*, дитяча водяна ігрова зона для дітей в зоні H_2O , боксерське кільце та гарячі ванни, розташовані по бокам кораблів. Вік флоту складає 10 років, а середня місткість 5000 місць. Кораблі класу мають екологічно чисті газотурбінні двигуни. Ці кораблі будуються за формальним фактором *Panamax*, що дозволяє їм пройти через Панамський канал. Вік флоту складає 17 років, а середня місткість 2500 місць.

Voyager клас відноситься до дизайну круїзних лайнерів пост-Панамакс. Ці кораблі включають в себе торговий центр «Королівський променад», що включає криті паби, магазини, кафе та бари. Варіанти активності на всіх п'яти кораблях включають в себе баскетбольний майданчик, щонайменше 3 басейни, майданчик для міні-гольфу, кам'яну стіну та каток на льоду. Вік кораблів складає 19 років, а середня місткість 1200 місць. Кораблі класу *Sovereign* були першою серією круїзних суден,

до складу яких входить багатоповерховий атриум зі скляними ліфтами. Перший корабель був побудований у 1988 р. із місткістю 2850 місць

Особливою незалежною круїзною компанією є *Disney Cruise Line*, яка є підрозділом корпорації *Walt Disney Company* - найбільшої копропації світової розважальної індустрії. Особливістю компанії є те, що вона надає послуги лише дітям і є найдорожчою круїзною компанією світу (ціна круїзів за тиждень починається з 1000\$). Компанія володіє флотом з чотирьох лайнерів: *Disney Magic*, *Disney Wonder*, *Disney Dream* та *Disney Fantasy* місткістю 2400-4000 місць. Планується випуск 2 лайнерів до 2023 року. Також компанія володіє власним портом – це штучний острів *Castaway Cay*, який доступний тільки для кораблів компанії. Крім цього, компанія здійснює круїзи по Карибському та Середземному морях.

Аналізуючи розподіл цінової політики компаній (рис.5), виділено класи люкс (3000\$), преміум (1000-3000\$), медіум (500-1000\$) та економ (до 500 \$). Так на у 2018 р. на круїзному ринку переважають круїзи середнього класу (68,7%), до яких належать більшість круїзних компаній, наприклад, *Celebrity Cruises*, *Princess Cruises*, *AIDA* тощо. Найбільш дорогі круїзи надають компанії *Disney Cruise Line* та *Cunard Line*, які займають 5,2% доходів від загальної кількості круїзів.

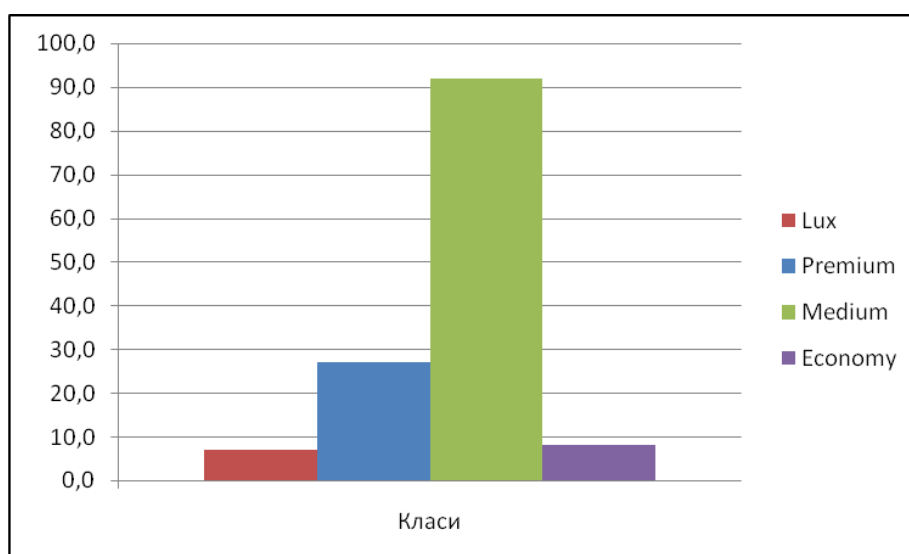

Рис. 5. Розподіл флоту круїзних компаній за ціновими класами

Дослідження сучасного стану флоту круїзної індустрії показало, що круїзні компанії формуються у потужні корпорації. На початок 2018 р. найбільшу частку круїзного ринку займають корпорації *Carnival Corporation* (47,7%) та *Royal Caribbean* (22,7%). До складу *Carnival Corporation* входять 10 круїзних ліній: *Carnival Cruise Lines* (24%), *Princess Cruises* (16%), *Costa Cruises* (14%), *Holland America* (13%), *AIDA* (11%), *P&O Cruises* (7%), *Seabourn* (4%), *P&O Cruises Australia* (4%) та *Cunard* (2%) загальною кількістю флоту біля 100 кораблів. *Royal Caribbean Cruises Ltd* володіє та керує шістьма світовими брендами, найбільші з яких: *Royal Caribbean International* (48%), *Celebrity Cruise* (24%) та *Azamara Club*

Cruises (12%), до складу яких входять 49 суден. Вони експлуатують різноманітні маршрути по всьому світу, які налічують приблизно 535 напрямків на всіх континентах, включаючи круїзи до Антарктиди, які наразі набувають популярності. Згідно розподілу цінкових категорій більшість компаній пропонують круїзи середнього класу (68,7%).

Висновки. Розглянуто сучасний стан та розвиток сервісної діяльності круїзної індустрії, що підкреслює її як актуальний напрям розвитку світового туристичного ринку. Проаналізовано та охарактеризовано сервісну діяльність та маршрути круїзних компаній для кореляції менеджменту туристичних фірм при виборі майбутніх пропозицій споживачам. Встановлено, що найбільшу частку круїзного ринку займають корпорації Carnival Corporation та Royal Caribbean, які мають у своєму складу 150 суден різних категорій та класів. Дані компанії охоплюють найбільший ареал круїзних маршрутів, що є вигідним при обранні туристичного маршруту для споживачів туристичних фірм. Визначено, що в сучасній круїзній індустрії превалюють круїзи середнього класу, які здійснюють плавання по Балтійському, Середземноморському, Карибському, Східно-Азійському, Північно-Американському маршрутах. Отримані дані можна використовувати при плануванні менеджменту туристичного ринку.

Список використаних джерел:

1. Жихарева В.В. Сучасні тенденції розвитку ринку круїзного судноплавства / В.В. Жихарева // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. – № 39 (2), 2012. – С.153-166.
2. Захарина А.Г. Определение сущности и особенностей круизного туризма / А.Г. Захарина // Держава та регіони . – № 3, 2013. – С. 39-43.
3. Ковылина М. А. Условия и факторы формирования конкурентноустойчивости регионального круизного судоходства / М. А. Ковылина // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – № 45. – С. 248 – 252.
4. Мельник І. Л. Інноваційні зміни на ринку круїзного туризму / І. Л. Мельник // Бізнес Інформ. – 2014. – №12. – С. 313-319.
5. Михайлова Ю.В. Карева А.А. Выявление проблем и обоснование стратегических приоритетов развития морской отрасли Украины на современном этапе // Сборник научных трудов Sworld. - Выпуск 1. Том 1. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – С. 48-55.
6. Нездоймінов С. Г. Круїзний туризм в контексті Морської доктрини України / С. Г. Нездоймінов, Н. М. Андрєєва // Mechanism of Economic Regulation. - 2013. - № 4. - С. 100-110.
7. Статистика діяльності корпорації Caribbean. – Режим доступу: <https://www.statista.com/topics/1004/cruise-industry/>
8. Статистика діяльності корпорації Carnival Corporation. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/266278/number-of-carnival-corporation-und-plc-ships-sorted-by-cruise-brands/>
9. Уайльд П. Тенденції розвитку круїзного ринку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://portsukraine.com/node/2580>.
10. Wayld, P. (2012), Trends in the development of the cruise market, <http://portsukraine.com/node/2580>.

Список использованных источников

1. Жихарева В.В. Современные тенденции развития рынка круизного судноплаводства / В.В. Жихарева // Развитие методов управления и хозяйничества на транспорте. – № 39 (2), 2012. – С.153-166.
2. Захарина А.Г. Определение сущности и особенностей круизного туризма / А.Г. Захарина // Государство і регіони. – № 3, 2013. – С. 39-43.
3. Ковылина М. А. Условия и факторы формирования конкурентноустойчивости регионального круизного судоходства / М. А. Ковылина // Вестник экономики транспорта и промышленности. – 2014. – № 45. – С. 248 – 252.
4. Мельник І. Л. Інноваційні зміни на ринку круизного туризму / І. Л. Мельник // Бизнес Информ. – 2014. – №12. – С. 313-319.
5. Михайлова Ю.В. Карева А.А. Выявление проблем и обоснование стратегических приоритетов развития морской отрасли Украины на современном этапе // Сборник научных трудов Sworld. - Выпуск 1. Том 1. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – С. 48-55.
6. Нездойминов С. Г. Круизный туризм в контексте Морской доктрины Украины / С. Г. Нездойминов, Н. М. Андреева // Mechanism of Economic Regulation. - 2013. - № 4. - С. 100-110.
7. Статистика деятельности корпорации Caribbean. – Режим доступа: <https://www.statista.com/topics/1004/cruise-industry/>
8. Статистика деятельности корпорации Carnival Corporation. – Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/266278/number-of-carnival-corporation-und-plc-ships-sorted-by-cruise-brands/>
9. Уайльд П. Тенденции развития круизного рынка. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://portsukraine.com/node/2580>.
10. Wayld, P. (2012), Trends in the development of the cruise market, <http://portsukraine.com/node/2580>.

References

1. Zhikhareva V.V. Modern trends in the development of the market of cruise shipbuilding / V.V. Zhikhareva // Development of management methods and transport management. - No. 39 (2), 2012. - p. 153-166.
2. Zakharina A.G. Definition of the nature and characteristics of cruise tourism / A.G. Zakharina // State and Regions. - № 3, 2013. - P. 39-43.
3. Kovylyna M. A. Conditions and factors in the formation of competitive stability of regional cruise shipping / M. A. Kovylyna // Bulletin of the Economy of Transport and Industry. - 2014. - № 45. - p. 248 - 252.
4. Melnik I. L. Innovative changes in the market of cruise tourism / I. L. Melnik // Business Inform. - 2014. - №12. - p. 313-319.
5. Mikhailova Yu.V. Kareva A.A. Identification of problems and justification of the strategic priorities of the development of the maritime industry of Ukraine at the present stage // Collection of scientific works Sworld. - Issue 1. Volume 1. - Ivanovo: MARKOVA AD, 2013. - p. 48-55.
6. Nezdoyminov S. G. Cruise tourism in the context of the Maritime Doctrine of Ukraine / S. G. Nezdoyminov, N. M. Andryova // Mechanism of Economic Regulation. - 2013. - № 4. - p. 100-110.
7. Statistics of the Caribbean Corporation. - Access mode: <https://www.statista.com/topics/1004/cruise-industry/>
8. Statistics of the activities of the Carnival Corporation. - Access mode: <https://www.statista.com/statistics/266278/number-of-carnival-corporation-und-plc-ships-sorted-by-cruise-brands/>
9. Wilde P. Cruise Market Development Trends. [Electronic resource] - Access mode: <http://portsukraine.com/node/2580>.
10. Wayld, P. (2012), Trends in the development of the cruise market, <http://portsukraine.com/node/2580>.

УДК 911.3

Беркова Оксана Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент

Національний Авіаційний Університет Україна,
м. Київ, Україна, e-mail: 0987366872@ukr.net

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ВИРІШЕННЯ ЗА УМОВ ТРАНСФОРМАЦІЙ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Мета. Визначити основні проблеми туризму в Україні та запропонувати напрямки для їх вирішення.

Методика. Під час написання були використані такі методи дослідження: аналіз, порівняльний, статистичний, системний та ін.

Результати. В результаті дослідження було розглянуто актуальні проблеми туристичної галузі України. Запропоновано способи вирішення наявних проблем.

Наукова новизна. Узагальнено основні проблеми України в галузі туризму та запропоновано деякі рекомендації щодо усунення наявних проблем.

Практична значимість. Україна – надзвичайно перспективна країна для розвитку туризму, визначивши основні проблеми та шляхи для їх вирішення, можна значно просунути Україну на світовому туристичному ринку. Тим самим, це призведе до значного розвитку економіки країни.

Ключові слова. проблеми, туризм, державне управління, методи вирішення.

УДК 911.3

Беркова Оксана Петровна,
кандидат экономических наук, доцент

Национальный Авиационный Университет
Украина, Киев, e-mail: 0987366872@ukr.net

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ
И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ ПРИ УСЛОВИИ ТРАНСФОРМАЦИЙ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЫ**

Цель. Определить основные проблемы туризма в Украине и предложить пути для их решения.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнительный, статистический, системный и др.

Результаты. В результате исследования были рассмотрены актуальные проблемы туристической отрасли Украины. Предложены способы решения имеющихся проблем.

Научная новизна. Обобщены основные проблемы Украины в области туризма и предложены рекомендации по устранению имеющихся проблем.

Практическая значимость. Украина - очень перспективная страна для развития туризма, определив основные проблемы и пути для их решения, можно значительно продвинуть Украину на мировом туристическом рынке. Тем самым, это приведет к развитию экономики страны.

Ключевые слова. проблемы, туризм, государственное управление, методы решения.

UDC 911.3

Berkova Oksana Petrovna,
PhD in Economics, Associate Professor

National Aviation University Kyiv, Ukraine,
e-mail: 0987366872@ukr.net

THE ACTUAL PROBLEMS OF THE TOURIST INDUSTRY OF UKRAINE AND THE WAYS OF ITS DECISION ON THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC ENVIRONMENTAL TRANSFORMATION

Purpose. Identify the main problems of tourism in Ukraine and offer ways of solution.

Methods. During the research there were used such methods as analysis: analysis, comparative analysis, statistical analysis, system analysis, etc.

Results. As a result of the study, actual problems of the tourism industry in Ukraine were considered. Suggested ways to solve existing problems.

Scientific novelty: An overview of the main problems of Ukraine in the field of tourism and recommendations on how to eliminate the existing problems.

The practical significance. Ukraine is a very promising country for the development of tourism. Having identified the main problems and methods for solving them, Ukraine can be significantly promoted in the global tourism market. Thus, this will lead to the development of the country's economy.

Keywords. problems, tourism, public administration, methods of solution.

Постановка проблеми. Туризм у світі розвивається неймовірно швидкими темпами і постає питання про місце України на світовому ринку туристичних послуг. Україна має ряд проблем, які стримують її розвиток і не дають розкрити свій туристичний потенціал. Необхідно розглянути кожен з проблем та вжити всіх заходів для їх усунення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку туризму в Україні досліджували такі вчені, як: О.О. Любіцева, В.Ф. Кифяк, В.І. Цибух, В.К. Федорченко, М.П. Сальська, А. С. Задиляк, А.В. Бакурова, А.В. Діденко та інші науковці. У даній статті узагальнено наявні проблеми та запропоновано методи для їх вирішення.

Формування цілей статті. Основна мета статті полягає у виявленні основних проблем туризму в Україні та визначення методів для їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: багата історія та культура, хороше географічне положення та рельєф, сприятливий клімат, різноманітна природа. Якщо знайти правильне застосування цьому ресурсно-рекреаційному потенціалу, то можна значно вирватися вперед у туристичній індустрії. Порівняно з іншими країнами, де туризм розвивається надзвичайно швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. На сьогодні українські громадяни є інвесторами зарубіжних країн. Туризм, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків міг би щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд. дол. [1].

Розвитку туристичної індустрії перешкоджають певні проблеми, які потребують уваги та пошуку шляхів для їх вирішення. А саме: складна соціально-економічна ситуація, недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, погане інформаційно-рекламне забезпечення України, як на світовому, так і на внутрішньому ринку, недостатньо кваліфікований персонал, невідповідність рівня якості послуг і вартості на їх надання, податкове законодавство, що не сприяє вкладенню інвестицій в

інфраструктуру туризму, відсутність добре розвинутої інфраструктури, жахливий стан доріг. Необхідно розглянути кожну з проблем більш детально.

По-перше, складна соціально-економічна ситуація в державі та недосконалість нормативно-правової бази спричиняють вкрай несприятливі умови для розвитку туризму. Це зумовлює, в свою чергу, відсутність як внутрішніх, так і іноземних інвестицій. Несприятливість економічного клімату послужила причиною того факту, що з майже 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, фактично на ринку працюють лише близько третини [1].

По-друге, недостатня кількість інформації про Україну, як на світовому так і внутрішньому ринку. Проблема стоїть досить гостро, тому що в еру інноваційних технологій, де реклама відіграє значну роль, Україна представлена не на гідному рівні. В нас є що показати і є чим привабити туриста, але наша реклама порівняно з рекламами інших країн є досить бідною. Необхідно брати участь у різноманітних світових туристичних виставках. Також треба розвивати рекламу для внутрішнього туризму, бо більшість українських туристів вважають Україну нецікавою і їдуть за кордон.

По-третє, недосконалість податкового законодавства. Починаючи з сплати податку на додану вартість і закінчуючи готельними та курортними зборами, що створюють несприятливі умови для ведення туристичного бізнесу в Україні і вкладення інвестицій у розвиток цієї галузі.

По-четверте, туристична інфраструктура знаходиться в жахливому стані. Це стосується як доріг так і готелів, санаторіїв, закладів громадського харчування та безпосередньо самих зон рекреації. Іноземні туристи, які звикли отримувати якісні послуги в добре оснащених зонах рекреації просто шоковані від нашої застарілої, іноді ще радянської інфраструктури.

По-п'яте, історично-культурні пам'ятки знаходяться в незадовільному стані та потребують реконструкції. На це необхідні інвестиції, надходження яких гальмується через неврегульовану нормативно-законодавчу базу країни.

По-шосте, далеко не всі туристичні ресурси розкриті і представлені на гідному рівні. Кожне місто має свої особливості, у нас давня історія та культура, в Україні є багато музеїв, історично-культурних пам'яток, якщо ці ресурси правильно прорекламувати і подати, можна привабити певну частку туристів. Окремі міста мають унікальну природу, заповідники, національні природні парки, де можна розвивати екологічний туризм. Також Україна має велику кількість бальнеологічних ресурсів, які можна використовувати в оздоровчих цілях. Країна багата на різноманітні туристичні ресурси, якщо в це вкласти інвестиції, прорекламувати і розвивати хоча-б декілька напрямків туризму, то можна в подальшому виграти на цьому.

По-сьоме, в Україні немає центрів з перепідготовки чи підвищення кваліфікації працівників у туристичній сфері. Істотним недоліком наших готелів та закладів громадського харчування є низька культура обслуговування, високі ціни за надання послуг, які не відповідають їхній якості.

Для вирішення цих проблем необхідно:

1. Державна програма підтримки туристичної галузі, яка буде спрямована на створення сприятливих умов для приходу в країну інвесторів і будівництва відповідної інфраструктури;
2. Представлення України як цікавої країни з великим туристичним потенціалом на світовому ринку. Необхідно, щоб представники наших туристичних агенцій брали участь у різноманітних світових виставках і показали Україну на гідному рівні;
3. Переглянути і спростити податкову систему України;
4. Внести зміни до закону про туризм і законодавчо закріпити за страховими компаніями зобов'язання перераховувати частину страхових франшиз зі страхування туризму на розвиток туризму [2].
5. Провести реконструкцію культурно-історичних пам'яток;
6. Розвивати туристичну інфраструктуру, будувати нові готелі, заклади громадського харчування, розважальні заклади, туристичні комплекси і удосконалювати вже існуючі;
7. Поліпшити інфраструктуру доріг;
8. Покращити якість обслуговування туристів, створити центри перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу в сфері обслуговування туристів;
9. Підтримка малого та середнього бізнесу з боку держави, створення відповідних умов для їхнього нормального функціонування;
10. Необхідно законодавчим та виконавчим органам сприяти створенню організаційно-правових та економічних засад становлення туризму як високорентабельної галузі економіки;
11. Надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування щодо розвитку туризму в регіонах. Це сприятиме оздоровленню економіки в регіонах, соціальному захисту його населення та поліпшенню ситуації в туризмі загалом.

Першочерговим має бути поетапне передання місцевим органам влади прав на ліцензування туристичної діяльності, сертифікацію підприємств готельного господарства та пунктів харчування, а також повноважень щодо відповідного контролю. Основу такого механізму складає фінансово-економічне регулювання розвитку туристичної сфери, яке має здійснюватися через:

- механізм платежів за використання природних рекреаційних ресурсів;
- ефективну податкову політику;
- систему місцевих зборів (курортний рекреаційний збір, податок на приватний житловий фонд, який використовується в рекреаційних цілях, тощо);

- механізм ціноутворення на рекреаційно-туристичні послуги;
- інноваційно-інвестиційну політику і кредитування [3].

12. Прорекламувати Україну на внутрішньому ринку. Необхідно зацікавити нашого туриста подорожувати в межах своєї країни. Щоб гроші не вивозилися з України, а навпаки, залишалися тут і збагачували державну скарбницю. Важливе значення має те, щоб українцям було цікаво, комфортно і добре подорожувати в своїй країні. Тому що, якщо громадянам нашої країни нецікаво подорожувати тут, то що можна говорити про іноземців, які звикли отримувати якісне обслуговування.

На сьогоднішній день туризм є провідною світовою галуззю, яку необхідно розвивати і вкладати кошти в розвиток туристичного бізнесу, що в свою чергу підніме економіку України. Проблем дуже багато і на їхнє вирішення необхідно багато часу та коштів, але головне вчасно прийняти всі міри для розвитку туризму поки ще не пізно, тому що світ не стоїть на місці і щодня з'являються інновації в цій сфері.

Виїзний туризм стає все більш популярнішим, як повідомляв УНІАН, закордонні поїздки протягом 2017 року здійснили 26,437 млн. українців, при цьому 99%, або 26,219 млн. - приватні поїздки. З метою службової поїздки за кордон виїжджали в 2017 році 97,3 тис. українців, з метою організованого туризму - 120,9 тис. осіб. Найбільша кількість українців виїжджала до Польщі (9,9 млн. осіб), до Росії (4,4 млн. осіб) і до Угорщини (3,1 млн. осіб) [2].

Дані не є дуже втішними для України, тому що кожний турист який виїжджав за кордон, залишав свої кошти там, цим самим вивозячи їх з України. В свою чергу, за даними Державної служби статистики України, кількість іноземних туристів, які відвідали Україну в 2017 році – 14, 229 млн., тобто майже в два рази менше туристів виїхало з України, ніж в'їхало. А кількість внутрішніх туристів становить – 477 тис. [4], тобто цифра дуже мала і говорить про те, що нашому туристу Україна нецікава.

Висновок. Отже, підсумовуючи все вищенаведене, приходимо до досить простого висновку. Основна проблема криється в складній економічній ситуації нашої держави, що в свою чергу спричиняє відчутність інвестицій. Це є визначальним питанням, яке має диференційовану структуру, складаючись, в свою чергу, з ряду інших, більш конкретних питань. Необхідно повністю переглянути нормативно-законодавчу базу туристичної індустрії. Саме державна підтримка галузі допоможе представити Україну на світовому ринку, як цікаву туристичну зону, в яку можна і потрібно вкладати іноземні інвестиції. Починаючи з малих капіталовкладень в розвиток туризму, можна невеликими кроками розкрити потенціал нашої країни.

Список використаних джерел:

- 1.Задияк А.С. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку туризму». - Частина II. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. - 145 с. - С.35-37.

2. УНІАН. Україні для розвитку внутрішнього туризму необхідна держпрограма підтримки галузі з фінансовими і податковими стимулами [Електронний ресурс] / УНІАН // УНІАН. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://press.unian.ua/press/10017821-ukrajini-dlya-rozvitku-vnutrishnogo-turizmu-neobhidna-derzhprograma-pidtrimki-galuzi-z-finansovimi-i-podatkovimi-stimulami-eksperti-foto-video.html>.
3. Бакурова А.В., Діденко А.В. Матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Проблеми формування нової економіки XXI століття". – Львів, 2011. – С.89-94.
4. Туристичні потоки [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Список использованных источников:

1. Задиляк А.С. Материалы III Международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития туризма». - ЧАСТЬ II. Николаев ОП «МФ КНУКИМ», 2015. - 145 с. - С.35-37.
2. УНІАН. Украине для развития внутреннего туризма необходима госпрограмма поддержки отрасли с финансовыми и налоговыми стимулами [Электронный ресурс] / УНІАН // УНІАН. - 2018. - Режим доступа к ресурсу: <https://press.unian.ua/press/10017821-ukrajini-dlya-rozvitku-vnutrishnogo-turizmu-neobhidna-derzhprograma-pidtrimki-galuzi-z-finansovimi-i-podatkovimi-stimulami-eksperti-foto-video.html>.
3. Бакурова А.В., Диденко А.В. Материалы I Международной научно-практической Интернет-конференции "Проблемы формирования новой экономики XXI века". - Львов, 2011. - С.89-94.
4. Туристические потоки [Электронный ресурс] // Государственная служба статистики Украины. - 2017. - Режим доступа к ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References:

1. Zadilyak A.S. Materials of the III International Scientific and Practical Conference "Modern Trends in the Development of Tourism". - PART II. Nikolaev SS "MF KNUKIM", 2015. - 145 p. - P.35-37.
2. UNIAN. Ukraine needs a state program to support the industry with financial and tax incentives for the development of domestic tourism [Electronic resource] / UNIAN // UNIAN. - 2018. - Access to the resource: <https://press.unian.ua/press/10017821-ukrajini-dlya-rozvitku-vnutrishnogo-turizmu-neobhidna-derzhprograma-pidtrimki-galuzi-z-finansovimi-i-podatkovimi-stimulami-eksperti-foto-video.html>.
3. Bakurova A.V., Didenko A.V. Materials of the I International Scientific and Practical Internet Conference "Problems of Forming a New Economy of the 21st Century". - Lviv, 2011. - P.89-94.
4. Tourist streams [Electronic resource] // State Statistics Service of Ukraine. - 2017. - The mode of access to the resource: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 911.3

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Косарева Тетяна Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна, e-mail: ejecat@ukr.net

*ВІЙСЬКОВА ЛОГІСТИКА У ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНОГО РЕСУРСУ: ПРИКЛАД
ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ЛОГІСТА ГЕТЬМАНА П.
КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО)*

Мета: розкрити значення військової логістики у якості туристичного ресурсу на прикладі постаті гетьмана України П. Конашевича-Сагайдачного, якого можна вважати першим українським військовим логістом.

Методика: полягає на аналізі та поясненні логістичних складників у діяльності гетьмана України П. Конашевича-Сагайдачного, зокрема під час військових сухоподільних операцій (Московський похід, Хотинська битва) та морських операцій козацького війська на Чорному морі.

Результати: розкрито логістичні аспекти сухоподільних та морських військових операцій українського козацтва під орудою гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного, що має такі зв'язки з туризмом: пам'ятник гетьману на Конtrakтовій площі у Києві, експонат «Меч Сагайдачного» музею королівського замку Вавель у Кракові (Польща), Хотинський замок.

Наукова новизна: вперше в українській туристичній та логістичній фаховій літературі охарактеризовано постать гетьмана України П. Конашевича-Сагайдачного, як першого українського логіста та розкрито напрямки використання в туризмі його військових сухоподільних та морських перемог, пов'язаних з популярними туристичними destinations як в Україні (Київ, Хотин), так і закордоном – у Польщі (Краків).

Практична значимість: проявляється по відношенню як логістики, так і туризму, а в сумі – логістики туризму, зокрема в аспекті військово-історичного та військово-патріотичного туризму, а також по відношенню екскурсійного забезпечення туристичного перебування відвідувачів у таких популярних об'єктах, як: Хотинська фортеця (у зв'язку з Хотинською битвою, у якій приймав участь П. Конашевич-Сагайдачний і завдяки перемогам якого Польща, а також Україна були врятовані від османів), Конtrakтова площа у Києві (де знаходиться пам'ятник гетьману та неподалеку, у Братському монастирі – його могила), Королівський музей на Вавелі у Кракові, Польща, де знаходиться легендарна реліквія – «Меч Сагайдачного» (як його називають українці, або «Меч Владислава» (як його називають поляки).

Ключові слова: військова логістика, гетьман П.Сагайдачний, Московський похід, Хотинська битва, логістика сухоподільних військових операцій, логістика військових морських дій, меч королеви Владислава (гетьмана Сагайдачного).

УДК 911.3

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Косарева Татьяна Викторовна,
кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Киевский национальный экономический
университет имени Вадима Гетьмана,
м. Киев, Украина, e-mail: ejecat@ukr.net

*ВОЕННАЯ ЛОГИСТИКА В КАЧЕСТВЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО РЕСУРСА: ПРИМЕР
ПЕРВОГО УКРАИНСКОГО ВОЕННОГО ЛОГИСТА ГЕТМАНА П. КОНАШЕВИЧА-
САГАЙДАЧНОГО*

Цель: раскрыть значение военной логистики в качестве туристического ресурса на примере фигуры гетмана Украины П. Конашевича-Сагайдачного, которого можно считать первым украинским военным логистом.

Методика: состоит в анализе и раскрытии логистических составляющих в деятельности гетмана Украины П. Конашевича-Сагайдачного, в частности, во время военных сухопутных операций (Московский поход, Хотинская битва) и морских операций казацкого войска на Черном море.

Результаты. Раскрыты логистические аспекты сухопутных и морских военных операций украинского казачества под руководством гетмана П. Конашевича-Сагайдачного, что имеет такие связи с туризмом: памятник гетману на Контрактовой площади в Киеве, экспонат «Меч Сагайдачного» в музее королевского замка Вавель в Кракове (Польша), Хотинский замок.

Научная новизна: впервые в украинской туристической и логистической профессиональной литературе охарактеризовано фигуру гетмана Украины П. Конашевича-Сагайдачного, как первого украинского логиста и раскрыто направления использования в туризме его военных сухопутных и морских побед, связанных с популярными туристическими дестинациями как в Украине (Киев Хотин), так и за рубежом - в Польше (Краков).

Практическая значимость: проявляется по отношению как к логистике, так и к туризму, а в сумме – к логистике туризма, в частности, в аспекте военно-исторического и военно-патриотического туризма, а также по отношению к экскурсионному обеспечению пребывания туристов в таких популярных объектах, как: Хотинская крепость (в связи с Хотинской битвой, в которой принимал участие П. Конашевич-Сагайдачный и благодаря победам которого Польша, а также Украина были спасены от османов), Контрактовая площадь в Киеве (где находится памятник гетману и неподалеку в Братском монастыре - его могила), Королевский музей Вавель в Кракове, Польша, где находится легендарная реликвия - «Меч Сагайдачного» (как его называют украинцы), или «Меч Владислава» (как его называют поляки).

Ключевые слова: военная логистика, гетман П. Сагайдачный, Московский поход, Хотинская битва, логистика сухопутных военных операций, логистика военных морских действий, меч королевича Владислава (гетмана Сагайдачного).

UDC 911.3

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Kosareva Tetyana Victorivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net
Kyiv National Economic University named
after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine,
e-mail: ejecat@ukr.net

**MILITARY LOGISTICS AS A KIND OF TOURISM RESOURCES: EXAMPLE
OF THE FIRST UKRAINIAN MILITARY LOGIST HETMAN P.
KONASHEVICH-SAGAYDACHNY**

The purpose: to reveal the significance of military logistics as a tourist resource on example of figure of Hetman of Ukraine P. Konashevich-Sagaidachny, who can be considered as the first Ukrainian military logist.

Methodology: analyzes and explanation of logistical components of the Hetman of Ukraine P. Konashevich-Sagaidachny activities, in particular during military land operations (Moscow campaign, Khotyn battle) and naval operations of the Cossack army in the Black Sea.

Results: Shown logistic aspects of the land-based and naval military operations of the Ukrainian Cossacks under the guidance of Hetman P. Konashevich-Sagaidachny, which has such connections with tourism: the hetman's monument on Kontraktova Square in Kyiv, exhibition of the Sword of Sagaidachny in the Wawel Royal Castle Museum in Krakow (Poland), Khotyn castle.

Scientific novelty: for the first time in the Ukrainian tourist and logistic professional literature the figure of Hetman of Ukraine P. Konashevich-Sagaidachnyi is described as the first Ukrainian logist as well as directions of use in tourism his military land-based and sea victories related to popular tourist destinations in Ukraine (Kyiv, Khotin) and abroad - in Poland (Krakow).

Practical significance: manifested in terms of both logistics and tourism, and in the sum - logistics of tourism, in particular in the aspect of military-historical and military-patriotic kinds of tourism, as well as in terms of excursion provision for tourists in such popular facilities as: Khotyn fortress (in connection with the Battle of Khotyn, in which P. Konashevich-Sagaidachny participated and thanks to his victories Poland, as well as Ukraine were rescued from the Ottomans), Kontraktova square in Kiev (where Hetman's monument is build and nearby, in the Bratsky Monastery is his grave), the Royal Wawel Museum in Krakow, Poland, where the legendary relics - "Sword of Sagaidachny" (as it is called by Ukrainians), or "The Sword of Vladislav" (as it is called by Poles) is located).

Key words: military logistics, hetman P.Sagaidachny, Moscow campaign, Khotyn battle, logistics of land-based military operations, logistics of naval operations, the sword of Prince Wladyslaw (Hetman Sahaidachny).

Постановка наукової проблеми. У музеї королівського замку у Вавелі (Краків, Польща) під інвентарним номером 2059 зберігається один унікальний експонат. Це – меч, причому доволі стародавній – його виготовили не раніше другої половини XIII- го ст. і не пізніше початку XV ст. Про що може розповісти цей німий свідок героїчних подвигів минулого? На поверхні меча нанесено напис латинською мовою: “VLADISLAVS + KONASEVICIO KOSZOVIO AD CHOCIMUM CONTRA OSMANUM”. У перекладі це означає: «Владислав (в дар) Конашевичу кошовому під Хотиним проти Османа». Коли ж і за що польський королевич Владислав подарував цей меч українському гетьману Конашевичу-Сагайдачному? Отже, 1620 р. польський великий коронний гетьман Станіслав Жолкевський, грізний переможець московитів, увійшов до Молдови. Але поляки були розбиті османами Іскандера-паші під молдовським селом Цецора, а сам Жолкевський загинув у бою: його відрубану голову разом з сідлом і шаблею бей Кантемір-мурза надіслав у подарунок турецькому султану Осману II. Така легка перемога над польським військом надихнула султана до військового походу проти Речі Посполитої, який він очолив особисто. Для цього він зібрав 70 тис. турецького війська і 20 тис. кримських татар. За іншими оцінками чисельність османського війська досягала 160 тис. чол. У поляків під рукою було не більше 35 тис. солдат. Було зрозуміло, що без допомоги українського козацтва їм не встояти. Тому польський король Сигизмунд III Ваза, особисто звернувся до запорізького гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного із словами: «Я посилаю сина (королевича Владислава) під Хотин і доручаю його тобі». Сагайдачний та уся козацька старшина були

не проти, але попередньо висунули низку вимог, у т.ч.: право свободи віросповідання; скасування посади старшого над козаками, що визначався польським урядом; передання усіх владних повноважень запорізькому гетьману; збільшення кількості реєстрових козаків тощо. Поляки, враховуючи небезпеку, що нависла над усією Річчю Посполитою, були змушені пристати на вимоги козаків. 40-тисячне козацьке військо вирушило на з'єднання з поляками під турецьку фортецю Хотин (нині це місто у Чернівецькій обл. України). Саме тут, під Хотиним і вирішувалась доля Речі Посполитої - у ході Хотинської битви. Ця битва – це низка боїв між польсько-козацьким та османським військами, які відбулися з 2 до 28 вересня 1621 р. Турками було здійснено цілих шість «великих штурмів». Особливо сильним був останній, шостий, який припав на 28 вересня: турки дев'ять раз ходили в атаку на польсько-козацький табір, втратили загиблими понад 12 тис. осіб, але перемоги так і не здобули. Врешті решт, 8 жовтня 1621 р. воюючі сторони заключили мир, що для поляків означало велику перемогу. Однак під час останнього бою гетьман був важко поранений татарською стрілою і королевич Владислав турботливо надав Сагайдачному і свій шатер, і свого лікаря-француза. Крім цього Сагайдачний особисто отримав з рук королевича Владислава у якості нагороди за успішні дії під Хотиним золотий канак (ланцюг) з портретом королевича, прикрашений рубінами та сапфірами, і меч, інкрустований золотом. Оцей меч і зберігається нині у Королевському замку в Кракові. Слід відзначити, що меч зберігся у відмінному стані. У квітні 1999 р. меч Сагайдачного, як його називають в Україні (або «меч Владислава», як його називають у Польщі), був експонований у Львівській галереї мистецтв разом з іншими козацькими реліквіями з польських музеїв.

Виклад основного матеріалу. Петро Кононович Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний, р.н. невід. – 1622, з с.Кульчиці у Галичині), гетьман українського реєстрового козацтва, був одним із визначних європейських воєнних стратегів першої чверті XVII ст. Основним кредом його військової стратегії було: перемога над супротивником досягається лише рішучими наступальними діями. Відповідно, на противагу тогочасній західноєвропейській воєнній стратегії він, як правило, намагався уникати маневрування по тилах ворога та довготривалої облоги фортець і прагнув нав'язати супротивнику швидкий та активний бій, готував несподівані удари. Він виробив власну ефективну військову стратегію, головні засади якої включали і логістичні складники, зокрема: а) блокування комунікацій і стратегічних об'єктів в районі воєнних дій (фортець, шляхів сполучення, зв'язку та постачання); б) проведення серії боїв перед генеральною битвою з метою виснаження або введення в оману супротивника; в) концентрація основних сил і засобів на головному напрямі – як у наступі, так і в обороні. Успішними прикладами застосування стратегічних та логістичних принципів українського полководця можуть слугувати Московський похід П.Сагайдачного 1618 р. та Хотинська війна 1620-21 рр.

Московський похід 1618 р. був пов'язаний з боротьбою за корону московського царя. Серед претендентів на цю корону був і королевич Владислав – син польського короля Сигізмунда III Вази. Польський уряд звернувся по допомогу до запорожців, очолюваних П.Сагайдачним. Він погодився допомогти полякам, оскільки козаки були вороже налаштовані до уряду московського царя, який підтримував дружні стосунки з Туреччиною і Кримом і провокував їхні розбійницькі напади на Україну. Однак козацький гетьман висунув польським послам такі вимоги: 1) розширити козацьку територію; 2) збільшити кількість козацького реєстру; 3) визнати судову та адміністративну автономію козацької України; 4) забезпечити в українських землях права православної церкви. Польський король і Сенат погодилися на вимоги Сагайдачного і прислали йому військові клейноди, тобто булаву, бунчук, печатку, знамена, як ознаки гетьманської влади. Лише тоді він розпочав активну підготовку до походу на Московію. Гетьман розробив власний план ведення війни, але не ознайомив з ним союзників, щоб ті не завадили якимсь чином акції і щоб про неї не дізнався супротивник. Сагайдачний не погодився з наміром королевича Владислава об'єднати українське та польське військо. Також він запропонував тактично новий захід – відмову від традиційного шляху походів на Москву з заходу через Смоленськ-Вязьму, де на той час перебувало військо королевича Владислава. Західний напрямок вже був звичний для московитів, які організували відповідну оборону. Натомість козацький гетьман обрав інший шлях походу, розрахований на те, щоб непомітно підійти до Москви зі сходу. За цим планом українські загони мали просуватися нерозореним війною краєм і відповідно мали можливості забезпечити себе харчами, здобиччю. У такий спосіб руйнувалися оборонні плани Москви, оскільки вона була змушена воювати на два фронти. Відповідно частина московських військ була передислокована проти козаків, що забезпечило можливість полякам розпочати наступ на Москву, але вони цим не скористалися. Також полки Сагайдачного «відрізали» московитів від таких міст – твердинь, як Белгород, Вороніж, Рязань, де були мобілізовані значні людські резерви та зосереджено запаси зброї та продовольства. Гетьман докладно знав про становище московського війська та його наміри ведення війни, оскільки необхідні дані здобула ретельно організована розвідка, яку вели купці, ченці, козаки, кобзарі тощо. Концентрація козацького війська на прикордонні і початок походу припала на середину червня 1618 р. Але перед цим, щоб відвернути увагу московської сторони і з метою захоплення стратегічної ініціативи, гетьман наказав нанести удар із заходу силами чотирьохтисячного загону козаків, які підійшли до Москви і спустошили околиці Калуги. У той же час головні сили Сагайдачного кількістю до 20 тис. чол. вирушили, коли настало літо, і стало можливим просування низинною та болотистою місцевістю. При цьому гетьманський табір мав великі припаси зброї та харчів, а обраний маршрут руху війська був найкращим з тактичного погляду. Активні дії Сагайдачного

розпочалися з Путивля, потім він штурмом здобув Лівни та Єлець, де взяв в полон близько 20 тис. чол., у т.ч. московське посольство, яке їхало до Криму за допомогою.

Увесь цей час королевич Владислав перебував під Вязмою, де зібрав 25 тис. чол. війська і дещо пізніше підійшов під Можайськ, де і затримався до серпня. Такі пасивні дії були типові для західноєвропейської маневрової стратегії того часу. Тільки отримавши звістку про виступ Сагайдачного, польське військо пересунулося під Звенигород, де і відбулася зустріч королевича з посланцями українського гетьмана, на якій було вирішено, що українське і польське військо об'єднаються під Москвою, в Тушино, в кінці серпня. Московський цар вислав проти Сагайдачного військо під керівництвом князя Д.Пожарського, проте князівські ратники при сутичці з козаками розбіглися. Тоді замість Пожарського був призначений воєвода, князь Г.Волконський, якому було наказано стати у м. Коломні і не допустити гетьмана до переправи через р.Оку. Однак Сагайдачний обминув це місто і переправився через Оку вище, а далі вирушив Каширською дорогою і 17 вересня вже був біля Донського монастиря, зовсім недалеко від Москви, що стало несподіванкою для московитів. Тоді із столиці виступили бояри з усією раттю на чолі з воєводою Бутурліном, проте Сагайдачний раптовим ударом розгромив супротивника, не давши йому навіть можливості розгорнутися. Після цього українські полки перейшли під Тушино, де, згідно з планом, 20 вересня 1618 р. з'єдналися з військом королевича Владислава. Таким чином П.Сагайдачний стояв під Москвою вже наприкінці 1618 р., подолавши понад 1200 км шляху протягом трьох місяців і здобувши при цьому багато укріплених міст і фортець. Для порівняння, польське військо за той же час пройшло лише 250 км, не зустрічаючи серйозного опору і фактично не здобувши жодної фортеці. Виходячи з наведених фактів, можна стверджувати, що українські полки з урахуванням усіх перешкод, які виникали на їхньому шляху, рухалися з середньою швидкістю близько 15-20 км на добу (див. табл.1), що, відповідно, перевищувало темпи просування польського війська майже в 6-8 разів. А якщо порівнювати з спроможностями передових армій Західної Європи, де нормою вважалося просування на 1-2 географічні милі (7-14 км) за добу, то можна констатувати, що для українських козаків середня швидкість у поході була більшою в 2-3 рази. А це, своєю чергою, свідчить про добру підготовку Війська Запорозького, його рухливість і боєздатність.

Після об'єднання польського та українського військ на Сагайдачного було покладено завдання організації облоги Москви. Наступ на місто призначили на 1 жовтня – ніч перед святом Покрови. Польська артилерія мала провести артобстріл, щоб зруйнувати укріплення, після чого планувалося козацькими загонами розпочати штурм і захопити Москву. Проте в останній момент гетьман віддав наказ припинити облогу і відступити, оскільки розпочалися московсько-польські переговори про

примирення. Гетьман відійшов з козацькими загонами під Коломну, потім захопив Серпухів і Калугу і, очікуючи результатів переговорів, продовжив бойові дії – здійснював рейди далеко поза Москвою, здобуваючи міста, захоплюючи здобич, полонених тощо. Загроза можливих подальших акцій П.Сагайдачного змусила московський уряд погодитися на польські умови і 1 грудня 1618 р. в с.Деуліні (нині м.Сергіїв-Посад Московської обл.) підписати перемир'я на 14,5 років.

Таблиця 1

Московський похід П.Сагайдачного (1618 р.): військово-логістична характеристика¹

№ п/п	Дата	Пункти просування козацького війська		Відстань (км) та середньодобова швидкість руху (км/доба)	Здобуті фортеці та міста
		початковий	кінцевий		
1.	18.06 - 25.06	Путивль	Курськ	210 км; 26 км/доба	Путивль, Рильськ, Курськ
2.	26.06 – 29.06	Курськ	Лівни	180 км; 45 км/доба	Лівни
3.	30.06 – 10.07	Лівни	Єлець	80 км; 8 км/доба	Єлець, Рязьк
4.	12.07 – 22.07	Єлець	Шацьк	100 км; 10 км/доба	Шацьк, Лебедін
5.	28.07 – 12.08	Шацьк	Михайлов	120 км; 9 км/доба	Михайлов, Скопін
6.	28.08 – 17.09	Михайлов	Серкісів	190 км; 11 км/доба	Серкісів, Серпухів
7.	18.09 – 19.09	Серкісів	Бронниці	80 км; 40 км/доба	Бронниці, Ярославль
8.	19.09 – 21.09	Бронниці	Тушино (з'єдналися з поляками)	60 км; 30 км/доба	Кашира, Косичов, Тушино

¹ За [2, с.152] з доповненнями автора

Не менш успішними були військово-стратегічні заходи П.Сагайдачного у період Хотинської війни 1621 р. Назрівання великого воєнного конфлікту з Туреччиною він передбачав ще наприкінці 1620 р., коли на Запорозжя почали надходити повідомлення місцевих жителів та свідчення козацької розвідки про підготовчі заходи султанського командування до війни з Річчю Посполитою. Сагайдачний врахував, що армія Речі Посполитої буде неспроможна дати гідний опір такому могутньому супротивнику і польський король звернеться по допомогу до українського козацтва, а воєнні дії обов'язково поширяться на українські землі. Тому вже з початку 1621 р. на Переяславщині, Київщині, Брацлавщині, Волині почали формуватися козацькі полки і готуватися до війни. Особливо активно «мобілізація» проходила на Запорозжі, де вона відбувалася за допомогою «призовних листів» - універсалів, які надсилалися до адміністрації на «волостях», а та наказувала зачитувати їх на масових зібраннях у містах і селах. Безпосередньо організацію «призовників» здійснювали місцеві сотники і полковники – кожен у своєму районі. Як правило, вона проходила справно і швидко. Збір війська з найближчих до Січі населених пунктів відбувався протягом кількох днів, а з більш віддалених – до тижня. Зауважимо, що на той час в країнах Західної Європи для того, щоб зібрати і підготувати відповідне військо потрібно було від одного до двох місяців, а то й більше.

Султан Осман II готувався «розчавити» Польщу і перетворити її на турецьку провінцію. Польський уряд, розуміючи всю небезпеку становища, що склалося, як і передбачав Сагайдачний, був змушений звернутися за допомогою до запорожців. Хоча українське козацьке військо вже було в основному готовим до війни, гетьман не одразу відповів на пропозиції королевича Владислава, а висунув свої вимоги, про які зазначалося вище. І тільки, коли королевич дав на них згоду, Сагайдачний наказав козацькому війську розпочати підготовку до походу. Саме запорозьке військо, як значна сила, здатна вести не тільки оборонні, але й наступальні війни, помітно вплинуло на становище у Східній Європі не на користь турків. Фактично рішення козаків узяти участь у боротьбі проти Туреччини зруйнувало плани Османа II. Його дипломатія намагалася зашкодити цьому, зокрема вбити клин між козаками і польським урядом. Є дані про те, що, перш ніж козаки об'єдналися з польською армією поблизу м. Хотина, вони отримали від султана пропозицію укласти союз із турками. Козакам султаном було обіцяно у разі завоювання ним Речі Посполитої всілякі пільги і вольності, навіть створення козацької столиці на вибір – або у Києві, або в Кам'янці-Подільському. Проте Сагайдачний відхилив таку пропозицію, оскільки він передбачив наміри турецького султана розбити своїх супротивників поодинці, тобто знову діяв на випередження. Одночасно з підготовкою до походу Сагайдачний здійснив ретельну розвідку в південних степах України і районі Дунаю, де були зосереджені збройні сили турецького султана. Йому стало відомо про плани Османа II, який прагнув, по-перше, здійснити наступ в глибину території Речі Посполитої через Молдову з тим, щоб не дозволити з'єднатися польській армії з військом запорозьким; по-друге – розбити супротивників поодинці, а далі досягти головної мети війни – захопити Польщу і перетворити її на турецьку провінцію. Крім того, Сагайдачному стало відомо і про те, що султан збирається відправити важкі гармати, порох, ядра і продовольчі запаси морем у Білгород (Акерман), щоб цей вантаж не затримував просування його війська. Одночасно розвідка сповістила про початок спорудження в гирлі Південного Бугу татарами переправи для своїх загонів, які мали вирушити в Молдову на з'єднання з армією Османа II.

Враховуючи цю ситуацію, а також дані розвідки, Сагайдачний зрозумів, що турецька армія може скористатися недоліками в організації підготовки польського війська і вдарити по ньому. Тому він вирішив діяти самостійно. Коли турецька армія виступила з Константинополя у похід, запорожці у відкритому морі напали на турецький транспорт, який перевозив до Білгороду важкі гармати, порох, ядра і харчі. Потопивши його, Сагайдачний з козаками несподівано з'явилися поблизу турецької столиці, тим самим викликавши в таборі султана велике замішання. Після цього Сагайдачний спрямував один із загонів до гирла Південного Бугу з метою перешкодити татарам споруджувати там переправу для походу в Молдову, а другий загін – проти татарської орди до Акермана, де

запорожці «наробили багато шкоди». Щоб урятуватися, татари залишили свої оселі і втекли під захист турецької армії до Ізмаїлу. Такими своїми раптовими діями козацькі загони змусили більш чисельну і добре споряджену турецьку армію призупинити подальше просування територією Молдови і затриматись у районі Білгорода (Акермана) аж до кінця серпня 1621 р. Це, своєю чергою, дозволило союзникам козаків – полякам на три дні раніше, ніж супротивник, прибути у район поблизу м. Хотина і зайняти вигідні позиції, а також розгорнути власні сили для зустрічі з ворогом.

Вже 1 вересня того ж року польська армія розташувалась біля Хотинської фортеці. Поблизу проходив шлях через міст, на лівий берег річки Дністер. Це дозволяло польському війську у разі потреби швидко відійти на інший берег і відірватися від переслідування супротивником. Козацькі полки зайняли позиції попереду шляхетських, отаборившись окремо. Вони захистили свій табір глибокими ровами і високими валами. Отже, Сагайдачний, відповідно до власних тактичних міркувань, розташував своє військо у найнебезпечнішому місці, а саме – на напрямку найбільш вірогідного головного удару турецької армії. Він добре розумів, що перемогти супротивника буде дуже важко, насамперед через чисельну перевагу (майже втричі). Архівні джерела свідчать, що турецька армія, яка прибула 2 вересня під Хотин, налічувала понад 200 тис. чол. На додаток 50-тисячну орду привів кримський хан Джанібек-Гірей, який виступив на боці Османа II. Отже загалом - понад 250 тис. чол. Також турецький султан мав у своєму розпорядженні понад 300 великих і середніх гармат, що перевищувало артилерійський арсенал польсько-козацьких військ у 1,5 рази. За цих умов Сагайдачний прийняв рішення здійснити воєнні дії проти ворога шляхом активної оборони, розраховуючи на швидке виснаження сил противника, а вже потім перейти до раптового наступу. При цьому його метою було в найкоротший термін завдати поразки військам Османа II у живій силі, дезорганізувати турецьке командування і, врешті, змусити його укласти перемир'я. Розуміючи це, основну ударну силу турецьких військ султан спрямував саме проти козацьких полків.

3 вересня 1621 р. турецька армія спробувала рішучим наступом розгромити козацьке військо, а татари атакували польський табір. Однак, зазнавши великих втрат, вони були змушені відступити. Наступного дня відбувся ще один контрнаступ турецької армії. Султан вирішив штурмувати козацькі позиції з обох флангів, але Сагайдачний розгадав його намір і зосередив свої полки і гармати саме на флангах. Разом з тим, козаки залишили центр, який інтенсивно обстрілювався супротивником, і тим самим зберегли свою живу силу. Такий захід дозволив їм не лише відбити натиск відбірних частин Османа II, але й, завдавши нападникам великих втрат, перейти у контрнаступ. У цей день турецька армія втратила близько 20 тис. вояків, а козаки захопили більше 10 турецьких гармат. Після 10 вересня ситуація почала змінюватися: українські полки поступово перейшли до наступальних дій. У ніч на 12 вересня Сагайдачний зі своїм

військом одночасно завдав сильного раптового удару по турецькій армії на флангах і в центрі. Успіх козаків був таким, що турецьке командування не змогло навіть організувати опір. Воно втратило керівництво над своїми вояками і в паніці втекло. Сам султан із двома обозами опинився за 20 км від Хотина. Проте й тоді пасивні дії поляків перешкодили Сагайдачному завершити розгром ворожих сил. 28 вересня запорожці провели останній наступ на турецькі позиції, зламали опір супротивника і змусили його панічно тікати. І вже 2 жовтня, через тиждень після битви, за пропозицією Османа II, розпочалися мирні переговори, у яких Туреччина фактично прийняла всі умови з боку Польщі. 8 жовтня 1621 р. між сторонами було підписано мирну угоду.

Багато запорізьких отаманів прославились своїми морськими походами, серед них Самуїл Кошка, Оліфер Голуб, Іван Сулима, Богдан Хмельницький. Але справжнім «бічом Божим» для османів на морі став гетьман Сагайдачний, який у морських походах не знав поразок. Турецький флот у XVI-XVII ст. нараховував у середньому до 400 кораблів та вважався непереможним у Середземному морі. Морські сили турок були поділені на три флоти: алжирський, єгипетський та чорноморський. Командувач флоту імперії, адмірал (капудан-паша) зі своїм штабом знаходився на острові Родос в Егейському морі, його заступник перебував у Стамбулі при дворі султана. Командири кораблів мали чин капітана (реїса). До команди, що управляла кораблем також належали штурман, помічник штурмана (який був одночасно і начальником над матросами екіпажу), два наглядачі за рабами-гребцями та два весельних майстра. Найбільш розповсюдженим типом корабля турецького флоту, його «робочим коником», була галера (каторга). Галера мала приблизно 50 м довжини, 6 м ширини та 2 м осадку, 3 щогли, ходила на 25 парах весел з прикованими ланцюгами гребцями-невільниками. Артилерійське озброєння галери складало 4 гармати, що стріляли 15-кілограмовими ядрами. Галера могла брати на борт 100-140 солдат десанту.

П.Сагайдачний підмітив в османській морській міці слабе місце, «ахілесову п'яту». Оскільки, на той час, широко використовувалась вогнепальна зброя, то втрати гребців під час перестрілок та абордажних боїв були досить суттєвими – тим більше, що супротивні сторони завжди намагалися перш за все знищити «живий двигун» супротивника. Тому турки, як і багато інших мореплавців тієї епохи, стали набирати у гребці рабів, хоча раніше набирали тільки вільних. Отже, склалося так, що на турецькій галері більшість екіпажу не тільки не приймала участі в абордажному бою, але й намагалась підняти бунт проти своїх поневолювачів. Крім того, яничари звичайно мали по одній рушниці, у той час як козаки озброювались декількома рушницями і під час зближення кораблів просто засипали турок кулями. А козацькі «чайки», користуючись своєю кращою маневреністю і більш низькою осадкою, успішно уникали вогню турецьких гармат, у той же час атакуючи їх з мертвих зон. Якщо ж ворожий корабель був надто потужним і його

неможливо було захопити, то його знищували за допомогою своєрідного «брандера» – байдака (човна, що був начинений порохом).

До морського походу запорожці готувались ґрунтовно і заздалегідь. У нього набирали, як правило, козаків, які вже мали досвід участі у подібних походах. А капітан «чайки» крім усього іншого повинен був вміти працювати з нюрнберзьким квадрантом. Допускалась наявність двох-трьох недосвідчених козаків в якості джур (юнг) на одній «чайці» (при загальній чисельності екіпажу 40-60 осіб), не більше. Козаки запасались порохом, брали 5-6 рушниць на людину, запасну щоглу, воду і провіант (солонину, в'ялену і сушену рибу, сухарі). Цікаво, що іноді навіть ікони покровителів козаків – Покрова Богородиці і Святого Миколая, які вони брали з собою у похід, писались масляною фарбою на сушеній камбалі. В особливо далеких походах козаки користувались «кобицею» - плиткою з кримського ракушечника, в якій вони розводили вогонь для підігріву їжі. Дисципліна під час походу була суворою, так, козака, якого побачили п'яним, просто викидали за борт. Гребли практично без зупинки, у декілька змін, так що за попутного вітру могли дійти від гирла Дніпра до берегів Малої Азії за дві-три доби.

Перший значний морський похід під керівництвом П.Сагайдачного відбувся 1602 р., коли запорожці на 30 «чайках» напали на місто і фортецю Кілію, при цьому розгромивши турецьку ескадру Хасан-аги. Наступну морську військову операцію запорожці під керівництвом Сагайдачного здійснили 1606 р., коли вони напали на Варну – одну з військово-морських баз турецького флоту, і розгромили її. Недарма українська народна пісня повідомляла:

*Була Варна славна здавна,
Славніш неї – козаки.*

У 1607 р. козаки Сагайдачного напали і спустошили 2 турецьких міста – Очаків та Перекоп, а 1608-1609 рр. спустошили береги Анатолії. 1614 р. козаки здійснили цілих три морських походи проти турків. Перший закінчився провалом, бо козаки потрапили у жорстокий шторм, їхню ескадру розкидало по всьому Чорному морю, багато потрапили в полон. Тоді Сагайдачний одразу організував новий похід і вже в липні напав на багатий Трапезунд (який до того не знав погромів), а за ним розгромив ще один потужний турецький порт - Синоп. У ньому флотилія Сагайдачного знищила весь турецький флот, що там знаходився, а також всі галеони і галери, які там будувалися, а також корабельню та арсенал, завдавши туркам збитків на 40 млн акче. При цьому були звільнені тисячі полонених, а козацька ескадра без перешкод рушила зворотнім курсом – додому. Коли звістка про цю подію дійшла до Стамбула, розлючений султан Ахмед I наказав повісити свого першого міністра – великого візира Насаф-пашу, а бейлербею Румелії Ахмед-паші наказав перехопити козацьку флотилію у гирлі Дніпра. До Очакова було терміново доставлено потужні гармати, скеровано корпус яничар у 4 тис. шабель та ескадру Алі-паші. Морська розвідка Сагайдачного все це виявила, відповідно перед

Очаковом гетьман своє військо поділив на дві частини: одну з трофеями та полоненими відправив на Січ сухоходом, а з другою пішов вночі на прорив турецького заслону. Прорив цей вдався, хоча бойові втрати козацького флоту склали біля 200 чол. 1615 р. Сагайдачний здійснив напад на Стамбул, розгромив та спалив його пристані Мізівне та Архіюкі, а потім демонстративно, парадним строєм відплив додому. Султан відправив у погоню Алі-пашу, але той у битвах біля острова Зміїний та біля Очакова зазнав поразки, а його самого, пораненого, козаки взяли в полон.

Зенітом морської слави Сагайдачного став 1616 р. Спочатку біля 2 тис козаків під його командуванням розгромили турецьку ескадру під Очаковом і Кінбурном (при цьому 15 галер стали здобутком козаків), потім усією своєю силою напали на Кафу (Феодосію), яка була головним ринком невільників – слов'янських рабів на Чорному морі. Місто не врятував навіть 14-тисячний гарнізон: при допомозі полонених-рабів, які відкрили вночі браму міста, воно було захоплено козацьким десантом і спалено вщент. Восени того ж року, несподівано для турків, Сагайдачний за допомогою десанту знову взяв Трапезунд та Синоп, при цьому на рейді затопив ескадру Цикалі-паші. Після таких перемог, вже на куражі, Сагайдачний скерував «чайки» до Стамбулу, спалив пів-міста, знищив до 6 тис. турок, а потім ще привів свою ескадру безпосередньо у Босфорську протоку і там під бій литавр і залпи фальконетів провів морський парад. Ну а вже «верхом нахабства» було те, що «чайки» повертались додому через Керченську протоку та Азовське море, де флотилію Сагайдачного зустріла ескадра Ібрагім-паші, однак і з нею у короткому, але жорстокому бою січовики розправилися.

Отже, за три роки Сагайдачний та його запорожці «перемололи» весь військово-морський флот Османської імперії, зруйнували всі найбільші військово-морські бази османів на Чорному морі та істотно підірвали работоргівлю слов'янськими невільниками. Італієць П'єтро делла Валле у травні 1618 р. повідомляв з турецької столиці: «Турки не мають на Чорному морі жодного місця, яке б козаки не завоювали і не зруйнували» [4]. Запорізький флот досягнув піку своєї могутності, мав у своєму складі біля 300 «чайок» та інших кораблів, з сумарним екіпажем до 20 тис. «десантників». У такий спосіб запорожці заявили про себе, як про значну військово-морську силу усій Європі. З 1614 до 1624 рр. флот запорожців мінімум п'ять разів громив турецькі ескадри в морських битвах, два рази це закінчувалось загибеллю турецьких адміралів, три рази козацькі ескадри брали в облогу турецьку столицю. Козаки потопили, спалили і захопили сотні мусульманських кораблів, здійснили десятки успішних десантів в порти і міста Османської імперії, неодноразово проривались через протоки. Однак після смерті гетьмана Петра Сагайдачного інтенсивність морських походів запорожців ослабла, а з 1638 р. вони і зовсім припинились, оскільки, завдавши поразку декільком козацьким повстанням, польська влада суворо заборонила запорізьким козакам виходити в море.

Незважаючи на це, Османська імперія добре пам'ятала козацькі морські походи, тому, щоб їх і надалі уникнути, турки заключили з запорізькими козаками договір про пільгову торгівлю в портах Туреччини на Чорному та Середземному морях. Після підписання договору військова активність запорізького флоту одразу впала до нуля. Бойові «чайки» перетворились у купецькі кораблі.

Висновки. Отже, козаки уміли не тільки добре воювати, а й бути вправними купцями та дипломатами, що і дозволило їм заключити у 1649 р. дуже вигідний торговельний договір терміном дії аж на сто років, що складався з 13 пунктів. З них найважливішими були перші три, які зачитуємо за [4]: 1. Дозволяє Султан Турецький війську козаків і їхньому народу мати вільне плавання на Чорному морі до всіх своїх портів, міст та островів, також на Білому (Середземному морі) до всіх своїх володінь і островів з їхніми портами і до портів інших Володарів і володінням Християнським, а також по всіх річках і до всіх міст, з якими, за своїм бажанням, в торговельні та купецькі справи входити можуть, продавати, купляти, міняти, по своїй волі стояти в портах і виїжджати, коли захотять, без усякої перешкоди, спротиву і утруднення. 2. Для сприяння нової торгівлі війська Запорозького і народа його Султан Турецький звільняє купців від всілякого мита і податків, а також їхні товари, які вони у державу Султана хочуть завозити або вивозити, терміном на сто років ..., за чим посадові начальники дивитись повинні. А через сто років, якщо Аллах дозволить, для них передбачатимуться невеликі податки, як і для самих Турків. 3. Будинки для складування товарів в містах і портах Султана Турецького, як на Чорному, так і на Білому морях, Султан дозволяє війську козаків заводити і там торгувати, а купцям їхнім вільно перебувати, не сплачуючи жодних податків та мита, протягом названих ста років. Цей документ доводить статус Запорізького (українського) козацтва, як повноцінної військово-демократичної держави, яка існувала в межах міжнародного права тієї епохи, і з яким вважали нормальним і необхідним заключати військові і торговельні союзи держави Європи та Азії, зокрема Османська імперія.

Список використаних джерел:

1. Гуржій О.І. Воєнне мистецтво Сагайдачного (московський похід 1617 року і Хотинська війна 1620 року) / О.І. Гуржій, В.В. Корнієнко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – 83 с.
2. Гуржій О.І. Воєнне мистецтво Сагайдачного / О.І. Гуржій, В.В. Корнієнко // Українська звитяга і мужність: Хрестоматія з військово-патріотичного виховання української молоді / Упор. Рудюк С.П. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – С.147-165.
3. Смирнов А. Казачья дипломатия / А. Смирнов // Загадки истории. - №5. – 2018. – С.3.
4. Подволоцкий А. Сагайдачный – гроза османов / А. Подволоцкий // Загадки истории.- №38. – 2015. – С.14-15.
5. Подволоцкий А. Меч Сагайдачного / А. Подволоцкий // Загадки истории. - №18. – 2017. – С.3.
6. Смирнов І.Г, Військова логістика, як туристичний ресурс: світовий та український досвід/І.Г.Смирнов // Можливості та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід: монографія / колектив авторів; за заг.ред. проф. В.М.Зайцевої; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2014. – С.50-68.

Список использованных источников

1. Гуржий А.И. Военное искусство Сагайдачного (московский поход 1617 и Хотинская война 1620) / О.И.Гуржий, В.В.Корниенко. - М. : Ин-т истории Украины НАН Украины, 2002. - 83 с.
2. Гуржий А.И. Военное искусство Сагайдачного / О.И.Гуржий, В.В.Корниенко // Украинская победа и мужество: Хрестоматия по военно-патриотическому воспитанию украинской молодежи / Сост. Рудюк С.П. - Тернополь: Учебная книга - Богдан, 2010. - С.147-165.
3. Смирнов А. Казачья дипломатия / А.Смирнов // Загадки истории. - №5. - 2018. - С.3.
4. Подволоцкий А. Сагайдачный - гроза османов / А.Подволоцкий // Загадки истории.- №38. - 2015. - С.14-15.
5. Подволоцкий А. Меч Сагайдачного / А.Подволоцкий // Загадки истории. - №18. - 2017. - С.3.
6. Смирнов И.Г., Военная логистика, как туристический ресурс: мировой и украинский опыт / И.Г.Смирнов // Возможности и развитие современного туризма: мировой и национальный опыт: монография / коллектив авторов; за ред. проф. В.М.Зайцевой; Запорожский национальный технический университет. - Запорожье: ООО «ЛИПС» ЛТД, 2014. - С.50-68.

References:

1. Gurzhiy A.I. Military art of Sagaidachny (Moscow campaign of 1617 and the Khotyn war of 1620) / O.I.Gurzhiy, V.V.Kornienko. - K. : Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2002. - 83 p.
2. Gurzhiy O.I Military art of Sagaidachny / O.I.Gurzhiy, VVKornienko // Ukrainian victory and courage: The textbook on military-patriotic education of Ukrainian youth / Compiler Rudyuk S.P. - Ternopil: Educational book - Bogdan, 2010. - P.147-165.
3. Smirnov A. Cossack diplomacy / A. Smirnov // Mysteries of History. - No. 5 - 2018 - P.3.
4. Podvolotsky A. Sagaidachny - the storm of the Ottomans / A.Podvolotsky // Mysteries of History .- №38. - 2015. - P.14-15.
5. Podvolotsky A. Sword of Sagaidachny / A.Podvolotsky // Mysteries of History. - No. 18 - 2017 - p.3.
6. Smyrnov I.G. Military logistics as a tourist resource: world and Ukrainian experience / I.G.Smyrnov // Possibilities and development of modern tourism: world and national experience: monograph / collective of authors; editor prof. V.M. Zaytseva; Zaporizhzhya National Technical University. - Zaporizhzhya: LLC "LIPS" LTD., 2014. - P.50-68.

УДК 911.3

Пендерецький Орест Володимирович,
кандидат технічних наук, доцент

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

Мета. Дослідити принципи розробки промислових турів. Розробити карту територіального розміщення осередків промислового туризму Івано-Франківської області.

Методика дослідження побудована на використанні статистичної бази та методології Головного управління статистики Івано-Франківської області, також застосовувалися методи: порівняльний, статистичний та системний аналіз.

Результати дослідження. Розроблена картосхема «Осередки промислового туризму Івано-Франківської області» спрощує розробку туристичних маршрутів регіонального рівня, оскільки використання даної картосхеми дозволяє послідовно визначити домінанти впливу на розвиток промислового туризму.

Наукова новизна полягає в удосконаленні прийомів комплексної оцінки осередків промислового туризму на прикладі Івано-Франківської області як системи інформаційних показників для організації туристичних маршрутів регіонального рівня.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що результати діагностики можуть бути використані для розробки організаційних і соціально-економічних заходів з регулювання розвитку туризму на регіональному рівні.

Ключові слова: промисловий туризм, туристичні ресурси, об'єкти, бізнес-мандрівники, територія, кадастр, тури.

УДК 911.3

Пендерецький Орест Владимирович,
кандидат технических наук, доцент

Ивано-Франковский национальный
технический университет нефти и газа, м.
Ивано-Франковск, Украина,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА НА ИВАНО-ФРАНКОВЩИНЕ

Цель. Исследовать принципы разработки промышленных туров. Разработать карту территориального размещения центров промышленного туризма Ивано-Франковской области.

Методика исследования построена на использовании статистической базы и методологии Главного управления статистики Ивано-Франковской области, также применялись методы: сравнительный, статистический и системный анализ.

Результаты исследования. Разработанная картосхема «Центры промышленного туризма Ивано-Франковской области» упрощает разработку туристических маршрутов регионального уровня, поскольку использование данной картосхемы позволяет последовательно определить доминанты влияния на развитие промышленного туризма.

Научная новизна заключается в усовершенствовании приемов комплексной оценки ячеек промышленного туризма на примере Ивано-Франковской области как системы информационных показателей для организации туристических маршрутов регионального уровня.

Практическая значимость исследования заключается в том, что результаты диагностики могут быть использованы для разработки организационных и социально-экономических мероприятий по регулированию развития туризма на региональном уровне.

Ключевые слова: промышленный туризм, туристические ресурсы, объекты, бизнес-путешественники, территория, кадастр, туры.

UDC 911.3

Penderecki Orest Vladimirovich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of
Oil and Gas, m. Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: pov@tvnet.if.ua

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL TOURISM ON IVANO-FRANKIVSHION

Goal. Explore the principles of developing industrial tours. Develop a map of the territorial distribution of the centers of industrial tourism in the Ivano-Frankivsk region.

The methodology of the research is based on the use of the statistical base and methodology of the Main Directorate of Statistics of Ivano-Frankivsk oblast; methods were also used: comparative, statistical and system analysis.

Research results. The developed map of "Centers of Industrial Tourism of Ivano-Frankivsk Oblast" simplifies the development of tourist routes of the regional level, since the use of this map diagram allows consistently identify the dominant effects on the development of industrial tourism.

The scientific novelty consists in improving the methods of integrated assessment of industrial tourism centers on the example of the Ivano-Frankivsk region as a system of information indicators for the organization of tourist routes of the regional level.

The practical significance of the study is that the results of the diagnosis can be used to develop organizational and socio-economic measures for the regulation of tourism development at the regional level.

Key words: industrial tourism, tourist resources, objects, business travelers, territory, cadastre, tours.

Постановка проблеми. Розвиток промислового туризму у Івано-Франківській області [5] може бути спрямований на вирішення багатьох соціально-економічних завдань місцевих громад. Найважливішими з них є збільшення зайнятості населення, зростання його добробуту, наповнення місцевих бюджетів, забезпечення соціокультурного розвитку людей та поліпшення якості життя. У Карпатському регіоні, окрім курортних і рекреаційних об'єктів, є багато промислових та військових об'єктів, а також народних промислів, які в сукупності становлять об'єкти промислового туризму. Туристичні маршрути на промислові об'єкти, наукові центри з метою ознайомлення з їх результатами досягнень в науково-технічній сфері, вивчення досвіду, технологій, підвищення професійного рівня та кваліфікації можуть зацікавити бізнесменів, промисловців і державних діячів (VIP туристів). Організація промислового туризму на теренах Івано-Франківщини покликана вирішувати вказані задачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найновіших досліджень і публікацій з окресленої теми слід насамперед назвати Монографію В.М. Клапчука Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли [2], навчальний посібник О.О. Любіцевої «Методика розробки турів» [3], навчальний посібник М.Г. Ступеня [8], в якому висвітлені складові державного земельного кадастру, а також авторські дослідження [4; 5; 6].

Визначення невирішених сторін проблеми. На сьогоднішній день туристи мають можливість побачити на власні очі виробничі потужності, ознайомитися з історією розвитку промисловості, налагодити нові партнерські стосунки. Запровадження на промисловому підприємстві туристичні маршрути та екскурсії, перше, що ми маємо, можливість представити свою продукцію, поліпшити імідж компанії і галузі загалом. Багатьом туристам є бізнес-мандрівники, яким було б цікаво зазирнути у виробничий процес глибше. В зв'язку із цим постає питання розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього промислового туризму на теренах краю, оцінки його перспективності, ресурсної бази й напрямів. Іноземці дедалі більше цікавляться екскурсіями нашими підприємствами, відкриваючи туристам нові напрями для співпраці.

Студенти геолого-географічних спеціальностей зможуть ознайомитися зі структурою, особливостями діяльності підприємств, їх виробничими зв'язками, заходами спрямованими на охорону навколишнього середовища, що допоможе їм у комплексному вивченні територіальних природо-антропогенно-географічних комплексів.

Дослідивши можливості промислового туризму у науковому, діловому, навчальному, культурно-пізнавальному напрямах, а також його вплив на ефективність туристичної галузі в Україні загалом, можна окреслити перспективи його розвитку у Івано-Франківській області.

Мета статті: збір та аналітичне опрацювання принципів розроблення промислових турів, а також розробити карту територіального розміщення осередків промислового туризму Івано-Франківської області.

Основний виклад матеріалу. Рекреація, туризм та відпочинок стали важливим джерелом доходів Івано-Франківщини і поціновувачів та любителів природи й етнографічних особливостей краю. Організація турів на виробничі підприємства відповідає загальноприйнятій програмі, в межах якої реалізується мета перебування людини поза постійним місцем проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань і комплекс заходів по її реалізації на відповідному якісному рівні [3].

Таким чином тури поділяються на види відповідно до мети подорожі та форми щодо організаційних заходів. Залежно від мотивації туристів до подорожі, визначаються з напрямом промислового туру. Складовими туру є маршрут, програма та комплекс послуг по життєзабезпеченню туриста, в межах яких реалізується на відповідному якісному рівні мета подорожування. Маршрут і програма забезпечують мету подорожування, а

заходи з життєзабезпечення туриста під час подорожування – безпеку та комфортність при реалізації цієї мети.

Для промислового туру характерним є дотримання туристами правил охорони праці, техногенної та екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності. Тому перед початком туру туристам обов'язково слід надати всебічну інформацію про маршрут та об'єкти туру, тобто треба розробити туристичний паспорт туру, який поєднуватиме кадастровий, технічний і екологічний паспорти об'єктів маршруту. Вирішення цього питання полегшується створенням кадастру об'єктів промислового туризму.

Вирішення проблем сталого розвитку регіонів, екологічної безпеки довкілля, охорони земель та їх раціонального використання, оптимізації землеустрою, визначення правових відносин щодо землі та іншого нерухомого майна потребують всебічного кадастрового забезпечення. Кадастрово-реєстраційні системи відіграють важливу роль у сфері управління нерухомістю, оподаткування та іпотечного кредитування, інформаційного та правового забезпечення ринку нерухомого майна.

Важливим положенням системи є єдиний кадастр земельних ділянок та об'єктів нерухомого майна, коли в єдиній базі даних зосереджена інформація як про земельні ділянки, так і про будівлі та споруди (їх частини), що на ній розташовані. Тоді вони являють собою єдиний майновий комплекс, який у багатьох випадках розглядається як єдиний об'єкт нерухомого майна і єдиний об'єкт права, що дає можливість оперативно отримати необхідну інформацію. Захистом прав власності є кадастрові системи, юридична сила якої полягає в тому, що держава несе відповідальність за правильність реєстраційних процесів. Незареєстровані права вважаються неіснуючими, а зареєстровані – правильними. Складовою частиною реєстру є кадастрові плани та карти. Визначені права володіння чи користування кадастровими об'єктами вказують на певні обмеження чи обтяження, які можуть зустрічатися. У кадастрових системах важлива роль відводиться концепції меж земельних ділянок. А правило межі земельної ділянки, що реєструються в реєстрі, повинні бути зафіксовані в натурі [7, 8].

Важливим елементом інформаційного забезпечення розробки туру є карта території, оскільки розробка маршруту є результатом картографічного моделювання і обов'язково повинна спиратися на оцінку території: її туристично-географічне положення, адміністративно-територіальний поділ, протяжність, конфігурацію, систему розселення і транспорту (рис.1).

Ресурсний потенціал промислового туризму становлять його об'єкти: природні, індустриальні та народні промисли (рис.2). За походженням об'єкти промислового туризму доволі різноманітні але основоположне значення мають: промислові будівлі та споруди; техногенні форми рельєфу; машинне устаткування та обладнання. Водночас об'єктами промислового туризму можуть бути лише ті, які становлять техногенну

цінність, стали надбанням індустріальної цивілізації, до того ж всі ці об'єкти повинні бути безпосередньо включені до процесу виробництва.

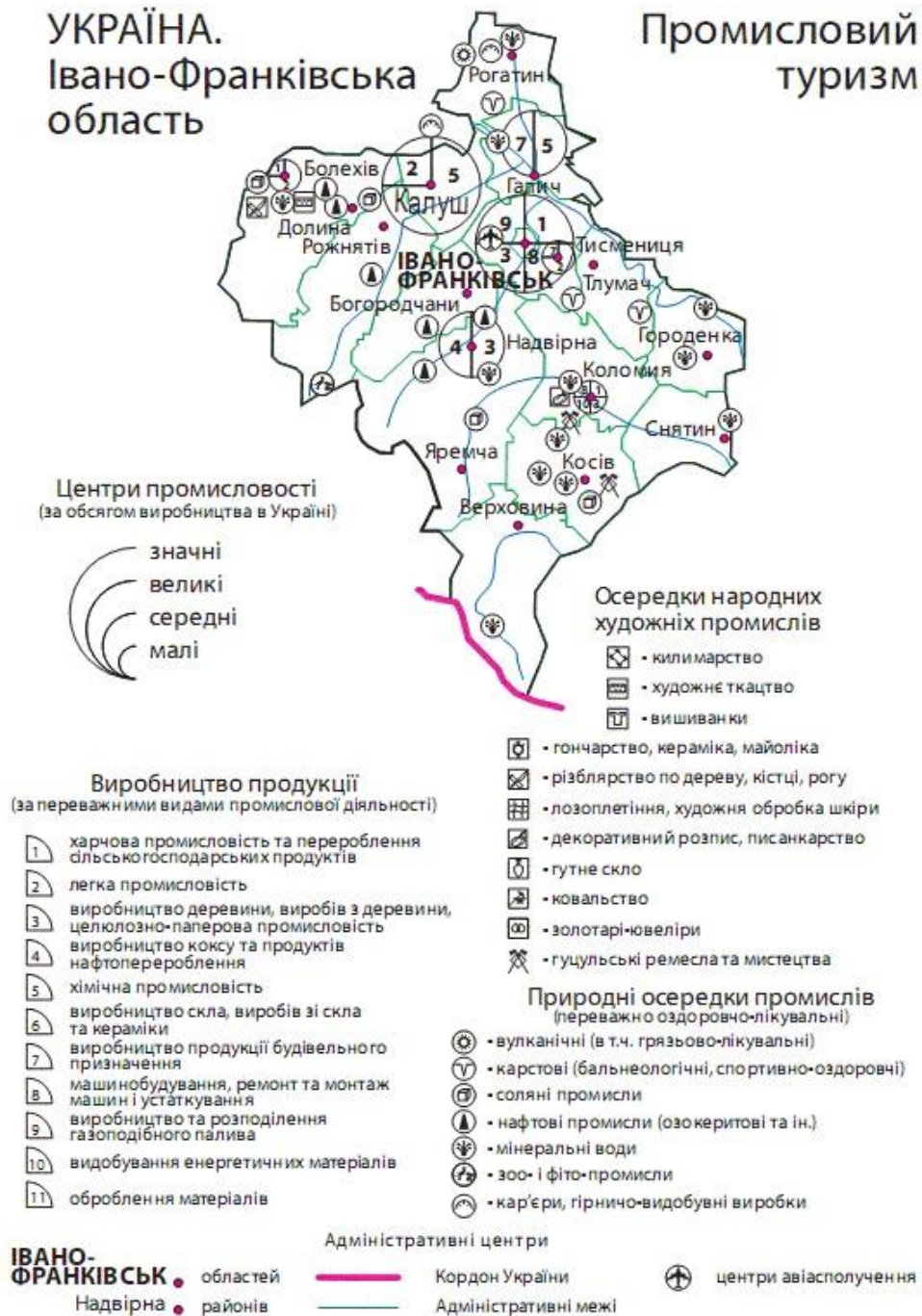

Рис. 1. Осередки промислового туризму Івано-Франківської області

З метою підвищення конкурентоспроможності регіону в індустрії туризму використовують кластерний метод, який застосовувався раніше в основному тільки у промисловому виробництві. Туристичний кластер [6] – це ключова організаційна основа, яка поєднує підприємства туристичної та інших суміжних галузей у єдину систему, що дає змогу реалізувати пріоритетні задачі, які стоять перед підприємствами, установами, організаціями та сприятиме посиленню конкурентних переваг цього

регіону. Шляхом створення подібного об'єднання можна забезпечити фінансування та виконання навіть дуже амбіційних проєктів у туристичній галузі, які за інших обставин для кожного окремого учасника були б неможливі.

Рис. 2. Об'єкти промислового туризму

Висновки та перспективи. На сьогоднішній день різноманітність промислового туризму, як суспільного явища, зумовила комплексний, проблемно-цільовий підхід до його наукових і прикладних досліджень, вирішити які можна завдяки визначенню його механізму функціонування та геопросторової організації. Адже актуальною є проблема вдосконалення теоретико-методологічних та методичних положень промислового туризму, розширення його предметно-об'єктної сфери і проведення на цій основі прикладних досліджень, які й будуть визначати його відповідність сучасним вимогам розвитку науки і суспільства. Економіка Прикарпаття характеризується складною галузевою і територіальною структурою, що є важливим чинником для розвитку промислового туризму. Для покращення розвитку області промисловий туризм має всі prerogative для того, щоб зайняти своє визначальне місце. Організація спеціальних турів на шахти з видобутку солі, дорогоцінних металів; сірчані кар'єри; свердловини видобутку нафти, мінеральної води, озокериту; об'єкти колишнього військового комплексу – ракетні шахти, сховища, складські приміщення; підприємства з перероблення сировини і матеріалів; народні промисли є перспективним напрямом розвитку промислового туризму на Закарпатті. Розроблена карта територіального розміщення осередків промислового туризму у Івано-Франківській області значно спрощує створення інформаційної кадастрової системи і на її основі промислових турів. В той же час удосконалення цієї системи потребує систематичного введення нових інформаційних показників, врахування зміни структурних та функціональних зв'язків між різними відомствами.

Список використаних джерел:

1. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования // Экономические проблемы развития сервиса и туризма. - 2007. - № 2 - С. 51-61.

2. Клапчук В.М. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли. Монографія /В.М. Клапчук// - «Фоліант». – 2009. – 508 с.
3. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник /О.О. Любіцева// – К.: Альтерпрес – 2003. – 104 с.
4. Пендерецький О.В. Промисловий туризм в Україні: стан, перспективи розвитку / О. В. Пендерецький // Український географічний журнал. – 2010. – № 3. – С. 48 – 51.
5. Пендерецький О. В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення. Монографія / О. В. Пендерецький // – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ. – 2011. – 225 с.
6. Пендерецький О.В. Концептуальна інформаційна кадастрова система об'єктів промислового туризму /О.В. Пендерецький// Науковий збірник київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – № 8. – 2010. – С. 59 – 64.
7. Перович Л.М. Кадастр нерухомості. Монографія / Перович Л.М., Перович Л.Л., Губар Ю.П. // - Львів: «Львівська політехніка». – 2003. – 120 с.
8. Ступень М.Г. Теоретичні основи державного земельного кадастру: Навчальний посібник. /М.Г. Ступень//– Львів: «Новий світ-2000». – 2003. – 336 с.

Список использованных источников:

1. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования // Экономические проблемы развития сервиса и туризма. - 2007. - № 2 - С. 51-61.
2. Клапчук В.М. Гуцульщина и гуцулы: экономика и народные промыслы. Монография /В.М. Клапчук // - «Фолиант». - 2009. - 508 с.
3. Любичева О.А. Методика разработки туров. Учебное пособие /О.О. Любичева // - М .: Альтерпрес - 2003. - 104 с.
4. Пендерецкий О.В. Промышленный туризм в Украине: состояние, перспективы развития / О.В. Пендерецкий // Украинская географический журнал. - 2010. - № 3. - С. 48 - 51.
5. Пендерецкий О.В. Территориальная организация промышленного туризма Карпатского общественно-географического района и основные направления ее совершенствования. Монография / В. Пендерецкий // - Ивано-Франковск: ИФНТУНГ. - 2011. - 225 с.
6. Пендерецкий О.В. Концептуальная информационная кадастровая система объектов промышленного туризма О.В.. Пендерецкий // Научный сборник Киевского национального университета им. Тараса Шевченко. - № 8. - 2010. - С. 59 - 64.
7. Перович Л. Кадастр недвижимости. Монография / Перович Л., Перович Л.Л., Губарь Ю.П. // - Львов: «Львовская политехника». - 2003. - 120 с.
8. Ступень М. Теоретические основы государственного земельного кадастра: Учебное пособие. /М.Г. Ступень // - Львов: «Новый мир-2000». - 2003. - 336 с.

References:

1. Aleksandrova A. Yu. Tury'stsky'e klasterы: soderzhany'e, grany`czy, mexany`zm funkcy`ony`rovany`ya // Ekonomy`chesky'e problemy razvy`ty`ya servy`sa y` tury`zma. - 2007. - # 2 - S. 51-61.
2. Klapchuk V.M. Guetzul'shhy`na ta guczuly`: ekonomika i narodni promy`sly`. Monografiya /V.M. Klapchuk// - «Foliant». – 2009. – 508 s.
3. Lyubiceva O.O. Metody`ka rozrobky` turiv. Navchal`ny`j posibny`k /O.O. Lyubiceva// – K.: Al`terpres – 2003. – 104 s.
4. `Penderez`ky`j O.V. Promy`slovy`j tury`zm v Ukrayini: stan, perspekty`vy` rozvy`tku / O. V. Penderez`ky`j // Ukrayins`ky`j geografichny`j zhurnal. – 2010. – # 3. – S. 48 – 51.
5. Penderez`ky`j O.V. Tery`torial`na organizaciya promy`slovogo tury`zmu Karpats`kogo suspil`no-geografichnogo rajonu ta osnovni napryamky` yiyi vdoskonalennya. Monografiya / O. V. Penderez`ky`j // – Ivano-Frankivs`k: IFNTUNG. – 2011. – 225 s.
6. Penderez`ky`j O.V. Konceptual`na informacijna kadastrova sy`stema ob'yektiv promy`slovogo tury`zmu /O.V. Penderez`ky`j// Naukovy`j zbirny`k ky`yivs`kogo nacional`nogo universy`tetu im. Tarasa Shevchenka. – # 8. – 2010. – S. 59 – 64.
7. Perovy`ch L.M. Kadastr neruxomosti. Monografiya / Perovy`ch L.M., Perovy`ch L.L., Gubar Yu.P. // - L`viv: «L`vivs`ka politexnika». – 2003. – 120 s.
8. Stupen` M.G. Teorety`chni osnovy` derzhavnogo zemel`nogo kadastru: Navchal`ny`j posibny`k. /M.G. Stupen`//– L`viv: «Novy`j svit-2000». – 2003. – 336 s.

УДК 911.3:316

Горин Ірина Василівна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: iryna.horyn@gmail.com

ГЕОГРАФІЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті – розкриття сутності поняття "туристичні потоки", аналіз та оцінка туристичних потоків Львівської області, визначення регіональних передумов розвитку туризму, виділення головних особливостей туризму Львівщини та аналіз просторових відмінностей і показників динаміки туристичних потоків у регіоні. Дослідження туристичних потоків Львівської області дозволяє не лише комплексно оцінити розміщення основних туристичних центрів, які належать до перспективних у туристичній галузі, але і виділити найбільш атрактивні туристичні напрямки.

Методика. Методичні засади дослідження туристичних потоків Львівської області ґрунтувалися на вивченні та узагальненні зібраних автором літературних і статистичних даних. На додачу до цього автором було використано табличний і картографічний методи.

Результати. Проведено оцінку географічних, економічних, інституційних, природних та культурних передумов виникнення і напрямів формування туристичних потоків у Львівській області. Виділено основні туристичні центри та райони області. Визначено співвідношення чисельності іноземних туристів та готельних закладів усіх районів Львівщини. Виділено основні перспективи розвитку туристичних потоків регіону. Проаналізовано ключові перешкоди на шляху до збільшення їхніх обсягів.

Науковою новизною статті є запропоновані механізми зростання обсягів туристичних потоків у Львівській області, які ґрунтуються, перш за все, на довгостроковому фінансуванні розвитку туристичної галузі, економічному стимулюванні розвитку туризму та рекреації і формуванні привабливого інвестиційного клімату в туристичній та рекреаційній сфері Львівщини.

Практична значимість зводиться до використання отриманих результатів під час розробки як регіональних стратегій, так і програм розвитку туристичної галузі на довгострокову перспективу.

Ключові слова: туристичні потоки, туристична атрактивність території, розвиток туризму, територіальна відмінність, туристичні центри, готельні заклади.

УДК 911.3:316

Горин Ирина Васильевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: iryna.horyn@gmail.com

ГЕОГРАФИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПОТОКОВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель статьи – раскрытие сущности понятия "туристические потоки", анализ и оценка туристических потоков Львовской области, определение региональных предпосылок развития туризма, выделение главных особенностей туризма Львовщины и анализ пространственных различий и показателей динамики туристических потоков в регионе. Исследование туристических потоков Львовской области позволяет не только комплексно оценить расстановку основных туристических центров, которые относятся к перспективным в туристической отрасли, но и выделить наиболее атрактивные туристические направления.

Методика. Методические основы исследования туристических потоков Львовской области основывались на изучении и обобщении собранных автором литературных и статистических данных. В дополнение к этому автором были использованы табличный и картографический методы.

Результаты. Осуществлено оценку географических, экономических, институциональных, природных и культурных предпосылок возникновения и направлений формирования туристических потоков во Львовской области. Проанализировано туристические потоки Львовщины, в частности, отображено реальное состояние рынка туристических услуг региона и охарактеризовано его главные особенности. Выделено основные туристические центры и районы области. Определено соотношение численности иностранных туристов и гостиничных заведений всех районов области. Выделено основные перспективы туристических потоков региона. Проанализировано ключевые препятствия на пути к увеличению их объемов.

Научной новизной статьи являются предложенные механизмы роста объемов туристических потоков во Львовской области, основанные, прежде всего, на долгосрочном финансировании развития туристической отрасли, экономическом стимулировании развития туризма и рекреации и формировании привлекательного инвестиционного климата в туристической и рекреационной сфере региона.

Практическая значимость сводится к использованию полученных результатов при разработке как региональных стратегий, так и программ развития туристической отрасли на долгосрочную перспективу.

Ключевые слова: туристические потоки, туристическая атрактивность территории, развитие туризма, территориальная отличия, туристические центры, гостиничные заведения.

UDC 911.3:316

Horyn Iryna Vasylivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: iryna.horyn@gmail.com

GEOGRAPHY OF TOURIST FLOWS OF LVIV REGION

The purpose of the article is to disclosure of the concept of "tourist flows", analysis and evaluation of tourist flows of Lviv oblast, definition of regional preconditions for the development of tourism, identification of the main features of Lviv oblast and analysis of spatial differences and dynamics of tourist flows in the region. The study of tourist flows of Lviv oblast not only allows to assess comprehensively the location of major tourist centers that are promising in the tourism industry, but also helps to highlight the most attractive tourist destinations.

Method. Methodological principles of studying tourist flows of Lviv oblast were based on the study and synthesis of literature and statistical data, which were collected by the author. In addition to this, the author used tabular and cartographic methods.

Results. The paper carries out an estimation of geographic, economic, institutional, natural and cultural preconditions for the emergence and directions of the formation of tourist flows in Lviv oblast. The tourist flows of Lviv oblast are analyzed, in particular, the real state of the tourist services market in the region is shown and its main features are described. The main tourist centers and districts of the region are highlighted. The ratio of the number of foreign tourists and hotel establishments of all districts of Lviv oblast is determined. The main perspectives of tourist flows of the region are highlighted. The paper moves on to analyze obstacles to increasing their volumes.

The scientific novelty of the article lies in the proposed mechanisms of growth of tourist flows in Lviv oblast, which are based, firstly, on the long-term financing of tourism

development, economic stimulation of the development of tourism and recreation and the formation of attractive investment climate in the sphere of tourism and recreation in Lviv oblast.

Practical significance is the use of obtained results for creation both regional strategies and programs of the development of tourism industry in the long run.

Key words: tourist flows, tourist attraction of territory, development of tourism, territorial difference, tourist centers, hotel establishments.

Постановка проблеми. Сьогоднішню роль туристичної сфери дуже важко переоцінити. Адже вона сприяє не тільки встановленню контактів між регіонами, але і розвитку торгівлі, гуманітарних сфер, міжнародної співпраці, збереженню та відродженню культурної спадщини і традицій, залученню інвестиційних потоків та ін. Туристичні об'єкти Львівської області виступають атракцією для туристів зі всього світу. Однак для забезпечення повноцінного функціонування туристичної сфери необхідно проводити аналіз туристичних потоків регіону, що дозволить виявити реальний стан ринку туристичних послуг та виділити його головні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах розвитку суспільства досліджувана тематика висвітлювалася у працях ряду вітчизняних і зарубіжних учених. Крачило М., Любіцева О., Мироненко М., Пістун М., Преображенський В., Руденко В., Твердохлебов І., Топчієв О., Шаблій О., Мальська М., Кузик С., Зінько Ю. та ін. розробили теоретичні засади та запропонували методiku дослідження ринку туристичних послуг Львівської області. Мальська М. також виділила основні проблеми і перспективи розвитку туристичної галузі України, оцінила передумови і наслідки культурного туризму у польсько-українському транскордонному регіоні для розвитку Львівщини, проаналізувала загрози для довкілля збоку туризму у Карпатському регіоні та дослідила просторову систему туристичних послуг Львівської області. Манько А. вивчав проблеми і перспективи розвитку рекреаційного комплексу у Передкарпатті. Паньків Н. провела аналіз передумов і сучасного стану розвитку туристичної галузі Львівської області. Масюк Ю. проаналізувала стратегічні аспекти тенденцій розвитку туристичної галузі України. Дяченко Л. охарактеризувала теоретичні засади і практику логістизації, механізми формування та обслуговування туристичних потоків. Олійник Я., Степаненко А. проаналізували теоретичні основи туризмології. Отряжа М. дослідив туристичні потоки області. Пинда М. провів аналіз готельного господарства і туризму Львівської області. Фарат О. запропонував інноваційні напрями розвитку туристичної галузі регіону.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведене дослідження дало змогу оцінити реальну динаміку туризму у регіоні без урахування короткочасних подорожей. Головний акцент був зроблений на таких ключових показниках як головні туристичні центри та кількість осіб, розміщених у готелях. За допомогою цих даних було показано реальний стан ринку туристичних послуг Львівської області та

виділено його головні особливості (у тому числі, багатий природно-ресурсний потенціал разом з історико-культурною спадщиною, вигідне географічне розташування у центрі Європи, багаторічний досвід і напрацювання у рекреаційно-туристичній галузі).

Виклад основного матеріалу. "Туристичні потоки" Львівської області – це сукупність населення (як України, так і інших країн), яке прибуло сюди, як мінімум, на один день (за методикою розрахунку Держкомстату) [14].

Однак, більш важливою є кількість осіб, розміщених у готелях та аналогічних закладах розміщення (Рис. 1), оскільки вона відображає ситуацію без урахування короткотривалих подорожей. Цей показник демонстрував поступальний ріст протягом останніх семи років (з 2011 р. по 2017 р., винятком виступає 2014 р.) та, згідно із заявою голови Львівської обласної державної адміністрації (ЛОА), продовжує зростати і у 2018 р [15].

Рис. 1 Динаміка кількості розміщених у колективних закладах розміщення [13]

Це пов'язано, в першу чергу, з наявністю значних туристично-рекреаційних ресурсів, зокрема, історико-культурних, а також природних, що сприяє розвитку туризму області, у тому числі й агротуризму. Так, у 2017 р. Львівська обласна державна адміністрація інвестувала у розвиток агротуризму 750 тис. грн. Фінансування ЛОА, головним чином, було спрямоване в агропроект "ГорбоГори". З цього приводу 1 серпня 2018 р. відбувся брифінг "Щодо проведення II Фестивалю "ГорбоГори"". Цей фестиваль запланований на 25-26 серпня 2018 р. Його головною метою є популяризація створення агротуристичних кластерів у Львівській області та в Україні як одного з альтернативних видів сільськогосподарського підприємництва та прикладу із сталого розвитку сільських територій.

Історико-культурна спадщина Львівщини не потребує представлення. У 2016 р. послугами суб'єктів туристичної діяльності скористалося 17,6 тис. екскурсантів, а в 2017 р. – 15 тис. Однак загальна динаміка даного виду туристичних потоків не відтворює послідовних тенденцій. Кількість обслугованих туристів характеризується "випадковими" піками активності в окремі роки, які ніяким чином не співвідносяться з поступовим зростанням (2000-2005 рр.) чи спаданням загального числа екскурсантів. Враховуючи невисоку ймовірність інтенсивних змін у даній підгалузі, єдиним можливим фактором, який показує рівень впливу на кількість екскурсантів, виступає висока або низька (у роки спаду туристичної активності) нормативно-правова діяльність, у тому числі, програми Львівської обласної державної адміністрації [13].

Однак, незважаючи на позитивну динаміку в цілому та досягнуті результати, при дослідженні туристичних потоків Львівщини було виявлено системні перешкоди використанню туристичного потенціалу та розвитку туристичної галузі Львівської області. Сюди належать, у першу чергу, незадовільний стан туристичних об'єктів і доріг, низький рівень транспортних послуг, недостатність інформаційно-маркетингового забезпечення сфери туризму, брак економічних, податкових та фінансово-кредитних стимулів для розвитку туризму, недостатнє забезпечення професійними кадрами туристичної галузі та ін.

Львівська область вважається не тільки стратегічно важливим культурним, політичним та економічним центром України, але і найбільшим туристично-рекреаційним і курортним регіоном Західної України [16].

Багатий природно-ресурсний потенціал разом з історико-культурною спадщиною, сприятливе географічне розташування у центрі Європи, багаторічний досвід і напрацювання у сфері туризму та рекреації – ключові передумови повноцінного пріоритетного розвитку туризму, сфери санаторно-курортного лікування, оздоровлення, відпочинку і рекреації для вітчизняних та іноземних споживачів.

При дослідженні туристичних потоків Львівської області необхідно враховувати такий показник, як коефіцієнт туристичних обмінів [4].

$$I = \frac{N_i - Z}{N_i + Z_i}, \text{ де}$$

N_i – частка іноземців з i -ої країни, які відвідали регіон у загальній кількості іноземних туристів;

Z_i – частка громадян країни, які відвідали i -ту країну у загальній кількості іноземних туристів регіону (країни) [4].

Коефіцієнт туристичних обмінів (**Табл. 1**) відображає не лише особливості туристичних потоків, але і їх соціально-економічний вплив на розвиток міжнародного туризму в регіоні. Він може коливатись від -1 до 1. За О. Ю. Бордун, від'ємні значення свідчать про домінування виїзду туристів над прибуттям іноземців. Такий стан міжнародного туризму в

регіоні не сприяє розвитку його власного туристичного комплексу, адже створений тут туристичний продукт не споживається. Якщо значення показника наближаються до 0, це означає, що інтенсивність прибуття з і-ої країни співмірна із інтенсивністю виїзду в зазначену країну. Додатне значення коефіцієнта туристичних обмінів свідчить про переважання прибуття іноземців над виїздом громадян України за кордон. Така ситуація для регіону є найпривабливішою, адже сприяє посиленню споживання створеного тут туристичного продукту та підвищенню ефективності діяльності місцевого туристичного комплексу [1].

Таблиця 1

Коефіцієнт туристичних обмінів Львівської області з іншими країнами

Країни	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	0,04	-0,65	-0,87	-0,84	-0,87	0,07
Азербайджан	1	1	1	1	1	0
Білорусь	1	1	1	1	1	1
Болгарія	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Греція	-0,99	-1	-1	-1	-1	-1
Єгипет	-1	-1	-1	-1	-1	-0,99
Ізраїль	-0,85	-0,92	-0,96	-0,98	-0,81	-0,77
Італія	-1	-0,93	-0,99	-0,99	-0,99	-1
Молдова	1	0,35	1	0,97	1	1
Німеччина	0,86	0,93	-0,58	-0,73	-0,20	-0,56
Польща	-0,37	-0,57	-0,82	-0,93	-0,99	-0,58
Російська Федерація	0,97	0,97	0,99	0,99	0,96	0,93
Словаччина	-1	-1	-1	-1	-1	-1
США	0,25	0,76	0,92	0,59	-0,16	0,58
Туреччина	-1	-1	-0,98	-0,99	-1	-1
Угорщина	-1	-0,99	-1	-1	-0,98	-1
Франція	-0,94	-0,84	-0,99	-1	-0,96	-0,99
Хорватія	-1	-1	-1	-1	-1	-0,96
Чехія	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Чорногорія	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Інші країни	-0,33	-0,12	-0,58	-0,83	-0,71	-0,56

Розраховано автором за [4].

Відповідно до отриманих значень, можна говорити, що з 2011 р. по 2016 р. спостерігалось домінування виїзду туристів над прибуттям іноземців з Австрії, Болгарії, Греції, Єгипту, Ізраїлю, Італії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Франції, Хорватії, Чехії та Чорногорії [8]. Це спричинено тим, що туристична індустрія у Львівській області розвивається недостатніми темпами, а туристичні послуги, які тут можуть надаватися, використовуються не в повній мірі [9].

Що стосується Азербайджану, то кількість приїжджих, які прибули на Львівщину, майже дорівнює кількості осіб, які вибули звідси. Дана особливість пояснюється тим, що рівень розвитку туристичного комплексу Азербайджану співмірний з розвитком туристичної сфери досліджуваного

регіону [12]. Доцільно також сказати, що прибуття іноземців з Азербайджану на Львівщину пов'язане, передусім, з лікувально-оздоровною метою.

Протягом досліджуваного періоду у Львівській області прибуття іноземців з Російської Федерації та США переважало над виїздом місцевого населення за кордон [13]. Головним чином, це було зумовлено збільшенням обсягу використання туристичних послуг, які на сьогодні пропонуються в області, та підвищенням ефективності діяльності місцевого туристичного комплексу [3].

Виходячи з Рис. 2, доцільно виділяти шість напрямів туристичних потоків Львівської області.

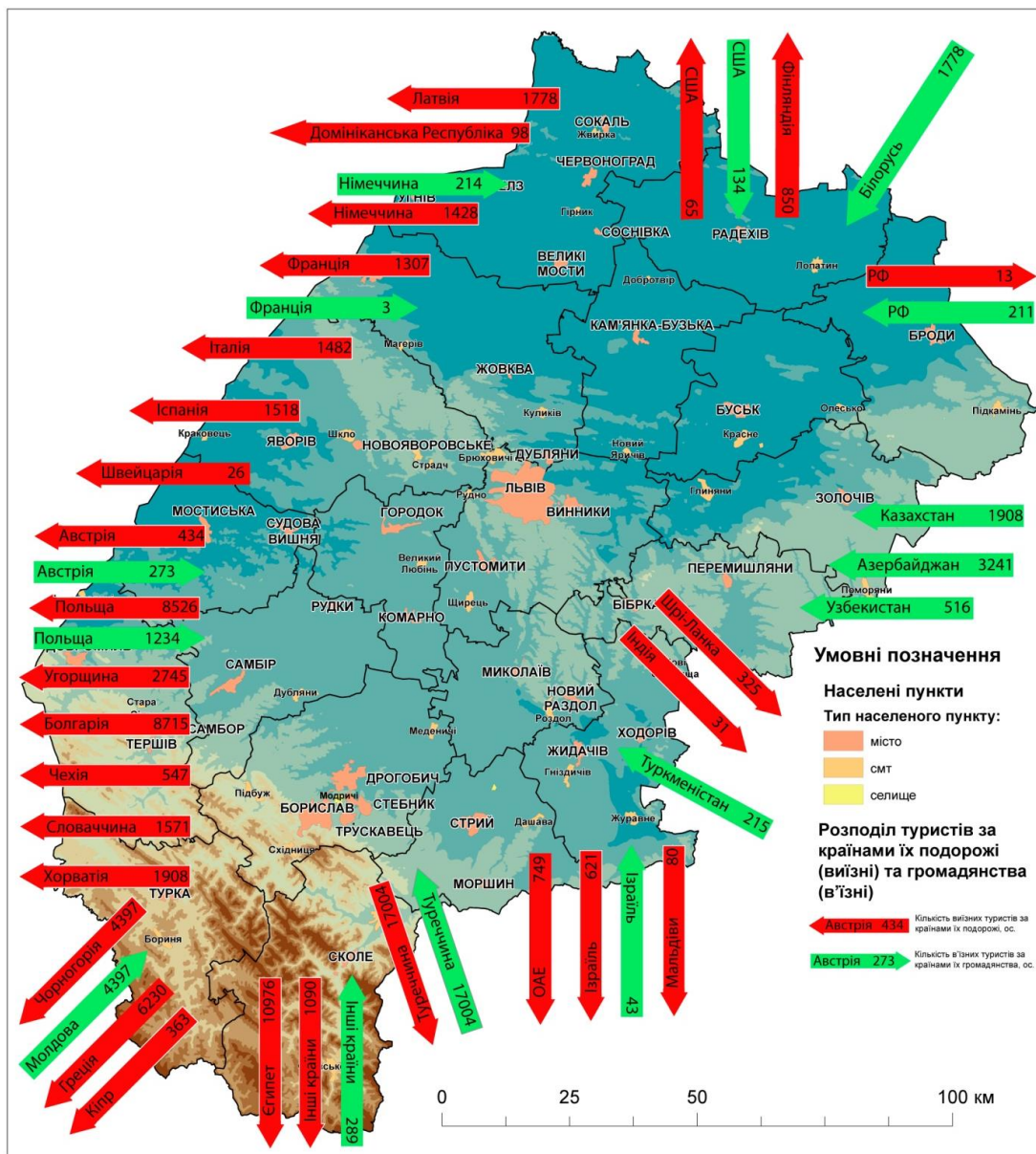

Рис. 2. Туристичні потоки Львівської області

1. “Львівська область – високорозвинені країни Західної Європи” (Австрія, Німеччина, Франція). Треба сказати, що Західна Європа споконвіків вважається традиційним туристичним регіоном світового

рівня, туристична сфера якого представлена високоякісним і широким спектром туристичних продуктів – від пляжно-купального відпочинку і гірськолижного туризму до паломництва та екологічних турів.

2. **“Львівська область – країни Центрально-Східної Європи”**. Цей напрям є найбільшим. Він включає в себе такі країни як Білорусь, Болгарія, Молдова, Польща, Словаччина, Угорщина, Хорватія, Чехія і Чорногорія. Для даного напрямку туристичних потоків характерним є розташування у зоні дії сезонно комфортних і субкомфортних погодно-кліматичних умов, вихід до узбережжя Адріатичного, Балтійського та Чорного морів, що дозволяє пропонувати на ринку туристичних послуг пляжно-купальний відпочинок, наявність ландшафтного різноманіття – від гірських до рівнинних і заболочених місцевостей, від незайманих природних ландшафтів до урбаністичних і руралістичних краєвидів і т. д.

3. **“Львівська область – країни Південної Європи”**. Сюди належать Греція та Італія. Даний напрям вважається одним із найбільш популярних і відвідуваних туристичних районів світу, для якого характерними є комфортні для відпочинку погодно-кліматичні умови, ландшафтне та природне біологічне різноманіття, розвинена транспортна і туристична інфраструктура та надзвичайно багата культурна спадщина. Провідними туристичними осередками даного регіону виступають Іспанія та Італія.

4. **“Львівська область – країни Азії”** (Азербайджан, Ізраїль, Туреччина). Сприятливими передумовами для розвитку туристичної галузі цього напрямку є унікальні природні умови – гірські ландшафти і цілющі джерела, курорти узбережжя Чорного і Середземного морів, історичні та культурні пам'ятки трьохтисячолітньої історії (археологічні розкопки, печерні монастирі, мінарети, мечеті, мавзолеї середньовіччя). Однак їхнє залучення до інтенсивного використання у туристичній сфері залежить, у великій мірі, від економічного розвитку та демократичних перетворень у країнах даного напрямку.

5. **“Львівська область – країни Африки”** (Єгипет). Йому властиве повне домінування природних туристичних ресурсів. Особливо значимими серед них є флоро-фауністичні і ландшафтні складові ресурсного потенціалу. Він також характеризується досить вигідним геотуристичним положенням (розташуванням у безпосередній близькості від одного з головних споживчих ринків світу – Європи), має вихід до узбережжя Середземного і Червоного морів, є центром давньої цивілізації і містить на своїй території туристичні атракції світового рівня (зокрема, піраміди Гізи, долина царів у Луксорі, гора Мойсея). Проте негативною рисою цього напрямку є його сусідство з осередком міжнародної напруги, у центрі якого знаходяться сектор Газа, Ізраїль та Палестина.

6. **“Львівська область – країни Америки”**. Він представлений, головним чином, Сполученими Штатами Америки, які є однією з країн-лідерів на світовому туристичному ринку. США володіють багатьма позитивними рисами (різноманітність умов і ресурсів та просторового

розташування), які сприятливо позначаються не лише на розвитку туристичної індустрії, але і на задоволенні потреб пересічного споживача у туристичних послугах. Сюди належать багатий природно-рекреаційний потенціал, високий рівень розвитку економіки в цілому і в туризмі, зокрема, інноваційні методи ведення туристичної діяльності, високорозвинена туристична інфраструктура та зручна транспортна доступність.

Важливим показником, за допомогою якого характеризують активність туристичних потоків, є коефіцієнт їх нетто-інтенсивності [17]:

$$K_{\text{ін}}^{\text{н}} = \frac{\text{Ч}_{\text{тур}}}{\text{Ч}_{\text{нас}}} \times 100, \quad \text{де}$$

$K_{\text{ін}}^{\text{н}}$ – коефіцієнт нетто-інтенсивності туристичних потоків, %;

$\text{Ч}_{\text{тур}}$ – чисельність того населення країни (регіону), яке здійснило хоча б одну туристичну подорож за рік, тобто кількість туристів;

$\text{Ч}_{\text{нас}}$ – загальна чисельність населення країни (регіону).

Він відображає частку населення, яке здійснило хоча б одну подорож за рік (Табл. 2). Згідно з отриманими даними, максимальне значення показника спостерігалось у 2016 р. і становило 7,18 % [13]. Цей показник свідчить про низьку активність туристичних потоків в регіоні. Головними причинами цього виступають низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, незадовільний стан пам'яток рекреації і туризму, недостатній ступінь використання транспортних можливостей для перевезення туристичних потоків [17], незадовільний стан доріг і під'їздів до об'єктів туристичної та рекреаційної сфери, невисокий рівень добробуту більшості населення Львівського регіону і т. д.

Таблиця 2

Коефіцієнт нетто-інтенсивності туристичних потоків у Львівській області

Роки	Кількість туристів, ос.	Кількість наявного населення, ос.	Коефіцієнт нетто-інтенсивності туристичних потоків
2000	118811	2676900	4,44%
2001	110433	2651600	4,17%
2002	115060	2626543	4,38%
2003	142607	2610995	5,47%
2004	128563	2598311	4,95%
2005	90756	2588041	3,51%
2006	93553	2577129	3,63%
2007	117242	2568413	4,57%
2008	143610	2559779	5,61%
2009	109947	2552929	4,31%
2010	153939	2549617	6,04%
2011	128509	2544748	5,05%
2012	124013	2540938	4,88%
2013	188520	2540702	7,42%
2014	92128	2538436	3,63%
2015	112472	2537799	4,44%
2016	181827	2534174	7,18%

Укладено автором за даними [17]

Мінімальна ж частка подорожуючих припала на 2005 р. та 2014 р. і складала, відповідно, 3,51% та 3,63% [13]. Основними причинами цього виступили економічна і політична криза, низька заробітна плата, інфляція, збройні конфлікти, побоювання щодо безпеки, нестабільна політична ситуація в Україні [18], часткова відповідність туристичних закладів міжнародним стандартам, недостатнє фінансування реставрації і відновлення історико-культурних та архітектурних пам'яток, нерациональне використання та збереження туристично-рекреаційних і природних ресурсів, низький рівень усіх видів транспортних послуг (особливо міського сполучення у межах міст) та ін.

Дослідження туристичних потоків Львівської області також включає в себе розрахунок коефіцієнту територіальної концентрації приїжджих і туристів у регіон (Табл. 3).

$$K_{т.ж.} = \Pi_{у\text{ гот.}} + S, \text{ де}$$

$\Pi_{у\text{ гот.}}$ – кількість обслугованих приїжджих;

S – площа району (міста).

Коефіцієнт територіальної концентрації приїжджих і туристів дозволяє оцінити територіальну структуру туристичних потоків. Він визначає рівень концентрації окремих рекреаційних функцій та їх територіальні взаємозв'язки завдяки вивченню конфігураційних особливостей територій, зон їх взаємного впливу та комунікаційних властивостей [11].

Найбільше значення коефіцієнта територіальної концентрації приїжджих і туристів спостерігається у м. Львові (2060), м. Моршині (3196), м. Бориславі (3593) та м. Трускавці (8322) [7]. Така особливість пояснюється багатою історико-культурною спадщиною (архітектурні пам'ятки епохи Відродження 16-17 ст.), достатнім рівнем забезпеченості природно-ландшафтними та культурно-мистецькими ресурсами, розташуванням на міжнародних трасах до Центральної і Західної Європи [6], високим рівнем комунікацій до головних туристичних місцевостей субрегіону та розбудованою гірськолижною інфраструктурою. Наявність такого великого туристичного центру як м. Львів з його високим рівнем комунікації і потужним транзитним рухом також позитивно впливає на приплив туристів в область [14].

Найменше значення коефіцієнта територіальної концентрації приїжджих і туристів характерне для м. Нового Роздолу та Миколаївського району (значення даного показника дорівнюють 0) [8]. Невисокі можливості природно-історичних ресурсів окремих районів Львівської області, невідповідне транспортне положення, низький рівень технічної інфраструктури і послуг, обмеження інвестиційних надходжень у райони та нерозвиненість туристичної бази [2] негативно позначаються на кількості приїжджих і туристів, які прибувають сюди з метою відпочинку. На туристичні потоки у Львівську область також суттєво проявляють вплив екологічні проблеми регіону [5], зумовлені активною експлуатацією транспортних коридорів, занепадом архітектурних пам'яток та

урбаністичної частини міст, негативним міжнародним іміджем регіону через нестабільну політичну ситуацію у країні та недостатнім фінансуванням туристичної інфраструктури, розрахованої на різну цільову аудиторію туристів і приїжджих [10].

Таблиця 3

Коефіцієнт територіальної концентрації туристів у готелях

Міста і райони Львівської області	Обслуговано приїжджих у готелях, ос.	Обслуговано іноземців у готелях, ос.	Площа міст, кв. км.	Коефіцієнт територіальної концентрації приїжджих	Коефіцієнт територіальної концентрації іноземців
м. Львів	374943	75735	182	2060,13	416,13
м. Борислав	136554	5	38	3593,53	0,13
м. Дрогобич	4570	63	45	101,55	1,40
м. Моришин	6393	233	2	3196,50	116,50
м. Новий Розділ	0	0	22	0	0
м. Самбір	1808	20	15	120,53	1,33
м. Стрий	8043	1134	17	473,12	66,70
м. Трускавець	66576	8813	8	8322	1101,62
м. Червоноград	4344	0	21	206,86	0
Бродівський	2634	117	1162	2,27	0,10
Буський	2652	0	850	3,12	0
Городоцький	2257	21	726	3,11	0,03
Дрогобицький	1102	0	1206	0,91	0
Жидачівський	1833	0	996	1,84	0
Жовківський	21495	2132	1294	16,61	1,65
Золочівський	1785	1	1097	1,63	0
Кам'янка-Бузький	9653	90	868	11,12	0,10
Миколаївський	0	0	675	0	0
Мостиський	7081	379	845	8,38	0,45
Перемиський	1858	178	918	2,02	0,19
Пустомитівський	51963	4031	946	54,93	4,26
Радехівський	909	0	1144	0,79	0
Самбірський	133	0	934	0,14	0
Сколівський	23797	45	1471	16,18	0,03
Сокальський	3875	0	1570	2,47	0
Старосамбірський	3470	0	1245	2,79	0

Укладено автором за даними [11]

Висновки. Обсяги туристичних потоків у Львівську область залежать, у першу чергу, від її географічного положення, наявності рекреаційного та культурного потенціалу, соціально-економічної інфраструктури та ін. Згідно з опрацьованою статистичною інформацією, найбільше туристів приїжджає у Пустомитівський, Мостиський, Золочівський, Жовківський і Сколівський райони. Основними причинами такого розподілу туристичних потоків виступають:

- висока концентрація в цих районах пам'яток природної (особливо Сколівський район), історико-культурної та релігійної спадщини;
- сентиментальні чинники (людські почуття та емоції, які є панівними мотивами поїздок у місця, з якими пов'язана історія рідного народу, життя предків або особисте перебування);
- високий рівень забезпеченості туристичною інфраструктурою;
- нормативно-правові заходи, зокрема, програми Львівської обласної державної адміністрації з популяризації зеленого та агротуризму (у тому

числі і в Пустомитівському районі). На сьогодні ці райони відзначаються реконструкцією доріг, відкриттям нових готелів та оновленням сервісу в існуючих і покращенням міжнародної співпраці у галузі туризму та рекреації і т. д.

Найменше туристів приїжджає у Дрогобицький, Жидачівський, Миколаївський, Перемишлянський, Старосамбірський, Стрийський і Турківський райони. Це зумовлено тим, що їхня діяльність зосереджена, головним чином, на випуску промислової продукції (м. Дрогобич та м. Борислав – видобуток нафти, м. Миколаїв (БАТ «Миколаївцемент») – випуск будівельних матеріалів, м. Стрий (ТЗОВ «LEONI Wiring Systems UA (GmbH)») – виробництво кабельних мереж для транспортних засобів), а туристичній галузі досліджуваних районів не приділяється достатньої уваги і не проводиться аналіз передумов розвитку туристичної атрактивності території. Тут також відсутня сучасна матеріально-технічна база туризму, що зумовлює недостатній сервіс обслуговування приїжджих. Можна ще додати, що вищезазначені райони, де туристично-екскурсійними об'єктами виступають здебільшого історичні місця, викликають зацікавленість лише у науковців та дослідників.

Тому можна сказати, що туристична галузь Львівської області має всі шанси, щоб стати основним джерелом прибутку регіону, яке використовуватиметься для збереження і раціонального використання культурно-історичної та природної спадщини області.

Список використаних джерел:

1. Бордун О. Ю. Аналіз міжнародних туристичних потоків України. Вісник львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 43. Ч. 2. 137–146 с.
2. Діденко В. М. Менеджмент: підручник / В. М. Діденко. – К.: Кондор, 2008. – 584 с.
3. Дядечко Л. П. Теорія і практика логістизації механізмів формування та обслуговування туристських потоків: монографія / Л. П. Дядечко, В. Є. Редько. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – 30-59 с.
4. Косташук В. І. Сучасний стан міжнародного туризму між Україною та Італією (на прикладі Чернівецької області) // Географія та туризм: Наук. Зб./ ред.. кол.: Я. Б. Олійник (від. ред) та ін.– К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 16. – 63-74 с.
5. Мальська М. П. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі України / М. П. Мальська // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали ІХ наукової конференції з міжнародною участю. – (Львів – Ворохта, 25–27 вересня 2015 р.). – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – 95–101 с.
6. Мальська М. П. Туризм у Карпатському регіоні: загрози для довкілля та способи сталого розвитку / М. П. Мальська, Ю. В. Зінько, М. Б. Іваник, С. Ф. Благодир // Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія: Географічна. – 2014. – Вип. 45. – 443–451 с.
7. Мальська М. П. Географія рекреації та туризму: теоретичні та прикладні питання / М. П. Мальська // Географія та туризм / Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін.– К.: Альтепрес, 2013. – Вип. 25. – 3–10 с.
8. Мальська М. П. Просторова система туристичних послуг Львівської області // Вісник ЛІЕТУ. Серія: економічні науки. – 2010. – Вип. 5. – 299–302 с.
9. Манько А. М. Проблеми і перспективи розвитку рекреаційного комплексу у Передкарпатті Львівської області / А. Манько // Матеріали VIII наукової конференції з міжнародною участю “Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід” (Львів–Ворохта, 5-7 вересня 2014 р.). – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – 103 – 105 с.

10. Масюк Ю.О. Аналіз тенденцій розвитку туристичної галузі України: стратегічні аспекти / Ю.О. Масюк // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. № 48. – 549-557, 601 с.
11. Олійник Я. Б. Теоретичні основи туризмології: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 18-32 с.
12. Отряжа М. А. Дослідження туристичних потоків: методика і аналіз / М. А. Отряжа // Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту. – 2007. – Вип. 13. – 124-129 с.
13. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://loda.gov.ua/>
16. Паньків Н. М. Аналіз передумов і сучасного стану розвитку туристичної галузі Львівської області / Н. М. Паньків // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Вип. 29. – 2012. – 145-158 с.
17. Пинда М. П. Готельне господарство та туризм у Львівській області: стат. зб. / М. П. Пинда. – Львів: Гол. упр. статистики у Львів. обл., 2011. – 109 с.
18. Фарат О. В. Інноваційні напрями розвитку туристичної галузі Львівського регіону / О. В. Фарат, М. В. Марущак // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 2 (8). – С. 34 – 41.

Список использованных источников:

1. Бордун А. Ю. Анализ международных туристических потоков Украины. Вестник львовского университета. Серия географическая. 2013. Выпуск 43. Ч. 2. 137-146 с.
2. Диденко В. Н. Менеджмент: учебник / В. Диденко. – М.: Кондор, 2008. - 584 с.
3. Дядюшка Л. П. Теория и практика логистизации механизмов формирования и обслуживания туристских потоков: монография / Л. П. Дядечко, В. Е. Редько. – Донецк: ДонНУЭТ, 2010. – 30-59 с.
4. Косташук В. И. Современное состояние международного туризма между Украиной и Италией (на примере Черновицкой области) // География и туризм: Наук. Сб. / Ред. кол.: Я. Б. Олейник (от ред.) и др. – М.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 16. – 63-74 с.
5. Мальская М. П. Проблемы и перспективы развития туристической отрасли Украины / М. П. Мальская // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт / Материалы IX научной конференции с международным участием. – (Львов – Ворохта, 25-27 сентября 2015). – Львов: Издательский центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2015 – 95-101 с.
6. Мальская М. П. Туризм в Карпатском регионе: угрозы для окружающей среды и способы устойчивого развития / М. П. Мальская, Ю. В. Зинько, М. Б. Иваник, С. Ф. Благодир // Вестник ЛНУ им. И. Франко. Серия: Географическая. – 2014. – Вип. 45. – 443-451 с.
7. Мальская М. П. География рекреации и туризма: теоретические и прикладные вопросы / М. П. Мальская // География и туризм / Я. Б. Олейник (отв. ред.) и др. – М.: Альтепрес 2013. – Вип. 25. – 3-10 с.
8. Мальская М. П. Пространственная система туристических услуг Львовской области // Вестник ЛИЭТ. Серия: экономические науки. – 2010. – Вип. 5. – 299-302 с.
9. Манько А. М. Проблемы и перспективы развития рекреационного комплекса в Прикарпатье Львовской области / А. Манько // Материалы VIII научной конференции с международным участием "География, экономика и туризм: национальный и международный опыт" (Львов-Ворохта, 5-7 Сентябрь 2014). – Львов: Изд. центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2014. – 103-105 с.
10. Масюк Ю. А. Анализ тенденций развития туристической отрасли Украины: стратегические аспекты / Ю. А. Масюк // Вестник Львовского университета. Серия экономическая. - Львов: ЛНУ им. И. Франко, 2012. – Вип. № 48. – 549-557, 601 с.
11. Олейник Я. Б. Теоретические основы туризмологии: учеб. пособие. для студ. Вузов / Я. Б. Олейник, А. В. Степаненко. – М.: Ника-Центр, 2005. – 18-32 с.
12. Отряжа М. А. Исследование туристических потоков: методика и анализ / М. А. Отряжа // Вестн. Днепрпетр. нац. ун-та. – 2007. – Вип. 13. – 124-129 с.
13. Официальный сайт Главного управления статистики во Львовской области – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

14. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Официальный сайт Львовской областной государственной администрации – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://loda.gov.ua/>
16. Паньків Н. М. Аналіз передпосылок и современного состояния развития туристической отрасли Львовской области / Н. М. Паньків // Вестник Львовского университета. Серия международные отношения. Вып. 29. – 2012. – 145-158 с.
17. Пинда М. П. Гостиничное хозяйство и туризм во Львовской области: стат. сб. / М. П. Пинда. – Львов: Гл. упр. статистики во Львов. обл., 2011. – 109 с.
18. Фарат А. В. Инновационные направления развития туристической отрасли Львовского региона / В. Фарат, М. В. Марущак // Экономика. Управление. Инновации. – 2012. – № 2 (8). – С. 34 - 41.

References:

1. Bordun O. Yu. Analyses of international tourist flows of Ukraine. Visnyk of Ivan Franko Lviv National University. Series: Geography. 2013. Issue 43. Pt. 2. P. 137–146
2. Didenko V. M. Management: a textbook / V. M. Didenko. – K.: Condor, 2008. – 584 p.
3. Dyadechko L. P. Theory and practice of logistics of mechanisms of formation and maintenance of tourist flows: a monograph / L. P. Dyadechko, V. Ye. Redko. – Donetsk: DonNUET, 2010. – 30-59 p.
4. Kostashchuk V. I. Modern state of international tourism between Ukraine and Italy (on the example of the Chernivtsi region) // Geography and tourism: Ed. / Red: Ya. B. Oliynyk (ed.) and etc. – K.: AlterPres, 2010. – Issue 16. 63-74 p.
5. Malskaya M. P. Problems and prospects of development of tourist industry of Ukraine / M. P. Malskaya // Geography, economy and tourism: national and international experience / Materials of the IX scientific conference with international participation. – (Lviv-Vorokhta, September 25-27, 2015). – Lviv: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University, 2015. – 95-101 pp.
6. Malskaya M. P. Tourism in the Carpathian region: threats to the environment and sustainable development / M. P. Malskaya, Yu. V. Zinko, M. B. Ivanik, S. F. Blagodar // Visnyk of Ivan Franko Lviv National University. Series: Geography. – 2014. – Issue. 45. – 443-451 p.
7. Malskaya M. P. Geography of Recreation and Tourism: Theoretical and Applied Issues / M. P. Malskaya // Geography and Tourism / Ya. B. Oliynyk (ed.), and etc. – K.: Altepres, 2013. – Issue. 25. – 3-10 p.
8. Malskaya M. P. Spatial system of tourist services of Lviv region // Visnyk of Lviv Institute of Economics and Tourism. Series: Economic Sciences. – 2010 – Issue. 5. – 299-302 p.
9. Manko A. M. Problems and prospects of recreational complex development in the Precarpathians of Lviv region / A. Manko // Materials of the VIII scientific conference with international participation "Geography, economy and tourism: national and international experience" (Lviv-Vorokhta, September 5-7, 2014 p.) – Lviv: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University, 2014. – 103-105 p.
10. Masyuk Yu. O. Analysis of trends in the development of the tourist industry in Ukraine: strategic aspects / Yu. O. Masyuk // Visnyk of Ivan Franko Lviv National University. Series: Economics. – Lviv: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University, 2012. – Issue. №. 48. - 549-557, 601 p.
11. Oliynyk Ya. B. Theoretical foundations of tourismology: teaching. manual for students of higher educational establishments. / Ya. B. Oliynyk, A. V. Stepanenko. – K: Nika-Center, 2005. – 18-32 p.
12. Otryazha M. A. Research of tourist flows: methodology and analysis / M. A. Otryaga // Visnyk of Oles Honchar Dnipro National University. – 2007. – Issue. 13. – 124-129 p.
13. Official site of the Main Department of Statistics in Lviv region – [Electronic resource] – Access mode: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
14. Official site of the State Statistics Service of Ukraine – [Electronic resource] – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Official site of the Lviv regional state administration – [Electronic resource] – Access mode: <http://loda.gov.ua/>
16. Pankov N. M. Analysis of the conditions and the current state of tourism development in Lviv region / N. M. Pankov // Visnyk of Ivan Franko Lviv National University. Series: International relations. Issue 29th – 2012. – 145-158 p.
17. Pinda M. P. Hotel economy and tourism in Lviv region: stat. collection / M. P. Pinda. – Lviv: The Main Department of Statistics in Lviv region, 2011. – 109 p.
18. Farat O. V. Innovative directions of tourism development in Lviv region / O. V. Farat, M. V. Maruschak // Economy. Management. Innovations – 2012. – №. 2 (8). – 34 – 41 p.

УДК 911.3:316:910.1+913+338.48

Долгова Катерина Сергіївна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: kate.dolhova@gmail.com

**МЕТОДИКА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ,
ЇЇ ТЕРИТОРІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)**

Мета: запропонувати методику оцінки соціально-економічної ефективності роботи дитячих закладів оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ), а також проаналізувати її територіальну диференціацію на теренах Київської області.

Методика: було використано методи синтезу, аналізу, абстрагування, математико-статистичні методи, за основу було взято інформацію Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Київській області, Державного реєстру ДЗОВ.

Результати: визначено основні показники діяльності ДЗОВ, які ілюструють соціально-економічну ефективність їх роботи, алгоритм розрахунку загального інтегрального показника для оцінки такої ефективності. Побудовано карто-схему соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ в Київській області, яка показує рівні (дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий) такої ефективності для закладів районів та міст обласного підпорядкування області.

Наукова новизна: запропоновано методику оцінки соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ.

Практична значимість: методика дозволить визначити територіальні одиниці різного рівня, в межах яких функціонують кластери курортно-оздоровчого дитячого туризму різної спеціалізації.

Ключові слова: суспільно-географічні дослідження, методологія, дитячий туризм, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, територіальна диференціація.

УДК 911.3:316:910.1+913+338.48

Долгова Екатерина Сергеевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: kate.dolhova@gmail.com

**МЕТОДИКА ОЦЕНКИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ
ОЗДОРОВЛЕНИЯ И ОТДЫХА, ЕЁ ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ
ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ (НА ПРИМЕРЕ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ)**

Цель: предложить методику оценки социально-экономической эффективности работы детских учреждений оздоровления и отдыха (ГУОО), проанализировать её территориальную дифференциацию на примере Киевской области.

Методика: были использованы методы синтеза, анализа, абстрагирования, математико-статистические методы, за основу была взята информация Государственной службы статистики Украины, Главного управления статистики в Киевской области, Государственного реестра ГУОО.

Результаты: определены основные показатели деятельности ГУОО, иллюстрирующие социально-экономическую эффективность их работы, алгоритм расчета общего интегрального показателя для оценки такой эффективности. Построено

карто-схему соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ в Київській області, яка показує рівні (дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий) такої ефективності для установ районів і міст обласного підпорядкування області.

Наукова новизна: запропонована методика оцінки соціально-економічної ефективності діяльності ГУОО.

Практична значимість: методика дозволить визначити територіальні одиниці різного рівня, в межах яких функціонують кластери курортно-оздоровчого дитячого туризму різної спеціалізації.

Ключові слова: суспільно-географічні дослідження, методологія, дитячий туризм, дитяче заклад оздоровлення і відпочинку, територіальна диференціація.

UDC 911.3:316:910.1+913+338.48

Dolhova Kateryna Serhiivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: kate.dolhova@gmail.com

METHODOLOGY OF EVALUATION SOCIO-ECONOMIC EFFICIENCY OF CHILDREN'S CAMPS ACTIVITY AND ITS TERRITORIAL DIFFERENTIATION (THE CASE OF KYIV REGION)

Purpose: highlight the methodology of evaluation socio-economic efficiency of children's camps activity and analyze its territorial differentiation on Kiev region.

Methods: there were used synthesis, analysis, abstraction, mathematical and statistical methods and Derzhavnyi reiestr dytiachykh zakladiv ozdorovlennia ta vidpochynku (the State Register of Children's camps), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (the State Statistics Service of Ukraine), Holovne upravlinnia statystyky v Kyivskii oblasti (the Main Department of Statistics in Kyiv Region) was used as the database.

Results: there is defined the main indicators of children's camps activity, the algorithm for calculating the overall integral indicator for evaluation such efficiency. This research article presents the map of socio-economic efficiency of children's camps activity in Kyiv Region, that shows the levels (very low, low, average, high, very high) of such efficiency for children's camps in districts and towns of regional submission of the region.

Scientific novelty: there is proposed the methodology for evaluation socio-economic efficiency of children's camps activity.

The practical significance: the methodology allows determining the territorial units of different levels with clusters of children's tourism of various specializations function.

Keywords: Human Geography studies, methodology, children's tourism, children's camps, territorial differentiation.

Постановка проблеми. Дитячий туризм в Україні охоплює декілька напрямів дитячої рекреації, один з яких – оздоровлення та відпочинок у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (далі - ДЗОВ). Такий напрям розвитку дитячого туризму можна назвати курортно-оздоровчим, надання послуг якого, в більшості випадків, координується відповідними органами виконавчої влади на всіх територіально-адміністративних рівнях. Не дивлячись на таку підтримку з боку держави, система дитячого оздоровлення та відпочинку переживає скрутні часи, про це свідчить: дитяча захворюваність (близько 20 % дітей) [9, с.57], низький рівень

забезпечення послугами оздоровлення та відпочинку дитячого населення (близько 20 % дітей шкільного віку) [10, с.6; 14], відсутність доступу до дитячих закладів АР Крим, деяких територіальних одиниць Луганської та Донецької областей, хаотичне закриття деяких дитячих таборів по всій Україні [14; 15]. Тим самим, постає питання ефективності роботи українських дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, а саме її соціально-економічний аспект. Оскільки дослідження соціальної та економічної складових діяльності дитячих таборів, дозволить побачити реальну картину продуктивності використання основних об'єктів інфраструктури курортно-оздоровчого дитячого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі можна знайти різноманітні методики, методи оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу певної території (Бейдик О., Мацола В., Руденко В., Нудельман М. та ін.), також висвітлено основні складові оцінки стану розвитку туризму або готельного господарства в Україні та за кордоном (Любіцева О., Мальська М., Поплавська І., Ільїна М. та ін.), в тому числі дитячого туризму (Малиновська О., Кашуба Я., Наказний М., Свірідова Н., Чертовська Д. та ін.). Однак єдиної методики визначення рівня розвитку дитячого туризму немає, не дивлячись на його специфічність. Також питання ефективності роботи ДЗОВ, як основних підприємств курортно-оздоровчого дитячого туризму, раніше розглянуто не було. Тим самим, немає чіткої методики визначення ступенів такої ефективності.

Мета дослідження – запропонувати методику оцінки соціально-економічної ефективності роботи ДЗОВ та проаналізувати її територіальну диференціацію на теренах Київської області.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було проведено аналіз (літературний, контент) вітчизняних наукових публікацій [2-7; 12; 13], наявної інформації Державної служби статистики України [14], Головного управління статистики в Київській області [8], Державного реєстру ДЗОВ [15]. За допомогою методів синтезу та абстрагування було запропоновано основний перелік показників та, з урахуванням математико-статистичних методів [1; 11], алгоритм оцінки соціально-економічної ефективності роботи ДЗОВ. В результаті застосування запропонованої методики та картографічного методу побудовано карто-схему соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ в Київській області. Також запропонована методика дозволила підтвердити гіпотезу (гіпотетико-дедуктивний метод) про функціонування курортно-оздоровчих кластерів дитячого туризму різних типів в районах та містах обласного підпорядкування Київської області.

Методика оцінки соціально-економічної ефективності включає дослідження основних показників діяльності ДЗОВ за двома блоками: економічна та соціальна ефективність, причому, перший, слід окремо уточнити групою показників забезпеченості ДЗОВ (див.табл.1.). Для порівняння показників між собою і визначення інтегрального індексу за відповідним блоком – кожен показник прирівнюється до відповідної моди

(значення, яке найчастіше зустрічається у варіаційному ряду) за формулою (1.1) [1, с.16].

$$\overline{j_k} = j_k / M_k, \text{ де} \quad (1.1)$$

j_k – показник діяльності ДЗОВ;

k – порядковий номер показника в групі;

M_k – мода показника діяльності ДЗОВ;

$\overline{j_k}$ – індекс показника діяльності ДЗОВ.

Таблиця 1.

Основні показники діяльності ДЗОВ

Група показників	Показник діяльності ДЗОВ
Економічна ефективність (е)	дохід від надання послуг оздоровлення та відпочинку (грн.)
	дохід на душу населення (грн./ос.)
	середня вартість одного людино-дня перебування дитини у дитячому закладі (грн.)
	використання місткості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку (ліжко-місць/оздоровлену дитину)
	дохід на 1 ліжко-місце (грн./ліжко-місце)
	частка доходу району в структурі доходів від надання послуг оздоровлення та відпочинку серед територіальних одиниць області (%)
Забезпеченість ДЗОВ (з)	кількість закладів (од.)
	місткість закладів (ліжко-місць)
	коефіцієнт Барет'є-Деффера (ліжко-місць/100 постійних жителів - дітей 6-17 р.)
	коефіцієнт поверхні локалізації
	густота закладів (од./1 тис.м ²)
Соціальна ефективність (с)	коефіцієнт зайнятості в ДЗОВ (%)
	рівень дитячої захворюваності (ос./100 постійних жителів - дітей 6-17 р.)
	рівень оздоровлення дітей (ос./ на 100 постійних жителів діти - дітей 6-17 р.)
	частка дітей, забезпечених послугами оздоровлення та відпочинку району загалом, серед територіальних одиниць області (%)
	частка дітей, забезпечених послугами оздоровлення, серед територіальних одиниць області (%)
	частка дітей, забезпечених послугами відпочинку, серед територіальних одиниць області (%)

Складено на основі [1, с.16; 2; 5, с.152; 4, с.34; 8-10]

За кожною групою показників розраховується свій інтегральний індекс (1.2) [1, с.16], середнє арифметичне яких дорівнює загальному

інтегральному показнику соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ (1.3) [1, с.16].

$$I_m = \frac{\sum \bar{j}_k}{n}, \text{ де} \quad (1.2)$$

I_m – інтегральний індекс групи показників діяльності ДЗОВ;

m – відповідний індикатор групи показників (див.табл.1);

n – кількість індексів;

$$I = \frac{\sum I_m}{n}, \text{ де} \quad (1.3)$$

I – загальний інтегральний показник соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ;

n – кількість груп показників діяльності ДЗОВ.

У випадку, якщо слід визначити рівні соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ серед групи територіальних одиниць країни, регіону, області, району, використовується наступна формула (1.4) [1, с.8]:

$$\Delta = \frac{I_{\max} - I_{\min}}{5}, \text{ де} \quad (1.4)$$

Δ - довжина варіаційного ряду;

$I_{\max}$ – максимальне значення загального інтегрального показника серед аналогічних показників варіаційного ряду;

$I_{\min}$ - мінімальне значення загального інтегрального показника серед аналогічних показників варіаційного ряду.

Таким чином, схема розподілу рівнів соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ буде виглядати:

- 1) менше Δ_1 – дуже низький, де $\Delta_1 = \Delta + I_{\min}$;
- 2) $\Delta_1 - \Delta_2$ – низький, де $\Delta_2 = \Delta + \Delta_1$;
- 3) $\Delta_2 - \Delta_3$ – середній, де $\Delta_3 = \Delta + \Delta_2$;
- 4) $\Delta_3 - \Delta_4$ – високий, де $\Delta_4 = \Delta + \Delta_3$;
- 5) більше Δ_4 – дуже високий.

Для Київської області характерним є високий рівень дитячої захворюваності (більше 40 %) та низький рівень забезпеченості дітей послугами оздоровлення та відпочинку (близько 20 %) [8, с.4], причому, така негативна тенденція зберігається протягом багатьох років [8-10]. За допомогою запропонованої вище методики було визначено, що область за соціально-економічною ефективністю роботи ДЗОВ знаходиться на низькому рівні. 7 територіальних одиниць області (м.Обухів, Києво-Святошинський, Васильківський, Поліський, Фастівський, Тетіївський, Рокитнянський райони) взагалі не спеціалізуються на наданні послуг оздоровлення та відпочинку дитячому населенню. Тим самим, можна спостерігати деяку залежність між тим, що досить низьким є показник оздоровлення та відпочинку дитячого населення, високим - рівень

захворюваності та низьким – рівень соціально-економічної ефективності роботи ДЗОВ, а тому - в Київській області курортно-оздоровчий дитячий туризм розвинені не на достатньому рівні.

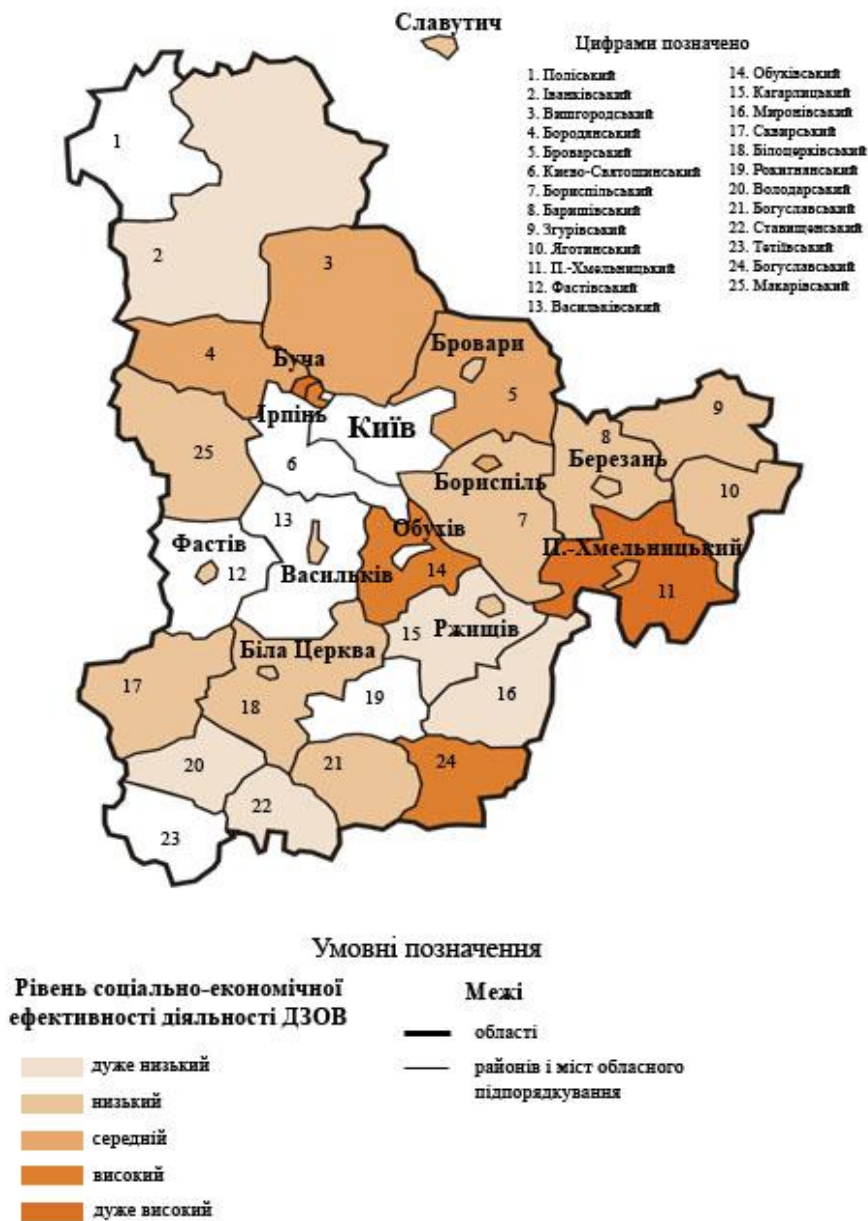

Рис.1. Соціально-економічна ефективність діяльності ДЗОВ в Київській області (авторська розробка на основі [1, с.8; 8; 14-16])

Найвищий рівень соціально-економічної ефективності функціонування ДЗОВ можна спостерігати в місті Буча та Переяслав-Хмельницькому районі, високий рівень притаманний для міста Ірпін, Обухівського та Богуславського районів, середній – для міст Бориспіль, Переяслав-Хмельницький, Бородянського, Вишгородського, Бориспільського районів, дуже низький – для Іванківського*, Миронівського* (* - більшість даних не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації), Володарського,

Кагарлицького, Ставищенського районів, низький – для решти районів (див.рис.1).

На нашу думку, кластер дитячого туризму – це група географічно локалізованих підприємств, організацій, установ, які надають, контролюють або координують надання туристсько-рекреаційних та супутніх послуг дітям шкільного віку, використовуючи суспільно-географічний потенціал відповідної території. Гіпотетично про функціонування курортно-оздоровчих кластерів дитячого туризму на території області, адміністративних районів та міст обласного підпорядкування свідчить:

1) тяжіння групи дитячих закладів оздоровлення та відпочинку до однієї природно-рекреаційної ресурсної бази, що передбачає близькість закладів один до одного;

2) наявність управлінської ланки, в особі відповідних органів обласної та районної, місцевої виконавчої влади, які координують роботу з надання послуг оздоровлення та відпочинку дітям (структурні підрозділи регіонального та локального рівнів, до компетенцій яких відносяться питання організації оздоровлення та відпочинку дітей);

3) використання єдиних інфраструктурних можливостей (транспортні, електро- мережі, водопостачання тощо) відповідних територій при наданні послуг оздоровлення та відпочинку дітям;

4) споживання послуг єдиних страхових, транспортних компаній, розважальних закладів та підприємств-постачальників продуктів харчування.

Для території Київської області притаманні вище зазначені ознаки функціонування курортно-оздоровчих кластерів. Причому, простежується тенденція до наявності кластерів дитячого туризму різних типів (залежно від їх спеціалізації), а саме: курортно-лікувального, оздоровчо-рекреаційного та рекреаційного в межах адміністративних районів та міст обласного підпорядкування області. Про спеціалізацію кластеру свідчить діяльність на його території дитячих закладів оздоровлення та відпочинку відповідного профілю.

При цьому, перевірити гіпотезу про наявність курортно-оздоровчих кластерів в межах територіальних одиниць середнього рівня, враховуючи лише вище зазначені ознаки, достовірно не можливо. Така теза потребує експериментального підтвердження, що можна здійснити за допомогою запропонованої методики. Так, на нашу думку, середній, високий та дуже високий рівні соціально-економічної ефективності роботи ДЗОВ районів та міст обласного підпорядкування підтверджують продуктивність роботи відповідних ДЗОВ, тим самим, функціонування відповідних кластерів на території області.

Так, кластери курортно-лікувального та рекреаційного дитячого туризму функціонують у Богуславському та Переяслав-Хмельницькому районах, кластери оздоровчо-рекреаційного та рекреаційного дитячого туризму – в містах Буча та Ірпінь, Бородянському, Вишгородському,

Обухівському районах, кластер рекреаційного дитячого туризму – в містах Бориспіль та Переяслав-Хмельницький, Броварському районі. Для решти територіальних одиниць, де працюють ДЗОВ, об'єднання закладів у кластери або неприбуткові, або такі територіальні утворення не виконують свою основну функцію.

Висновки. Отже, запропонована методика оцінки соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ полягає у розрахунку загального інтегрального показника, який включає три групи індексів економічної, соціальної ефективності роботи ДЗОВ, забезпеченості відповідними закладами. Така методика дозволяє визначити рівень соціально-економічної ефективності діяльності ДЗОВ будь-якої територіальної одиниці України. В той же час, результати оцінки за цією методикою можуть бути використані для визначення наявності кластерів дитячого туризму різної спеціалізації на тій чи іншій території. Питання методології дослідження дитячого туризму заслуговує на подальше суспільно-географічне вивчення та поглиблення. Оскільки загальноприйнятий алгоритм вивчення такого виду туризму може дозволити в подальшому ефективний пошук найбільш оптимальних шляхів вирішення проблем, які сьогодні переживає система дитячого оздоровлення та відпочинку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Василенко О. А. Математико-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навч. посіб. / О. А. Василенко, І. А. Сенча. – Одеса, 2011. – 166 с.
2. Ільїна М. В. Інтегральне оцінювання туристично-рекреаційної сфери територій різних типів / М. В. Ільїна. // Економіка. Управління. Інновації. - 2013. - № 2.
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К.: «Альппрес», 2002. – 232 с.
4. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Підручник. 2-вид.перероб.та доп. – К., 2012. – 368 с.
5. Мацола В. Рекреаційно-туристичний комплекс України: [монографія] / Мацола В. І. – Львів: ІРД НАН України, 1997. – 259 с.
6. Поплавська І. В. Методологічні аспекти аналізу готельного господарства / І. В. Поплавська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. - 2012. - № 1. - С. 150-155.
7. Руденко В.П. Природо-ресурсний потенціал природних регіонів України: [монографія] / Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т. В. – Чернівці: Рута, 2001. – 268 с.
8. Статистичний бюлетень «Мережа дитячих закладів оздоровлення та відпочинку у Київській області влітку 2017 року». – К., 2018. – 21 с.
9. Статистичний бюлетень «Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2013 року». – К., 2013. – 64 с.
10. Статистичний бюлетень «Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 року». – К., 2017. – 55 с.
11. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії: навч.видання. – Львів, 1994. – 304 с.
12. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования // Современные проблемы сервиса и туризма. — 2007. — № 1. — С. 51–61.
13. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / Нудельман М. С. – К.: Наукова думка, 1987. – 132 с.
14. Державна служба статистики: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Державний реєстр дитячих закладів оздоровлення та відпочинку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://drdz.mlsp.gov.ua/msm/>
16. Офіційний портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

Список использованных источников:

1. Василенко О. А. Математико-статистические методы анализа в прикладных исследованиях: учеб. пособие. / А. А. Василенко, И. А. Сенча. - Одесса, 2011. - 166 с.
2. Ильина М. В. Интегральное оценивание туристско-рекреационной сферы территорий различных типов / В. Ильина. // Экономика. Управление. Инновации. - 2013. - № 2.
3. Любичева О.А. Рынок туристических услуг. - М.: «Альппрес», 2002. - 232 с.
4. Мальская М.П., Худо В.В. Туристический бизнес: теория и практика. Учебник. 2-изд.передел. и доп. - М., 2012. - 368 с.
5. Мацола В. И. Рекреационно-туристический комплекс Украины: [монография] / Мацола В. И. - Львов: ИРД НАН Украины, 1997. - 259 с.
6. Поплавская И. В. Методологические аспекты анализа гостиничного хозяйства / В. Поплавская // Научные записки Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка. Серия: География. - 2012. - № 1. - С. 150-155.
7. Руденко В.П. Природно-ресурсный потенциал природных регионов Украины: [монография] / Руденко В.П., Ващеба В.Я., Соловей Т. В. - Черновцы: Рута, 2001. - 268 с.
8. Статистический бюллетень «Сеть детских учреждений оздоровления и отдыха в Киевской области летом 2017 года». - М., 2018. - 21 с.
9. Статистический бюллетень «Оздоровление детей в детских учреждениях оздоровления и отдыха летом 2013 года». - М., 2013. - 64 с.
10. Статистический бюллетень «Оздоровление детей в детских учреждениях оздоровления и отдыха летом 2017 года». - М., 2017. - 55 с.
11. Шаблій А.И. Математические методы в социально-экономической географии: уч.изд. - Львов, 1994. - 304 с.
- 12.Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования // Современные проблемы сервиса и туризма. - 2007. - № 1. - С. 51-61.
13. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / Нудельман М. С. - М.: Наукова думка, 1987. - 132 с.
14. Государственная служба статистики: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Государственный реестр детских учреждений оздоровления и отдыха: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://drdz.mlsp.gov.ua/msm/>
16. Официальный портал Верховной Рады Украины: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://rada.gov.ua/>

References:

1. Vasylenko O. A. Matemachno-statystychni metody analizu u prykladnykh doslidzhenniakh: navch. posib. / O. A. Vasylenko, I. A. Sencha. - Odesa, 2011. - 166 p.
2. Ilina M. V. Intehralne otsiniuvannia turystychno-rekreatsiinoi sfery terytorii riznykh typiv / M. V. Ilina. // Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. - 2013. - № 2.
3. Liubitseva O.O. Rynok turystychnykh posluh. - K.: «Altpres», 2002. - 232 p.
4. Malska M.P., Khudo V.V. Turystychnyi biznes: teoriia ta praktyka. Pidruchnyk. 2-vyd.pererob.ta dop. - K., 2012. - 368 s.
5. Matsola V. Rekreatsiino-turystychnyi kompleks Ukrainy: [monohrafiia] / Matsola V. I. - Lviv: IRD NAN Ukrainy, 1997. - 259 p.
6. Poplavska I. V. Metodolohichni aspekty analizu hotelnoho hospodarstva / I. V. Poplavska // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Heohrafiia. - 2012. - № 1. - P. 150-155.
7. Rudenko V. Pryrodo-resursnyi potentsial pryrodnykh rehioniv Ukrainy: [monohrafiia] / Rudenko V.P., Vatsheba V.Ia., Solovei T. V. - Chernivtsi: Ruta, 2001. - 268 p.
8. Statystychnyi biuleten «Merezha dytiachykh zakladiv ozdorovlennia ta vidpochynku u Kyivskii oblasti vlitku 2017 roku». - K., 2018. - 21 p.
9. Statystychnyi biuleten «Ozdorovlennia ditei u dytiachykh zakladakh ozdorovlennia ta vidpochynku vlitku 2013 roku». - K., 2013. - 64 p.
10. Statystychnyi biuleten «Ozdorovlennia ditei u dytiachykh zakladakh ozdorovlennia ta vidpochynku vlitku 2017 roku». - K., 2017. - 55 p.
11. Shablii O.I. Matematychni metody v sotsialno-ekonomichnii heohrafi: navch.vydannia. - Lviv, 1994. - 304 p.
- 12.Aleksandrova A. Y. Turistskie klastery: sodержanie, granicy, mekhanizm funkcionirovaniya // Sovremennye problemy servisa i turizma. - 2007. - № 1. - P. 51-61.
13. Nudel'man M.S. Social'no-ehkonomicheskie problemy rekreacionnogo prirodopol'zovaniya / Nudel'man M. S. - K.: Naukova dumka, 1987. - 132 P.
14. Derzhavna sluzhba statystyky: [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Derzhavnyi reiestr dytiachykh zakladiv ozdorovlennia ta vidpochynku: [Electronic resource]. - Access mode: <http://drdz.mlsp.gov.ua/msm/>
16. Ofitsiinyi portal Verkhovnoi Rady Ukrainy: [Electronic resource]. - Access mode: <http://rada.gov.ua/>

УДК: 911.3:338.483

Машкова Ольга Вікторівна, Херсонський державний університет, м. Херсон,
кандидат географічних наук, доцент Україна, e-mail: mashkovaolga28@gmail.com
Нападовська Ганна Юріївна Херсонський державний університет, м. Херсон,
Україна, e-mail: anyanapadoskaya@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою дослідження є аналіз розвитку туристичної індустрії в межах об'єднаних територіальних громад в контексті децентралізації.

Методика. Теоретико-методологічні засади статті склали положення теорії суспільної географії. При написанні статті були використані окремі положення теорії регіонального розвитку, географічних оцінок, комплексний та типологічний підходи. Таке дослідження стало можливим за умови використання методів аналітичного огляду та узагальнення літературних джерел, системного аналізу і синтезу, методу аналізу взаємозв'язків і взаємозалежностей, систематизації, порівняльно-географічного і математичного.

Результати. В статті проаналізована динаміка формування об'єднаних територіальних громад в Україні та Херсонській області. Досліджені особливості розвитку туристичної індустрії в межах об'єднаних територіальних громад в рамках програми «DOBRE». Проаналізований вплив програми «DOBRE» на розвиток туризму в межах Херсонської області. Зокрема утворення туристичного кластеру, сформованого після об'єднання територіальних громад, мета його створення та основні напрями роботи.

Наукова новизна. У статті вперше досліджено проблеми та перспективи розвитку туризму в межах об'єднаних територіальних громадах Херсонської області в рамках програми «DOBRE».

Практична значимість полягає у тому, що одержані в статті результати можуть бути використані Херсонською державною обласною адміністрацією в процесі підготовки та реалізації заходів стратегії економічного та соціального розвитку Херсонського регіону. Основні положення статті знайшли відображення у навчально-методичному процесі Херсонського державного університету, зокрема при викладанні дисциплін «Географія Херсонської області», «Управління регіональними туристсько-рекреаційними комплексами», при організації науково-дослідної роботи студентів і аспірантів.

Ключові слова: територіальна громада, децентралізація, туристсько-рекреаційні ресурси, туристичний кластер, адміністративно-територіальний устрій, Херсонська область.

УДК: 911.3:338.483

Машкова Ольга Викторовна, Херсонский государственный университет, г.
кандидат географических наук, доцент Херсон, Украина, e-mail:
mashkovaolga28@gmail.com
Нападовская Анна Юрьевна Херсонский государственный университет, г.
Херсон, Украина, e-mail:
anyanapadoskaya@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИНАХ ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью исследования является анализ развития туристической индустрии в пределах объединенных территориальных общин в контексте децентрализации.

Методика. Теоретико-методологические основы статьи составили положения теории общественной географии. При написании статьи были использованы отдельные положения теории регионального развития, географических оценок, комплексный и типологический подходы. Такое исследование стало возможным при использовании методов аналитического обзора и обобщения литературных источников, системного анализа и синтеза, метода анализа взаимосвязей и взаимозависимостей, систематизации, сравнительно-географического и математического.

Результаты. В статье проанализирована динамика формирования объединенных территориальных общин в Украине и Херсонской области. Исследованы особенности развития туристической индустрии в пределах объединенных территориальных общин в рамках программы «DOBRE». Проанализировано влияние программы «DOBRE» на развитие туризма в пределах Херсонской области. В частности, образования туристического кластера, сформированного после объединения территориальных общин, цель его создания и основные направления работы.

Научная новизна. В статье впервые исследованы проблемы и перспективы развития туризма в пределах объединенных территориальных общинах Херсонской области в рамках программы «DOBRE».

Практическая значимость заключается в том, что полученные в статье результаты могут быть использованы Херсонской государственной областной администрацией в процессе подготовки и реализации мероприятий стратегии экономического и социального развития Херсонского региона. Основные положения статьи нашли отражение в учебно-методическом процессе Херсонского государственного университета, в частности при преподавании дисциплин «География Херсонской области», «Управление региональными туристско-рекреационными комплексами», при организации научно-исследовательской работы студентов и аспирантов.

Ключевые слова: территориальная община, децентрализация, туристическо-рекреационные ресурсы, туристический кластер, административно-территориальное устройство, Херсонская область.

UDC: 911.3:338.483

Mashkova Olga Victorivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Kherson State University, Kherson, Ukraine,
e-mail: mashkovaolga28@gmail.com

Napadovska Hanna Yuriivna

Kherson State University, Kherson, Ukraine,
e-mail: anyanapadoskaya@gmail.com

PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE UNITED LOCAL COMMUNITIES OF THE KHERSON REGION

The aim. The purpose of the study is to analyze the development of the tourism industry within the amalgamated territorial communities in the context of decentralization.

The methodology. The predictions of the theory of regional development, geographic estimates, complex and typological approaches are used in the paper. Such research became possible subject to the use of methods of analytical review and synthesis of literary sources, system analysis and synthesis, the method of analysis of interconnections and interdependencies, systematization, comparative-geographical and mathematical.

The results of the study It gives a detailed analysis of the dynamics of the formation of amalgamated territorial communities in Ukraine and in the Kherson region. It is investigated

the features of the tourism industry development within the boundaries of the amalgamated territorial communities under the "DOBRE" programme. The influence of the "DOBRE" program on the development of tourism within the Kherson region is analyzed. In particular, the formation of a tourist cluster formed after the association of territorial communities, the purpose of its creation and the main directions of work.

Scientific novelty. The article first explores the problems and prospects of tourism development within the united territorial communities of the Kherson region within the framework of the program "DOBRE".

The practical significance. The results obtained in the article can be used by the Kherson State Regional Administration in the preparation and implementation of measures of the strategy of economic and social development in the Kherson region. The main predictions of the article were reflected in the educational process in the Kherson State University such as In the teaching of "Geography of the Kherson region", "Management of regional tourism and recreational complexes", in the organizing of research work of students and postgraduates.

Key words: local community, decentralization, tourist and recreational resources, tourist cluster, administrative-territorial structure, Kherson region.

Постановка проблеми. Серед проблемних питань України сьогодення – непропорційність соціально-економічного розвитку різних регіонів та територій, інвестиційна непривабливість території, наявність недосконалої системи АТУ [9]. Особливо актуальні питання встановлення місця і ролі тієї чи іншої території у просторовій організації суспільства. Питання ролі територіальних громад набуває все більшої актуальності в контексті вдосконалення адміністративно-територіального устрою (АТУ) – завдання, якого постає перед країною в період важливих суспільно-політичних перетворень, спрямованих на досягнення вищого рівня соціально-економічного і культурного розвитку, створення ефективної системи управління територіями [16]. Особливої уваги при цьому потребує базовий рівень АТУ – рівень територіальних громад.

Процес децентралізації відкриває великі можливості для територіальних громад, надаючи додаткову фінансову та адміністративну незалежність. Туризм у контексті децентралізації – це подвійна відповідальність. Зі зростанням незалежності, збільшується відповідальність як органів місцевого самоврядування, так і громадян, тому доцільне використання туристсько-рекреаційних ресурсів для створення найбільш оптимальних умов розвитку територіальних громад є одним з важливіших завдань сьогодення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дане питання широко розглядаються в роботах таких авторів як О. Батанов [2], М. Баймуратов [1], В. Борденюк. Окремі моделі та підходи до забезпечення функціонування територіальних громад аналізуються у працях О. Безуглого, І. Залуцького [3,4,8], Я. Олійника [12], А. Мельничука [9], З. Тітенко [17].

Метою дослідження є аналіз розвитку туристичної індустрії в межах об'єднаних територіальних громад в контексті децентралізації.

Основними завданнями є: 1. Проаналізувати динаміку створення територіальних громад в межах України і Херсонської області; 2.

Дослідити особливості розвитку туристичної індустрії в межах об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) в рамках програми «DOBRE» ;3. Виявити основні проблеми та перспективи щодо розвитку туризму в межах об'єднаних територіальних громадах Херсонської області.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 2014 р. в Україні розпочалося формування нових одиниць адміністративно-територіального устрою – об'єднаних територіальних громад шляхом укрупнення існуючих одиниць найнижчого порядку – сільських рад [12]. У 2014 р. схвалено концептуальні засади [13], а з 2015 р. розпочалася практична реалізація реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування.

Станом на липень 2018 року всього в Україні зареєстровано 753 ОТГ (з них у 48 ще не призначені перші вибори). Якщо проаналізувати динаміку створення ОТГ, то найактивніше процес об'єднання громад відбувався в 2017 р., а саме в Україні офіційно було утворено 299 ОТГ. Порівнюючи з минулими роками, у 2015 р. сформувалося 159 ОТГ, а в 2016 р. – 207 ОТГ. На сьогодні ми спостерігаємо, що процес формування ОТГ в Україні дещо сповільнився, а саме в 2018 р. офіційно зареєстровано 40 ОТГ і також 48 ОТГ, в яких перші вибори ще не були призначені (рисунок 1) [6].

Кількість проектних територіальних громад станом на початок 2018 р. становило 983 [5].

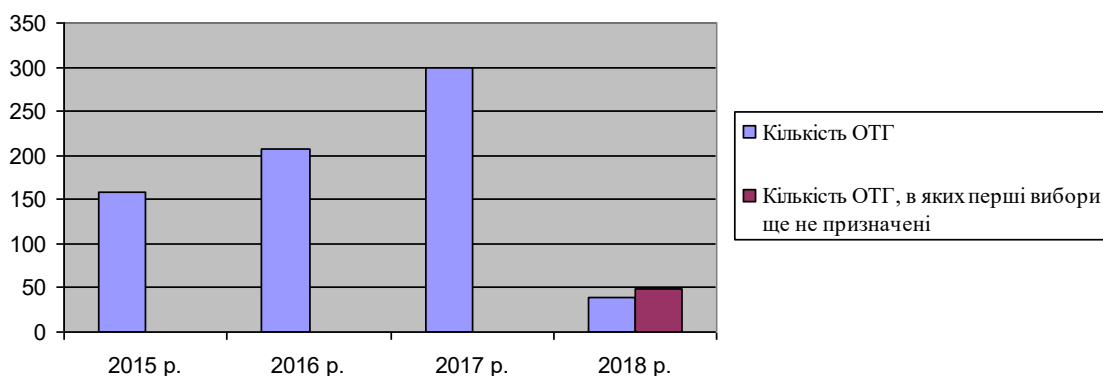

Рис. 1. Динаміка формуванняОТГ в Україні

До процесу реформування адміністративно-територіального устрою в Україні поступово прилучається все більше поселень. Активно відбуваються ці трансформації на регіональному рівні і зокрема в Херсонській області. Станом на червень 2018 р. в Херсонській області всього сформовано 27 ОТГ та 1 ОТГ, в якій перші вибори ще не призначені [6]. Проаналізувавши динаміку формування ОТГ в Херсонській області, ми можемо спостерігати аналогічну картину як і в цілому по Україні. Найактивніше процес формування ОТГ в Херсонській області відбувався в 2017 р. – утворилося 14 ОТГ. За даними статистики в 2018 р. поки що сформувалася лише 1 офіційно зареєстрована ОТГ та 1 ОТГ, в якій перші вибори ще не були призначені (рис. 2) [6].

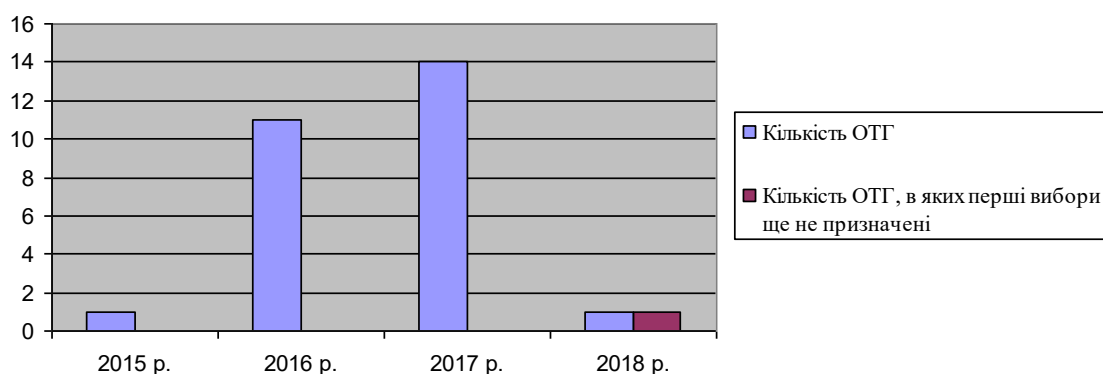

Рис. 2 Динаміка формування ОТГ в межах Херсонської області

Процес децентралізації активно проходить за підтримки різних міжнародних проектів та програм. Одна з них це програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) виконує п'ятирічний проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) – DOBRE, вартістю \$50 мільйонів, яка розпочала свою дію з 08.06.2016 р.

Програма DOBRE має план роботи на п'ять років до 07.06.2021 р. Програма DOBRE спрямовує більшу частку технічної та фінансової допомоги на місцевий рівень, зокрема створюючи умови для нових ОТГ: краще управляти ресурсами, підвищити якість комунальних послуг, стимулювати місцеву економіку та підвищити залучення громадян. DOBRE допомагає ОТГ зростати та процвітати шляхом посиленого місцевого самоврядування та створення кращих умов для розвитку, і водночас слугувати моделями та мотиваторами для інших громад, котрі планують об'єднання [7].

Програма DOBRE працює в 7 цільових областях: Дніпропетровській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Тернопільській Харківській та Херсонській. Керівники програми DOBRE провели відбір на конкурентних та прозорих засадах та надають пряму допомогу 75 об'єднаням територіальним громадам в цих областях. Відбір ОТГ проходив у три раунди [7].

Відбір перших 25 ОТГ відбувся у вересні-жовтні 2016 р. Серед обраних громад представлені наступні – по шість з Дніпропетровської та Тернопільської областей, чотири з Івано-Франківської, по три з Миколаївської та Херсонської областей, дві з Харківської та одна з Кіровоградської області (рис. 3). Другий раунд відбору відбувся в квітні 2017 р., де перемогу отримали наступні 25 ОТГ з вище зазначених областей, а саме: по шість з Дніпропетровської та Тернопільської областей, п'ять з Миколаївської, три з Івано-Франківської, по дві з Кіровоградської і Херсонської та одна з Харківської області (рис.3). Третій раунд, де обрали останні 25 ОТГ відбувся у червні-липні 2018 р., але результати ще не опубліковані.

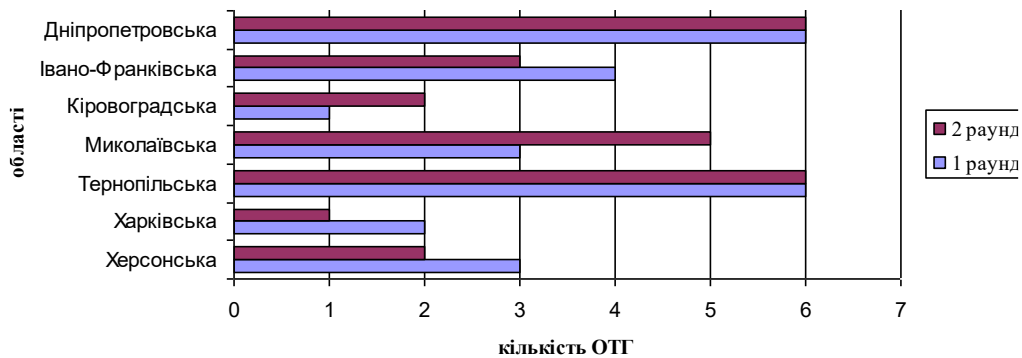

Рис. 3 Динаміка конкурсного відбору ОТГ до програми Dobre

До програми DOBRE увійшли такі об'єднані територіальні громади Херсонської області (таблиця 1)

Таблиця 1.

ОТГ Херсонської області – учасники програми DOBRE

Раунди відбору до програми	ОТГ, які увійшли у програму
1 раунд	1. Асканія-Нова селищна ОТГ; 2. Музиківська сільська ОТГ; 3. Кочубеївська сільська ОТГ.
2 раунд	1. Чаплинська селищна ОТГ; 2. Присиваська сільська ОТГ.

Програма USAID DOBRE «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» спільно з партнером програми Українським кризовим медіа-центром та за сприяння Херсонської обласної державної адміністрації організували туристичний хаб «Розвиток туризму в умовах нових громад», який відбувся 17-18 травня у Херсонській області. Херсонщина була обрана не випадково для проведення цього заходу, тому що це чудовий край з природним потенціалом для розвитку високого рівня туризму [11].

Туристичний хаб зібрав представників об'єднаних громад зі всієї України, туристичного бізнесу, проєктів міжнародної технічної допомоги, регіональних та центральних органів влади. У фокусі події – напрацювання рішень для розвитку туристичного потенціалу громад, аналіз перспектив тих громад, що обрали туризм одним з напрямків свого стратегічного розвитку та навчання вибудовувати комунікації, що сприятимуть пізнаваності громад серед потенційних туристів.

Основні питання, які обговорювалися під час туристичного хабу це [14]:

- державна підтримка місцевого туризму;
- як знайти, зберегти та розвивати свою туристичну «родзинку»;
- туристичний набір громади: що варто мати громаді, щоб про неї дізналися;
- як громаді заробляти на туризмі та бути самодостатньою;
- як організувати туризм у не туристичних місцях;

- як розказати історію про вашу громаду, щоб усі захотіли побачити вас на власні очі;
- залучення зовнішнього фінансування (інвестиції, бізнес та технічна підтримка);
- тематичний туризм: гастротуризм, екотуризм, індустриальний туризм тощо;
- неочевидні переваги вашої громади: як їх побачити та розказати про них.

Результати туристичного хабу і багато практичних напрацювань можна переглянути за посиланням – <http://decentralization.uacrisis.org/tourhub>

Важливим результатом для розвитку туристичної індустрії Херсонщини в межах програми DOBRE стало укладання угоди про міжмуніципальне співробітництво між ОТГ Асканії-Нова та Присиваською ОТГ. Мова йде про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільного проекту «Створення туристично-оздоровчого кластеру в громадах Асканія-Нова та Присиваській ОТГ». ОТГ подали у Мінрегіонбуд проект «Кластер туристичний» для участі у конкурсі на отримання фінансування з Державного фонду регіонального розвитку [10].

Обидві громади вже мають на сьогоднішній день сильний туристичний потенціал та своєю співпрацею можуть тільки посилити його. Адже в Асканії-Нова знаходиться всесвітньовідомий біосферний заповідник ім. Ф. Е. Фальц-Фейна, який тільки у 2017 році відвідало близько 10 000 туристів. А Присиваська ОТГ славиться рожевим озером Сиваш (с. Григорівка, центр Присиваської ОТГ), аналогів якому немає в Європі. Озеро у народі називають Лимурійське або «українське Мертве море». Озеро має велику концентрацію солі та лікувальну глину (концентрація солі сягає 35‰), що є привабливим для туристів, як оздоровча зона.

Голова Асканія-Нова селищної об'єднаної територіальної громади В. К. Свінціцький зазначав, що до міжмуніципального співробітництва хоче приєднатися Тавричанська ОТГ, так як всі ці три громади межують одна з одною і в першу чергу співпраця ОТГ – це розвиток туристичного потенціалу [10].

Головна мета створення «Кластер туристичний»: це розробка турів для організованих груп, щоб люди протягом одного туру змогли відвідати і всесвітньо відомий біосферний заповідник «Асканія-Нова» і Лимурійське озеро, а можливо згодом і туристичні ресурси Тавричанської ОТГ.

Для того, щоб об'єднати та збільшити потоки туристів необхідно покращити розвиток інфраструктури, розміщення інформаційних стендів і рекламної продукції. На даний момент в Асканія-Нова вже є готель, де туристи можуть лишатися, планується побудова басейну, літніх площадок та закладів для відпочинку. Також ОТГ планують виготовлення на літній сезон сувенірної продукції. На отримані кошти з Державного фонду регіонального розвитку планується придбати два мікроавтобуси, щоб

зробити єдиний туристично-рекреаційний простір з ОТГ Асканія-Нова та Присиваська. Також, як зазначав голова Присиваської ОТГ С. О. Кліщевський створений інвестиційний проект з обладнання зони для прийому туристів, де будуть дерев'яні будиночки, кожен з яких розрахований на п'ять людей, дитячий розважальний майданчик, басейн і велопрокат [10]. Варто також зазначити, що Присиваська ОТГ приваблює туристів не лише озером Сиваш, але й сільським зеленим туризмом. На сьогодні уже функціонують декілька зелених садиб [15].

Ідея туристичного кластеру в світі, Україні і на Херсонщині не нова. Зокрема, у 2014 р. на Херсонщині був створений «Таврійський туристичний кластер» на базі Таврійського об'єднання територіальних громад міст Нова Каховка, Каховка, Бериславського та Каховського районів, які мають потужні можливості презентувати гостям Херсонщини різновиди туризму такі, як екологічний, водний, історичний, культовий, подієвий, винний та інші. Свого часу створення даного проекту надало можливість для розширення можливостей розвитку туристичної привабливості всієї Херсонщини [16]. Маємо надію, що новий кластер буде успішним.

Висновки. Проаналізувавши динаміку створення територіальних громад в межах Херсонської області можна зробити висновок, що найбільша кількість ОТГ утворилася в 2017 р. Зараз в Херсонській області функціонує 27 ОТГ, що об'єднують 103 сільських рад. Дослідивши особливості розвитку туристичної індустрії варто зазначити, що ОТГ Херсонської області активно розвиваються в рамках програми «DOBRE», а саме такі ОТГ як: Асканія-Нова селищна ОТГ, Кочубеївська сільська ОТГ, Музиківська сільська ОТГ, Присиваська сільська ОТГ, Чаплинська селищна ОТГ. Перспективним є створення туристично-оздоровчого кластеру в Асканія-Нова та Присиваській ОТГ, головною метою якого є розробка турів для організованих груп, щоб люди протягом одного туру змогли відвідати і всесвітньо відомий біосферний заповідник «Асканія-Нова» і Лимурійське озеро.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов М. Правовий статус територіальної громади в Україні: теоретичні та практичні проблеми / М. Баймуратов // Муніципальний рух: новий етап розвитку : Матеріали VII Всеукраїнських муніципальних слухань «Муніципальний рух в Україні – 10 років розвитку» (6-8 вересня, Бердянськ). – К.: Логос, 2002. – С. 368- 371.
2. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. Батанов // Вісник Центральної Вибірчої комісії. – 2008. – № 2. – С. 51
3. Безуглий О.В. Світовий досвід організації сталого розвитку територіальної громади / О. В. Безуглий // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – Вип. 3 (15). – С. 153–158.
4. Безуглий О. В. Територіальна громада в Україні: напрями та чинники сталого розвитку [Текст] : автореф. дис. канд. держ. упр. : спец. 25.00.04 «Місцеве самоврядування» / О. В. Безуглий. – Х., 2009. – 17 с.
5. Геопортал адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://atu.minregion.gov.ua/ua/home_
6. Децентралізація дає можливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/gromada_
7. Децентралізація міжнародна співпраця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre_
8. Залуцький І. Р. Основи сталого розвитку територіальної громади : [навчальний посібник] / І. Р. Залуцький, Р. Л. Брусак, Б. М. Шевчук та ін. – К. : НАДУ, 2008 – 201 с.

9. Мельничук А.Л. Особливості прояву місцевого самоусвідомлення в місті Запоріжжі: географічне дослідження / А.Л. Мельничук, М.О. Растворова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. Вернадского. Серия География. Т. 24 (63) № 2 часть 3. Симферополь, 2011. – С. 163 - 166
10. На Херсонщині створять новий туристично-оздоровчий кластер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pivdenukraine.com.ua/2018/03/05/na-xersonshhini-stvoryat-novij-turistichno-ozdorovchij-klaster/>
11. На Херсонщині розпочався туристичний хаб «Розвиток туризму в умовах нових громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucmc.org.ua/uk/na-hersonshhini-rozpochavsya-turistichnij-hab-rozvitok-turizmu-v-umovah-novih-gromad/>
12. Олійник Я.Б. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози / Я.Б. Олійник, П.О. Остапенко // Український географічний журнал. – 2016. - № 4. – С. 37-43.
13. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
14. Розвиток туризму в умовах нових громад, туристичний хаб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.uacrisis.org/tourhub>
15. Садіби сільського «зеленого» туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://grygorivskagromada.gov.ua/sadibi-silskogo-zelenogo-turizmu-1525724246/>
16. «Таврійський туристичний кластер» – нові можливості туристичної Херсонщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/tavricheskijj-turisticheskijj-klaster-novye-vozmognosti-turisticheskijj-hersonshhiny1-uk>
17. Тітенко З.В. Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіального устрою обласного регіону (на прикладі Одеської області) [Текст] : автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / З.В. Тітенко // Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. - О., 2007. – 20 с.

References:

1. Baymuratov M. Legal status of the territorial community in Ukraine: theoretical and practical problems / M. Baimuratov // Municipal Movement: A New Stage of Development: Materials of the VII All-Ukrainian Municipal Hearings "Municipal Movement in Ukraine - 10 Years of Development" (September 6-8, Berdyansk) - K. : Logos, 2002. - P. 368- 371.
2. Batanov O. Territorial community - the primary subject of the municipal government in Ukraine: notions and signs / O. Batanov // Bulletin of the Central Election Commission. - 2008. - No. 2. - P. 51
3. Bezugly O. V. World experience of organization of sustainable development of the territorial community / O. Bezugly // The theory and practice of public administration: Sb. sciences Ave - Kh.: View of KRI NAPA "Master", 2006. - Vip. 3 (15). - P. 153-158.
4. Безуглий О. В. Territorial community in Ukraine: directions and factors of sustainable development [Text]: author's abstract. dis Cand. state exercise : special 25.00.04 "Local Self-Government" / O. Bezugly. - Kh., 2009. - 17 p.
5. Geoportal of the administrative-territorial system of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>.
6. Decentralization provides opportunities [Electronic resource]. - Access mode: <https://decentralization.gov.ua/gromada>.
7. Decentralization of international cooperation [Electronic resource]. - Access mode: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre>.
8. Zalutsky I. R. Fundamentals of Sustainable Development of a Territorial Community: [textbook] / I. R. Zalutsky, R. L. Brusak, B. M. Shevchuk and others. - K.: NAPA, 2008 - 201 p.
9. Melnichuk A.L. Features of the manifestation of local self-awareness in the city of Zaporizhzhya: geographic research / AL Melnichuk, MO Solving // Scientific Notes of the Taurian National University named after them. V. Vernadsky Geography Series. T. 24 (63) № 2 part 3. Simferopol, 2011. - P. 163 - 166
10. A new tourist and recreational cluster will be created in the Kherson region [Electronic resource]. - Access mode: <http://pivdenukraine.com.ua/2018/03/05/na-xersonshhini-stvoryat-novij-turistichno-ozdorovchij-klaster/>
11. Tourist hub "Development of tourism in the conditions of new communities" began in the Kherson region [Electronic resource]. - Mode of access: <http://ucmc.org.ua/uk/na-hersonshhini-rozpochavsya-turistichnij-hab-rozvitok-turizmu-v-umovah-novih-gromad/>
12. Oliynyk Ya.B. Formation of Capable Territorial Communities in Ukraine: Benefits, Risks, Threats / Ya.B. Oliynyk, PA Ostapenko // Ukrainian Geographic Journal. - 2016. - No. 4. - P. 37-43.
13. On Approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2014 No. 333-p [Electronic Resource]. - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
14. Development of tourism in the conditions of new communities, tourist hub [Electronic resource]. - Access mode: <http://decentralization.uacrisis.org/tourhub>
15. Farmstead of rural "green" tourism [Electronic resource]. - Access mode: <https://grygorivskagromada.gov.ua/sadibi-silskogo-zelenogo-turizmu-1525724246/>
16. "Taurian tourist cluster" - new opportunities of tourist Kherson region [Electronic resource]. - Access mode: <http://khoda.gov.ua/tavricheskijj-turisticheskijj-klaster-novye-vozmognosti-turisticheskijj-hersonshhiny1-uk>
17. Titenko Z.V. Socio-geographical aspects of the administrative-territorial structure of the regional region (for example, the Odessa region) [text]: author's abstract. dis Cand. geogr. Sciences: 11.00.02 / Z.V. Titenko // Odessa National University. I.I.Мечникова. - О., 2007. - 20 p.

УДК 338.48 (477)

Герман Ірина Валентинівна

Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, Україна,
e-mail: koloobig2017ssb@ukr.net

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ: СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ТА ДОСЯГНУТІ ЦІЛІ

Мета статті – дослідження питання розробки та реалізації на Черкащині відповідних програм, які мали б сприяти та сприяли розвитку туризму, здійснено аналіз тих програм, які в області реалізовані та набули чинності згідно відповідних рішень Черкаської обласної ради тощо. Важливе значення для визначення пріоритетних напрямків діяльності в бік сприяння активізації туристичної діяльності в регіоні, мають набуті відповідні стратегічні рішення та моніторинг програмних результатів, досягнутих цілей.

Методикою передбачено застосування аналітичних, статистичних показників, застосовано метод порівняння тощо.

Результатами дослідження є визначення пріоритетних напрямків розвитку туризму, найбільш вдалих і перспективних методів і засобів створення та просування туристичного продукту в Черкаській області.

Наукова новизна дослідження полягає у самостійному пошуку інформативної бази щодо стратегії розвитку туризму в Черкаській області, моніторингу ситуації на ринку турпослуг, аналізу взаємодії державних, підприємницьких структур та громадянського суспільства.

Практична значимість – доцільність залучення громадськості до активізації руху в напрямку створення та популяризації привабливого туристичного продукту в регіоні, сприяння створенню нових робочих місць в сегменті туристичного бізнесу.

Ключові слова. Програма, стратегічні рішення, туризм, Черкаська область.

УДК 338.48 (477)

Герман Ирина Валентиновна

Черкасский государственный технологический
университет, г. Черкассы, Украина,
e-mail: koloobig2017ssb@ukr.net

ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ И ДОСТИГНУТЫЕ ЦЕЛИ

Цель статьи – исследование вопросов разработки и реализации в Черкасской области соответствующих программ, которые могли бы содействовать и помогали бы развитию туризма, осуществление анализа тех программ, которые в области реализованы и приняты к исполнению соответственно решений Черкасского областного совета и т.п. Важное значение для определения приоритетных направлений деятельности относительно активизации туристической деятельности в регионе могут иметь определенные стратегические решения и мониторинг программных результатов, достигнутых целей.

Методикой предусмотрено применение аналитических, статистических показателей, применен метод сравнения и т.п.

Результатами исследования стал поиск приоритетных направлений развития туризма, наиболее удачных и перспективных методов и средств создания и продвижения туристического продукта в Черкасской области.

Научная новизна исследования состоит в самостоятельном поиске информативной базы о стратегии развития туризма в Черкасской области, мониторинге ситуации на рынке туруслуг, анализе взаимодействия государственных, предпринимательских структур и гражданского общества.

Практическое значение – целесообразность привлечения общественности к активизации движения в направлении создания новых рабочих мест в сегменте туристического бизнеса.

Ключевые слова. Программа, стратегические решения, туризм, Черкасская область.

UDC 338.48 (477)

German Irina Valentinovna

Cherkasy State Technological University, Cherkasy,
Ukraine, e-mail: koloobig2017ssb@ukr.net

TOURISM DEVELOPMENT PROGRAM IN CHERKASY OBLAST: STRATEGIC DECISIONS AND GOALS ACHIEVED

The purpose of the article is to study the issues of development and implementation of relevant programs in Cherkasy region, which could facilitate and assist the development of tourism, analyze the programs that are implemented and adopted in the region according to the decisions of the Cherkasy regional council, etc. Certain strategic decisions and monitoring of program results, achieved goals can be important for determining the priority directions of activities regarding the revitalization of tourism activities in the region.

The method provides for the use of analytical, statistical indicators, used the method of comparison, etc.

The results of the study was the search for priority areas of tourism development, the most successful and promising methods and means of creating and promoting a tourism product in the Cherkassy region.

The scientific novelty of the research consists in the independent search for an informative base about the strategy for developing tourism in Cherkasy region, monitoring the situation on the market of travel services, analyzing the interaction of state, business structures and civil society.

Practical significance is the expediency of involving the public in activating the movement towards the creation of new jobs in the segment of the tourist business.

Keywords. Program, strategic decisions, tourism, Cherkasy region.

Постановка проблеми. Черкаська область останні роки все більше позиціонує себе як перспективний регіон не тільки для розвитку сучасної промисловості, сільського господарства, але й інноваційних туристичних послуг. Статистика свідчить про те, що область останні 3 роки стали відвідувати значно більше туристів, зокрема протягом 2017 р. кількість туристів на Черкащині налічувала понад мільйон осіб. Про це є відповідна інформація й від прес-служби Черкаської обласної державної адміністрації (далі – ОДА). Департамент регіонального розвитку ОДА офіційно повідомляє про те, що кількість мандрівників за рік зросла на 40% [1].

Достатньо успішно на Черкащині відбувається процес об'єднання компаній туристичного бізнесу в обласну Асоціацію гостинності. Так, наприклад, протягом останніх 2-х років розроблено 12 нових туристичних маршрутів, 3D-тури [1]. Прикладом застосування інноваційних технологій

для сфери туризму є розробка та успішне функціонування туристичного сайту «Мандруй Черкащиною». Для прихильників мобільних додатків розроблено відповідний додаток, який користується значним попитом у користувачів смартфонів.

Не залишилася сфера туризму на Черкащині поза увагою й Євросоюзу. Так, зокрема реалізуються туристичні проекти на Уманщині, в Кам'янському районі. Наразі відбувається співпраця з представниками Євросоюзу щодо розробки нової програми розвитку туристичної сфери Черкаської області [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В якості інформативно-методичної бази для наукового дослідження здійснено аналіз нормативно-правових документів, наукових публікацій вітчизняних вчених і дослідників, зокрема кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Черкаського державного технологічного університету (А. Н. Чепурда, Л. В. Фрей, Л. В. Скрипник, Л. М. Чепурда, С. С. Беляєва та ін.) [2-6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однією з нагальних проблем є аналіз розроблених програм, їх удосконалення та адаптація до зміни потреб сучасності.

Згідно переліку обласних програм, які перебувають на контролі в обласній раді станом на 06.07.2018, варто зазначити на достатньо суттєвий блок питань, які стосуються питань розвитку туризму на Черкащині.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). З метою дослідження питання розробки та реалізації на Черкащині відповідних програм, які мали б сприяти та сприяли розвитку туризму, здійснено аналіз тих програм, які в області реалізовані та набули чинності згідно відповідних рішень Черкаської обласної ради тощо. Важливе значення для визначення пріоритетних напрямків діяльності в бік сприяння активізації туристичної діяльності в регіоні, мають набути відповідні стратегічні рішення та моніторинг програмних результатів, досягнутих цілей.

Виклад основного матеріалу. Серед оприлюднених для широкого загалу текстів обласних програм є ті, які безпосередньо стосуються сфери туризму й ті, в яких акцентується увага на пріоритетних сферах економіки області та життєзабезпечення мешканців і гостей області щодо інфраструктурної складової, сфери комунальних послуг, здоров'я населення, розвитку підприємництва (табл. 1) [4].

Аналізуючи перелік вище зазначених обласних програм, маємо акцентувати увагу на тому, що саме підготовка України до проведення футбольних заходів «Євро-2012» спонукала регіональні структури та органи влади більше уваги приділити сфері туризму та пов'язаним із нею напрямкам господарської, екологічно спрямованої, інтелектуальної, культурно-мистецької та іншим видам діяльності.

Так, зокрема, в програмі розвитку туризму в Черкаській області на 2012-2020 роки [7] відображено відповідні цілі та напрямки сприяння розвитку та популяризації туризму в регіоні.

В області йде активна робота щодо визначення стратегії розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму до 2020 р. та залучення відповідних ресурсів для виконання завдань, закладених у стратегічні документи. До цієї роботи долучилися Черкаська агенція регіонального розвитку спільно з Департаментом регіонального розвитку ОДА [8]. Громадськість області також не залишається осторонь від цього процесу, для чого з метою збирання якомога більше пропозицій організовуються не тільки «круглі столи», «робочі засідання», але й сучасні засоби онлайн-опитування мешканців Черкащини та її гостей.

Таблиця 1

Перелік обласних програм, які перебувають на контролі в обласній раді станом на 06.07.2018 та стосуються питань сприяння розвитку туризму на Черкащині

Пор. №	Назва Програми	Рішення обласної ради
2018 рік		
1	Про програму розвитку боксу в Черкаській області на 2018 – 2022 роки	№ 23-13/VII від 06.07.2018
2	Про Програму економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2018 рік	№ 21-19/VII від 02.03.2018
3	Про програму зайнятості населення Черкаської області на 2018-2020 роки	№ 21-20/VII від 02.03.2018
2017 рік		
4	Про Програму підтримки діяльності осередків національних творчих спілок Черкаської області на 2017-2021 роки	№ 16-21/VII від 08.09.2017
5	Про Програму реалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2018-2020 роки	№ 19-9/VII від 22.12.2017
6	Про Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2017-2020 роки	№ 15-29/VII від 09.06.2017
7	Про цільову Програму розвитку міжнародного співробітництва та міжрегіональної співпраці Черкаської області на 2017-2020 роки	№ 16-18/VII від 08.09.2017
8	Про Програму економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2017 рік	№ 13-1/VII від 24.03.2017
9	Про Програму підтримки української мови в Черкаській області на 2017-2020 роки	№ 13-2/VII від 24.03.2017
10	Про Програму підготовки та відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років на 2017-2021 роки	№ 13-3/VII від 24.03.2017
11	Про програму національно – патріотичного виховання дітей та молоді Черкаської області на 2017-2020 роки	№12-2/VII від 03.02.2017
2016 рік		
12	Про програму розвитку фізичної культури і спорту в області на 2016-2020 роки	№ 9-4/VII від 07.10.2016
13	Про обласну програму охорони навколишнього природного середовища на 2016-2020 роки	№ 5-2/VII від 03.06.2016. Внесення змін (рішення обласної ради № 12-7/VII від 03.02.2017)
14	Про обласну Програму оздоровлення та відпочинку дітей на 2016-2020 роки	№ 4-3/VII від 25.03.2016

15	Про цільову програму «Впровадження в Черкаській області проекту Програми розвитку Європейського Союзу (ЄС) та Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду фаза-III» на 2016-2018 роки»	№ 3-12/VII від 19.02.2016
16	Про Регіональну програму інформатизації Черкаської області на 2016-2017 роки «Електронна Черкащина»	№ 3-13/VII від 19.02.2016 (Продовжено до 31.12.2018, рішення від 22.12.2017 № 19-17/VII)
2015 рік		
17	Про обласну програму розвитку громадянського суспільства на період до 2019 року	№ 39-3/VI від 24.04.2015
18	Про Стратегію регіонального розвитку Черкаської області на період до 2020 року	№ 38-1/VI від 05.03.2015
2013 рік		
19	Про обласну екологічну програму «Чистий Дніпро» в розрізі обласної програми «Будуємо нову Черкащину»	№ 21-2/VI від 22.03.2013
2012 рік		
20	Про затвердження програми розвитку туризму в Черкаській області на 2012-2020 роки	№ 16-4/VI від 26.06.2012
2011 рік		
21	Про програму розвитку футболу в Черкаській області на 2012-2016 року	№ 11-3/VI від 28.12.2011. Продовжено до 31.12.2020, рішення від 03.06.2016 № 5-7/VII
22	Про програму захисту прав споживачів у Черкаській області на 2012-2016 роки	№ 11-1/VI від 28.12.2011
23	Про обласну цільову програму «Село Черкащини – 2020»	№ 9-1/VI від 22.11.2011
2010 рік		
24	Про Програму «Будуємо нову Черкащину» на 2011-2015 роки	№ 3-1/VI від 28.12.2010
2005 рік		
25	Про обласну програму «Питна вода Черкащини» на 2006-2020 роки	№ 25-5/IV від 02.12.2005. Внесення змін (рішення обласної ради № 16-7/VI від 26.06.2012)
2002 рік		
26	Про програму розвитку лісового господарства Черкаської області на період 2002-2015 роки	№ 24-16 від 18.01.2002

З метою пошуку реального інвестора для створення стратегічної програми розвитку туризму в області відділ економічного розвитку Департаменту регіонального розвитку ОДА розробив і представив на конкурс відповідну заявку на участь у грантовій програмі «Підтримка розвитку внутрішнього туризму в Україні», яку реалізовує Асоціація Індустрії Гостинності України.

У рамках заявленої участі в програмі будь-який охочий може взяти участь, зокрема в онлайн-опитуванні для жителів Черкащини та для подорожуючих з інших областей [7].

Черкаська область бере активну участь у ряді консультативно-дорадчих органів щодо питань туризму та розвитку регіону. Протягом

останніх декількох років надавався ряд пропозицій у відповідні органи влади щодо туристичної сфери економіки.

В Україні центральним органом виконавчої влади, яка уповноважена координувати сферу туризму та курортів, є Мінекономрозвитку, яким згідно наказу № 733 від 25.04.2016 р. створено консультативно-дорадчий орган – Наукову раду з туризму та курортів

Головна мета діяльності Наукової ради з туризму та курортів – розроблення пропозицій та рекомендацій щодо формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері туризму, організації наукових досліджень та проведення науково-дослідних робіт у цій сфері.

Доцільно перелічити ряд документів, які стосуються сфери туризму, та були розглянуті Науковою радою, зокрема:

- проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на 2016-2020 роки»;
- постанови Верховної Ради України від 13.07.2016 № 1460-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України» (розроблення стандартів вищої освіти за спеціальностями «Туризм», «Готельно-ресторанна справа» та інших, гармонізація кваліфікаційних вимог та стандартів вищої освіти, впровадження рекомендованої Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO) системи сателітних рахунків у сфері туризму;
- національних стандартів з туризму, гармонізованих із міжнародними та європейськими нормативними документами;
- Національної туристичної організації, змісту її діяльності та структури.

Завдяки плідній роботі Наукової ради у 2016 р.:

- прийнято Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р;
- прийнято 11 національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, методом підтвердження (без офіційного перекладу), 3 проекти стандартів включено до Програми робіт з національної стандартизації на 2017 рік;
- активізована робота з розроблення стандартів вищої освіти за спеціальностями «Туризм», «Готельно-ресторанна справа» та інших, за якими здійснюється підготовка фахівців для сфери туризму та гармонізації кваліфікаційних вимог та стандартів вищої освіти у вищих навчальних закладах, що забезпечують підготовку фахівців для сфери туризму;
- створено Національну туристичну організацію (НТО) [5].

Згідно «Стратегії розвитку Черкаської області на період до 2020 року» [6] визначена «операційна ціль 1.5. Розвиток туристично-рекреаційної сфери» [6, С. 54]. У цьому документі зазначено, що «туризм є

однією із найбільш перспективних галузей економіки Черкащини». Область має об'єктивні та вагомі передумови для її розвитку:

- природно-кліматичний та історико-культурний потенціал;
- мальовничі ландшафти;
- привабливі туристичні маршрути;
- архітектурні пам'ятки;
- мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- рекреаційні можливості.

«Проблемними сьогодні на Черкащині залишаються питання невідповідності рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу. При цьому слід розуміти, що область у цій сфері конкуруватиме з іншими (в першу чергу сусідніми) областями, які також мають чималий туристичний потенціал. І перемога у цій конкурентній боротьбі значною мірою залежатиме від ефективності взаємодії всіх зацікавлених сторін [6, С. 55]».

Серед індикаторів виконання програмних заходів визначені:

- кількість об'єктів туристичної інфраструктури та екскурсійних маршрутів;
- динаміка чисельності туристів та екскурсантів;
- обсяг наданих туристичних послуг;
- обсяг туристичних послуг на одного туриста;
- кількість реконструйованих та новостворених об'єктів туристичної інфраструктури;
- динаміка чисельності підготовлених фахівців у туристично-рекреаційній сфері.

Туристична промоція Черкаської області передбачає:

- підтримку роботи головного туристичного сайту області;
- створення мережі туристично-інформаційних центрів;
- видання та поширення промоційних туристичних матеріалів (сувенірна продукція, листівки та путівники, подієвий календар);
- створення подієвого календаря;
- висвітлення вагомих туристичних подій та атракцій;
- створення карти туристичних маршрутів Черкащини;
- промоцію туристичного потенціалу через ЗМІ, інтернет-ресурси тощо;
- участь у національних та міжнародних туристичних виставках;
- організацію проведення масових туристичних заходів міжнародного рівня.
- проведення маркетингових, аналітичних, соціологічних досліджень у галузі туризму.
- організацію та проведення ознайомлювальних турів для представників туристичних фірм, ЗМІ [6].

Здійснивши аналіз заходів, які були запрограмовані з метою розвитку туризму на Черкащині, ряд заходів реалізовано. Так, наприклад, у 2017 р. в області розроблено та діє новий туристичний портал «Черкащина туристична». Завдяки туристичному порталу регіону та сторінці

«Черкащина туристична» у соціальній мережі Facebook відбувається просування туристичного продукту Черкаської області. У соціальній мережі Instagram також створено сторінку «Черкащина туристична», про що йдеться у звіті голови Черкаської ОДА [6].

Невідому Черкащину розкривають 12 унікальних туристичних маршрутів, які розроблено новоствореною Асоціацією Гостинності Черкащини, та які було успішно презентовано на першому українському Туристичному воркшопі Асоціації індустрії гостинності України.

Декілька років підряд на Черкащині проводиться Туристичний Форум Черкащини. На Міжнародних туристичних салонах «Україна» також представлено туристичний потенціал регіону.

У туристичному буклеті «Черкащина туристична. 5 сезонів» з відповідною інформацією можуть ознайомитися й люди з вадами зору, адже текст і малюнки оформлені шрифтом Брайля.

Тестову версію мобільного туристичного додатку «Черкаси відкриті» для загального користування можливо використовувати для Android. Завдяки цій версії вільною є інформація про найцікавіші об'єкти туристичної інфраструктури міста Черкаси. У планах розробників – мобільний додаток для IOS та Android «Черкащина туристична» з охопленням туристичних об'єктів усієї області [6].

Здійснюється у регіоні й проект «Цифрове перетворення Черкаської області». Допомогу в цьому надає компанія Google Україна. Проектом передбачено підвищення інвестиційної та туристичної привабливості регіону за допомогою сучасних інтернет-інструментів. Так, зокрема, у рамках проекту:

- створено спеціальний сайт «Мандруй Черкащиною»;
- розроблено 3D-тури по Національному дендрологічному парку «Софіївка», Національному історико-культурному заповіднику «Чигирин», Шевченківському національному заповіднику у м. Каневі та Буцькому каньйону;
- організовано низку освітніх проектів для представників місцевого самоврядування, малого і середнього бізнесу, для державних службовців, викладачів і студентів з основ цифрової грамотності та безпеки в інтернеті;
- організовано та проведено з'їзд фотографів спільноти Локальних гідів Google, з метою відображення на Google картах найцікавіших туристичних об'єктів та локацій Черкаської області) [6].

Черкаську область у межах грантової програми Асоціації гостинності «Підтримка розвитку туризму в регіонах» визнано бенефіціаром.

Виконання зазначеної програми – допомога в отриманні експертної та фінансової підтримки щодо розробки та реалізації нової якісної та більш ефективної програми розвитку туризму до 2020 року [9].

Висновки. Отже, враховуючи виклики та потреби сучасних умов життєзабезпечення, господарювання, можливості інноваційних технологій, в Черкаській області сфера туризму посідає одне з провідних місць у

сегменті економіки та вимагає більш якісного програмного забезпечення, залучення ресурсів для виконання стратегічних цілей.

Список використаних джерел:

1. На Черкащині туристичний бум. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Read more at: https://ua.igotoworld.com/ua/news/1560_na-cherkaschine-turisticheskiy-bum.htm
2. Беляєва С. С. Екологічна складова інвестиційної привабливості рекреаційного потенціалу Черкаської області в сегменті збалансованого розвитку / Науковий журнал «Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова». Том 18. Вип. 1. 2013. Серія «Економіка»: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 14-24
3. Беляєва С. С. Туристично-інформаційний центр як інвестиційно-інноваційний сегмент просування туристичних послуг: зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 39 / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. / С. С. Беляєва, Л. В. Фрей // Черкаси: ЧДТУ, 2015. – Част. І. – С. 55-63
4. Перелік обласних програм, які перебувають на контролі в обласній раді станом на 06.07.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblradack.gov.ua/oblasn-programi.html>
5. Звіт за підсумками засідань Наукової ради з туризму та курортів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9c5f2c5c-7925-4771-a12c-a8763b2e732b&title=ZvitZaPidsumkamiZasidanNaukovoiRadiZTurizmuTaKurortiv>
6. Стратегія розвитку Черкаської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investincherkasyregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/08/Strategya-2020.pdf>
7. На Черкащині працюють над Програмою розвитку туризму-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ck-oda.gov.ua/na-cherkaschyni-pratsyuyut-nad-prohramoyu-rozvytku-turyzmu-2020/> Прес-служба ОДА 30.01.2018
8. Офіційний туристичний портал Черкаської області. Інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourismincherkasyregion.gov.ua/ua/informatsiia>
9. Як розвивалась Черкащина туристична у 2017-му, 06.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: infomist.ck.ua.

Список использованных источников:

1. На Черкащине туристический бум. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Read more at: https://ua.igotoworld.com/ua/news/1560_na-cherkaschine-turisticheskiy-bum.htm
2. Беляева С. С. Экологическая составляющая инвестиционной привлекательности рекреационного потенциала Черкасской области в сегменте сбалансированного развития / Научный журнал «Вестник Одесского национального университета имени И. И. Мечникова». Том 18. Вип. 1. 2013. Серия «Экономика»: Издательский дом «Гельветика», 2013. – С. 14-24
3. Беляева С. С. Туристический информационный центр как инвестиционно-инновационный сегмент продвижения туристических услуг? сб. научн. работ Черкасского государственного технологического университета. Серия: Экономические науки. Вип. 39 / М-во образования и науки Украины, Черкасск. госуд. технол. ун-т. / С. С. Беляева, Л. В. Фрей // Черкасы: ЧГТУ, 2015. – С. 55-63
4. Перечень областных программ, что находятся на контроле в областном совете по состоянию на 06.07.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oblradack.gov.ua/oblasn-programi.html>
5. Отчет по итогам заседаний Научного совета по туризму и курортам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9c5f2c5c-7925-4771-a12c-a8763b2e732b&title=ZvitZaPidsumkamiZasidanNaukovoiRadiZTurizmuTaKurortiv>
6. Стратегия развития Черкасской области на период до 2020 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://investincherkasyregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/08/Strategya-2020.pdf>
7. На Черкащине работают над Программой развития туризма-2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ck-oda.gov.ua/na-cherkaschyni-pratsyuyut-nad-prohramoyu-rozvytku-turyzmu-2020/> Прес-служба ОГА 30.01.2018

8. Официальный туристический портал Черкасской области. Информация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tourismincherkasyregion.gov.ua/ua/informatsiia>
9. Как развивалась Черкащина туристическая в 2017-м, 06.01.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: infomist.ck.ua.

References:

1. Cherkaschina tourist boom. [Electronic resource]. – Access mode: Read more at: https://ua.igotoworld.com/ua/news/1560_na-cherkaschine-turisticheskiy-bum.htm
2. S. Belyaeva. The environmental component of the investment attractiveness of the recreational potential of the Cherkasy region in the balanced development segment / Scientific journal "Bulletin of the Odessa I. Mechnikov National University." Volume 18. Issue. 1. 2013. Economy series: Publishing house "Helvetika", 2013. – P. 14-24
3. S. Belyaeva. Tourist Information Center as an Investment and Innovative Segment of Promotion of Tourist Services? Sat scientific works Cherkassy State Technological University. Series: Economic Sciences. Issue 39 / Ministry of Education and Science of Ukraine, Cherkassk. govt. tehnol. un-t / S. S. Belyaev, L. V. Frey // Cherkasy: CSTU, 2015. – P. 55-63
4. The list of regional programs that are under control in the regional council as of 07/06/2018 [Electronic resource]. – Access mode: <http://oblradack.gov.ua/oblasn-programi.html>
4. The list of regional programs that are under control in the regional council as of 07/06/2018 [Electronic resource]. – Access mode: <http://oblradack.gov.ua/oblasn-programi.html>
5. Report on the results of the meetings of the Scientific Council on Tourism and Resorts [Electronic resource]. – Access mode: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?Lang=uk-UA&id=9c5f2c5c-7925-4771-a12c-a8763b2e732b&title=ZvitZaPidsumkamiZasidanNaukovoiRadiZTurizmuTaKurortiv>
6. The development strategy of the Cherkasy region for the period up to 2020 [Electronic resource]. – Access mode: <http://investincherkasyregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/08/Strategya-2020.pdf>
7. Cherkasy region is working on the Tourism Development Program 2020 [Electronic resource]. – Access mode: <http://ck-oda.gov.ua/na-cherkaschyni-pratsyuyut-nad-prohramoyu-rozvytkuturyzmu-2020/> YEA press service 01/30/2018
8. Official tourist portal of Cherkasy region. Information [Electronic resource]. – Access mode: <http://tourismincherkasyregion.gov.ua/ua/informatsiia>
9. How did tourist Cherkasy region develop in 2017, 01/06/2018 [Electronic resource]. – Access Mode: infomist.ck.ua

**II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА
КРАЇНОЗНАВСТВА**

УДК 007.2]:911.3:33

Бейдик Олександр Олексійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: aabeydik@gmail.com

Семенко Богдан Володимирович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: bohdan4311@gmail.com

**ДЕФІНІЦІЯ “ТРАНСФОРМАЦІЯ” В ГЕОГРАФІЧНИХ ТА
ЕКОНОМІЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Мета. Проаналізувати динаміку та структуру дисертаційних досліджень із трансформаційної проблематики з-поміж географічних, економічних наук та державного управління, опублікованих в Україні в 1991-2017 рр.

Методика. Аналіз та відбір авторефератів дисертацій, захищених в Україні в 1991-2017 рр. проводився з електронних каталогів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського за наявністю у назві або в ключових словах терміну “трансформація” серед географічних, економічних наук та державного управління. Залучено методи комп’ютерних технологій, статистичний, порівняльно-географічний, монографічний.

Результати. Проаналізовані дефініції “трансформація” в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. На основі ознайомлення з дисертаційними дослідженнями були виокремлені та об’єднані наукові напрями, що розкривають трансформаційні питання в царині географічних, економічних наук та державного управління.

Наукова новизна. Здійснений наукометричний аналіз дисертаційних робіт з-поміж географічних, економічних наук та державного управління, захищених в Україні з трансформаційної проблематики.

Практична значимість. Матеріали дослідження можуть бути використані установами регіонального та національного рівня, котрі займаються дослідженнями трансформаційних процесів на різних ієрархічних рівнях.

Ключові слова: трансформація, дисертаційні дослідження, економіка, географія, державне управління

УДК 007.2]:911.3:33

Бейдик Александр Алексеевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: aabeydik@gmail.com

Семенко Богдан Владимирович

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: bohdan4311@gmail.com

**ДЕФИНИЦИЯ “ТРАНСФОРМАЦИЯ” В ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И
ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ**

Цель. Проанализировать динамику и структуру диссертационных исследований по трансформационной проблематике в географии, экономике и государственном управлении, выполненных в Украине в 1991-2017 гг.

Методика. Анализ и отбор авторефератов диссертаций, защищенных в Украине в 1991-2017 гг., проводился с электронных каталогов Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского при наличии в названии или в ключевых словах термина "трансформация" среди географических, экономических наук и государственного управления. Использованы методы компьютерных технологий, статистический, сравнительно-географический, монографический.

Результаты. Проанализированы дефиниции "трансформация", которые использованы отечественными и зарубежными исследователями. На основе ознакомления с диссертационными исследованиями были выделены и объединены научные направления, раскрывающие трансформационные вопросы в области географических, экономических наук и государственного управления.

Научная новизна. Проведенный наукометрический анализ диссертационных работ в области географии, экономики и государственного управления, защищенных в Украине по трансформационной проблематике.

Практическая значимость. Материалы исследования могут быть использованы учреждениями регионального и национального уровня, которые занимаются исследованиями трансформационных процессов на разных иерархических уровнях.

Ключевые слова: трансформация, диссертационные исследования, география, экономика, государственное управление

UDC 007.2]:911.3:33

Beidyk Oleksandr Oleksiiovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Semenko Bohdan Volodymyrovych

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: aabeydik@gmail.com
Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: bohdan4311@gmail.com

DEFINITION OF "TRANSFORMATION" IN GEOGRAPHIC AND ECONOMIC SCIENTIFIC RESEARCH

Purpose. Analyze the dynamics and structure of dissertation research on the transformational problems among geographical, economic sciences and administration of government published in Ukraine from 1991 to 2017 years.

Methodology. The analysis and selection of abstracts of dissertations were being conducted from the electronic Catalogs of the National Library of Ukraine named by Vernadsky by means of selection of abstracts of dissertations which are defended in Ukraine in 1991-2017 years, by availability in the name or in the keywords term "transformation" among geographical, economic sciences and administration of government. Used methods of computer technology, statistical, comparative geographical, monographical.

Results. The definition of transformation by domestic and foreign researchers were analyzed. On the basis of acquaintance with the dissertation researches were isolated and united scientific directions, which reveal transformational issues in the field of geography, economics and administration of government.

Scientific novelty. For the first time in the national scientific literature, a scientometrical analysis of dissertations defended in Ukraine on transformational issues was carried out.

The practical significance. The materials of this research can be used by institutions of a regional and national level that are engaged in research of transformational changes at different hierarchical levels.

Keywords: transformation, dissertation researches, geography, economy, administration of government

Актуальність проблематики. В наш час рівень теоретичного аналізу трансформаційної проблематики не відповідає потребам розвитку держави та різних галузей економіки. Використання науково обгрунтованих рекомендацій теоретичного та прикладного характеру при аналізі трансформаційних змін є запорукою підвищення якості управлінських рішень на різних ієрархічних рівнях, а оцінка динаміки та структури наукових досліджень з трансформаційної проблематики є актуальною та недостатньо дослідженою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження різних аспектів трансформаційної проблематики належить Б.Б. Родману, Дж. Стігліцу, Е. Тоффлеру, Н. І. Гражевській, Ф. Хайєку, Л. П. Стебляковій, Д. Беллу та ін. Проте досі залишаються не достатньо висвітленими різні аспекти трансформації в багатьох галузях господарства а також аналіз динаміки та структури дисертаційних досліджень з трансформаційної проблематики.

Мета та завдання публікації - проаналізувати динаміку та структуру дисертаційних досліджень із трансформаційної проблематики з-поміж географічних, економічних наук та державного управління, котрі виконані в Україні з 1991 по 2017 рр.

Для досягнення мети нами було поставлено такі завдання:

- проаналізувати та узагальнити уявлення про динаміку та структуру дисертаційних досліджень із трансформаційної проблематики, виконаних в Україні в 1991-2017 рр.
- проаналізувати та систематизувати визначення поняття “трансформація” вітчизняними та закордонними дослідниками.

Виклад основного матеріалу. Для отримання даних, щодо динаміки дисертаційних робіт з трансформаційної проблематики, котрі виконані в Україні за 1991-2017 роки з-поміж географічних, економічних наук та державного управління нами було проаналізовані автореферати дисертацій котрі знаходяться в електронних каталогах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, при наявності у назві та ключових словах терміна (в усіх відмінках) «трансформація». Далі після впорядкування відповідних дисертаційних робіт нами було розроблено таблиця та графік для наочного представлення даного матеріалу (табл.1, рис.1).

Як видно з рис. 1, якщо на початку 90-х років ХХ ст. дана проблематика досліджувалась виключно економічною наукою то насьогодні різним аспектами трансформації присвячені дисертаційні роботи все більшої кількості науковців в галузі географічних наук та дослідників в галузі державного управління. При цьому значно розширилась проблематика наукових досліджень. Зазначимо, що лідерами наукового пошуку виступають представники економічних наук, адже за

період з 1991 по 2017 роки в цій галузі наук було захищено 774 дисертаційних роботи (з яких 143 – докторські дисертації). В цей же часовий проміжок в галузі географічних наук було захищено 42 наукові роботи (3 є докторськими). В галузі державного управління було захищено 52 наукові роботи (з яких 21 докторська робота).

Таблиця.1

Загальна кількість дисертаційних робіт захищених в Україні з трансформаційної проблематики за 1991- 2017 роки за відповідними галузями науки.*

рік	Географічних наук	З них докторських	Економічних наук	З них докторських	Державне управління	З них докторських
1991	-	-	-	-	-	-
1992	-	-	-	-	-	-
1993	-	-	2	-	-	-
1994	-	-	-	-	-	-
1995	-	-	3	-	-	-
1996	-	-	9	-	-	-
1997	1	-	10	1	-	-
1998	2	-	6	1	-	-
1999	2	-	11	2	-	-
2000	2	-	30	3	-	-
2001	2	-	38	8	2	2
2002	1	-	52	11	5	1
2003	1	-	63	9	2	1
2004	2	-	64	8	2	-
2005	5	-	40	5	5	-
2006	3	-	61	13	1	1
2007	-	-	28	8	6	1
2008	2	1	28	4	1	-
2009	2	1	38	4	-	-
2010	4	-	35	9	6	5
2011	5	1	52	9	5	2
2012	3	-	48	8	4	2
2013	3	-	42	14	7	4
2014	-	-	31	7	2	-
2015	1	-	31	8	-	-
2016	1	-	33	8	2	2
2017	-	-	19	3	2	-

*(складено авторами за даними [9]).

Нами було обрано саме такі галузі науки, оскільки вони тісно пов'язані з туризмом. Як видно з табл. 1 значне випередження економічних наук в дослідженні різних аспектів трансформації пояснюється великою кількістю робіт котрі присвячені різним галузям господарства, в котрих проходять трансформаційні процеси.

З-поміж захищених робіт в галузі географічних наук найбільшу групу становлять праці, присвячені трансформації ландшафтних систем, так зокрема варто виділити праці таких вчених, як Н. В. Цвид, яка в своїй науковій роботі удосконалила методику визначення антропогенної трансформації а також дала оцінку ступеня антропогенної трансформації геосистеми ШНПП(Шацького національного природного парку), працю І. Р. Койнової, в якій науковець оцінила ступінь антропогенної трансформації ландшафтних систем та класифікувала ландшафтні системи

щодо гостроти екологічної ситуації залежно від інтенсивності антропогенної трансформації. В праці В.Р. Монастирської вченим було визначено інтегральний показник антропогенної трансформації компонентів (досліджувалось Прибескидське Передкарпаття).

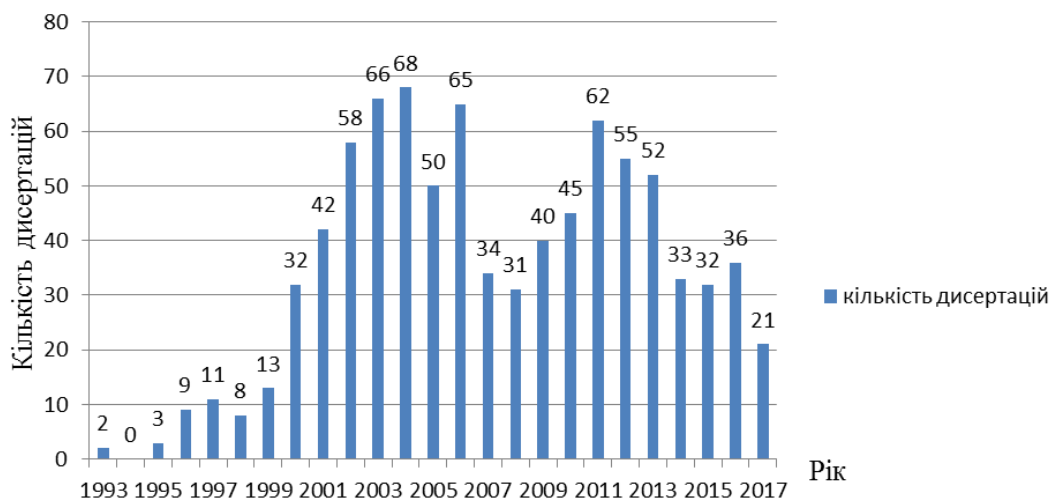

Рис. 1 Динаміка кількості захищених дисертацій з трансформаційної проблематики серед досліджуваних галузей наук, за період 1993 - 2017 рр. (складено за даними [9]).

В працях, в яких висвітлюються різні аспекти трансформації структури господарства, варто згадати дослідження Т.Г. Гільберг в якій автор надає оцінку трансформації структури господарства одного з регіонів України. В праці А. Ю. Саркісова автором було запропонована власна схема дослідження трансформації територіальної організації агро-промислового комплексу регіону а також розроблена серія карт, котрі відображають трансформацію агро-промислового комплексу Херсонської області [17].

З-поміж наукових робіт, в яких досліджується трансформація системи розселення, варто згадати дослідження Л. Б. Заставецької, в якому було виявлено головні риси трансформації локальних систем розселення в наслідок зміни суспільних відносин котрі відбувались у нашій країні. В науковій роботі Г. М. Заваріки було розкрито сутність трансформації розселення, вчений вказує на те, що в процесі розвитку розселення проходить різні стадії та етапи котрі поділяє на еволюційні та трансформаційні, при цьому на думку автора трансформаційні етапи проходили не випадково чи спонтанно, а об'єктивно й закономірно, автор виділяє при цьому 5 ключових закономірностей трансформації розвитку розселення.

Особливу увагу, враховуючи науковий інтерес нашого дослідження варто приділити роботі С.М. Жовнір в якій автором було досліджено напрями трансформації сфери послуг Вінницької області, визначено в

умовах ринкової трансформації регіональні особливості а також основні проблемні аспекти формування національного ринку послуг.

Серед захищених наукових робіт за напрямком державне управління варто відмітити те, що роботи присвячені трансформаціям почали захищатися в Україні лише після 2000 року. З-поміж дисертаційних робіт, які були захищені за напрямком державне управління значну групу становлять праці присвячені різним аспектам трансформації різних галузей економіки.

Різні аспекти трансформації державного управління в умовах глобалізації, розкрито в праці І.А. Радзієвського, автором було ідентифіковано ключові фактори глобалізації, котрі впливають на трансформацію ролі і функції країни а також її інститутів.

Серед дисертаційних робіт за даним напрямком також варто виділити роботи присвячені охороні природного середовища. Так в роботі В.О. Мартиненка бралися до уваги різні аспекти ринкових трансформацій.

Варто відмітити праці, котрі розкривають різні аспекти суспільної трансформації. Зокрема С. О. Біла в своїй науковій роботі приділяє увагу дослідженню закономірностей суспільної трансформації. Аналізуючи значення держави під час реалізації структурної політики. В. М. Мартиненко в науковій роботі було доведено, що суспільні трансформації є результатом розвитку історично сформованих інституційних обмежень, офіційний характер яких набув державно-управлінських форм інституційної структуризації суспільства а також отримав пріоритетність над неофіційними інституціями.

В праці О. І. Васильєвої автором розкриваються різні аспекти трансформації регіонального управління, досліджено трансформаційні процеси у владних відносинах. Науковцем було розроблено понятійний апарат теорії трансформації регіонального управління, зокрема дане визначення поняттю “трансформація регіонального управління” – перетворення в діяльності держави, котрі спрямовані на адміністративно-економічну оптимізацію регіональної структури країни та відносин між центром та регіонами з метою забезпечення збалансованого розвитку за рахунок максимально ефективного використання існуючих внутрішніх ресурсів та заохочення зовнішніх інвестицій в умовах глобалізації міжнародної економіки, а також налагодження партнерських відносин між владою, бізнес-структурами, громадськими організаціями та населенням [15].

В праці А.В. Мерзляка автором було розкрито різні аспекти управління іноземними інвестиціями на рівні регіону в умовах трансформації ринкових відносин.

Що стосується захищених робіт в галузі економічних наук, котрі досліджують різні аспекти трансформації, варто відмітити, що їх кількість значно більша ніж будь-яких інших галузях наук, це пояснюється значно більшим сегментом дослідження різних галузей економіки саме економічними науками, а також в працях які були захищені в галузі

економічних наук дуже часто зустрічаються дослідження різних аспектів державного регулювання. Нами було виділені окремі групи робіт, присвячені певній проблематиці:

- державна власність у трансформаційній економіці
- державне регулювання в умовах трансформації економіки
- трансформаційні процеси в банківському сегменті
- трансформаційні процеси в інших державах
- праці присвячені інституційній трансформації - як окремий науковий напрямок в економічній теорії.
- різні галузеві дослідження в умовах трансформації економіки.

В науковій роботі С. Я. Ковальчука досліджуються процеси трансформації в регіональних системах. Автор виділяє необхідну послідовність етапів при дослідженні процесів трансформації зокрема: діагностики, детального аналізу, моделювання, прогнозування стійкості господарської системи.

Окрему групу робіт становлять праці присвячені трансформаційним процесам в інших державах. Так в своїй науковій роботі В. Гельмутом було встановлено, що економічні трансформації в різних країнах за своїми джерелами неоднозначні, оскільки вони залежать не тільки від розвиненості ринкових процесів, а й від ефективності їх державного регулювання, та ступеня використання власних конкурентних переваг [16].

Серед робіт, котрі висвітлюють різні аспекти інституційної трансформації заслуговують на увагу наступні дослідження. Так, в праці М. Є Горожанкіної було проаналізовано причини та наслідки соціальної трансформації економічної системи під впливом інституційних змін. В науковій роботі О. М. Лоцихіна було з'ясовано, що положення неокласичної теорії не можуть бути покладені в основу системних трансформацій, оскільки вона за своєю суттю статична, в той час як економічні системи динамічні. В роботі О. В. Покатаєвої було проведено етапізацію інституціональних трансформацій в процесі ринкових перетворень а також виявлено негативні явища, в розвитку торгівельно-економічних відносин [13,14].

В групі робіт в котрих проводились дослідження трансформаційних процесів зайнятості населення варто виділити працю О. М. Радіонової в якій при аналізі сучасних трансформаційних процесів у сфері зайнятості було виділено системні, структурні а також організаційні трансформації.

Вагомий інтерес становить праця Р. Ю. Лебедевої щодо трансформації підприємств сфери послуг проте, на нашу думку, ототожнення автором поняття трансформації та модифікації є не зовсім вірним.

В праці Н. І. Гражевської автором було наведено власне визначення трансформації – внутрішня складова еволюційного процесу, пов'язана з порушенням рівноваги та поступовості на шляху оновлення системи у ході стрибкоподібних якісних перетворень. Також було досліджено генезис методологічних засад економічної транзитології. На думку автора поняття

“транзиція”-конкретизує трансформаційні перетворення, які мають міжсистемний характер, та відображає перехід від однієї якості економічної системи до іншої як наперед визначеного, бажаного стану економічного розвитку [10].

Отже, проаналізувавши Таблицю 1. можемо зробити висновок, що різні аспекти трансформації досліджувались як географами, економістами так і науковцями в галузі державного управління, також наявні поодинокі дослідження трансформаційних процесів в сфері послуг.

Представники сучасної школи економіки Л. Стеблякова, Н. Іващенко, М. Йсмайлова трансформацією вважають дію або процес зміни форми, вигляду, суті суспільства або окремої структури. Вони вважають, що трансформація – це перетворення сутнісних компонентів соціуму, всіх аспектів і сфер суспільного життя

На думку дослідника Ю. Шайгородського, поняття “трансформація” є нейтральним стосовно оцінки динаміки суспільного розвитку. Воно дає можливість аналізувати не тільки прогресивні його тенденції, а й увесь спектр тенденцій соціальних змін, які можуть бути зворотними і незворотними, прогресивними та регресивними, революційними й еволюційними, цілеспрямованими і стихійними, системними та частковими тощо [11,12].

Таблиця 2

Визначення поняття трансформації різними авторами

<i>Автор</i>	<i>Рік</i>	<i>Зміст визначення</i>
Шумпетер Джозеф, економіст	1914	Трансформація – креативне руйнування, що супроводжується радикальними інноваціями.
Хайек Фрідріх, економіст	1944	Поступова трансформація жорстко організованої системи – перетворення її в систему, яка дає людям можливість намагатися самим влаштовувати своє життя і вибирати з різноманіття форм життєдіяльності ті, які відповідають їх нахилам –така трансформація тісно пов'язана з розвитком комерції.
Друкер Пітер, економіст	1994	Соціальні перетворення є найбільш тривалими: вони, змінили не тільки суспільство саме, але й економіку, й спільноти, й правління, в яких, з якими і при яких ми тепер живемо.
Белл Даніель, соціолог	1976	Це задана і вироблена міра необхідних змін, у рамках якої триває відбір найбільш вагомого і перспективного, відбувається адаптація суспільства до змін середовища

		через формування програм, проєктів, цілей, технологій вирішення протиріч та ін.
Тоффлер Елвін, філософ	1990	Трансформація – перехід, потужна конвергенція змін. Ми нині спостерігаємо потужну конвергенцію змін-трансформацію виробництва, яка відбувається одночасно з трансформацією капіталу і грошей. Усі разом вони формують нову систему творення цінностей на планеті. Різнобічні бурхливі події, зміни, поштовхи в нову систему, які є не продовженням розвитку в поточному напрямку, а радикальними змінами, що, заперечують попередній досвід.
Мочерний Степан, економіст	2005	Трансформація – це перетворення виду, форми, істотних властивостей тих чи інших об'єктів, тобто процес, що стосується як специфічних закономірностей функціонування об'єкта, так і його внутрішньої структури та зовнішньої форми
Субето Олександр, філософ	2004	Трансформація суспільства є моментом соціальної еволюції, що реалізує перехід від одного циклу еволюції до іншого.
Штігліц Джозеф, економіст	1999	Перехідні процеси, які неминуче тягнуть за собою колективні дії, які можуть мати місце, як у межах державного регулювання, так і поза ними, як на національному, так і на локальному рівнях.

*складено авторами на основі [1-8].

Висновки:

- проведено аналіз динаміки та структури дисертаційних досліджень із трансформаційної проблематики з-поміж географічних, економічних наук та державного управління;
- на основі аналізу дисертаційних досліджень виявлено ряд наукових напрямів “трансформаційної проблематики” в географії, економіці та державному управлінні;
- виділено наукові напрями, за якими проводиться найбільше досліджень, пов'язаних з трансформаційною проблематикою з-поміж зазначених галузей наук;
- проаналізовано зміст значення поняття “трансформація” вітчизняними та зарубіжними науковцями, запропоновано таблицю основних тлумачень поняття “трансформація”.

Список використаних джерел:

1. Schumpeter J. A. Das wissenschaftliche Lebenswerk Eugen von Böhm-Bawerks // Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung. – 1914. – 23. – #. 454–528.
2. Хайек Ф.А. Дорога к рабству : Пер с англ./ Предисл. Н. Я. Петракова .- М.: “Экономика”, 1992.- 176 с.
3. Друкер П. Эра социальной трансформации [Электронный ресурс] / П. Друкер ; пер. Т. Лопухиной // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2506>
4. Bell D. The cultural contradictions of capitalism. – N.Y., 1976.
5. Тоффлер Э. Метаморфозы власти/ Э. Тоффлер.- [пер. с англ.]. –М. : АСТ, 2003. - 669с.
6. Stiglitz J. Whither Reform? / J. Stiglitz // Ten Years of the Transition. World Bank: Annual Bank Conference of Development Economics (Washington, D.C., April 28-30, 1999). – Washington, 1999. –32p.
7. Subeto I. Noogeneticheskie osnovy transformatsii obshchestva [Noogenetic Basis of Society Transformation] / I. Subeto // Zakonomernosti i perspektivy transformatsii obshchestva : materialy V Mezhdunarodnoy Kondratevskoy konferentsii : Vol. 3. – М., 2004. – Р. 63–79.
8. Mochernyi S.V. Models of Transformation Processes of the Economy (Theoretical and Methodological Aspects)] / S. Mochernyi // Ekonomika Ukrainy. – 2005. – No. 2. – Р. 13–21.
9. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : Каталоги [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/554> .
10. Гражевська Н. І. Еволюція сучасних економічних систем: навч. посіб. / Н. І. Гражевська. – К. : Знання, 2011. – 286 с.
11. Трансформация экономических систем: теория и практика [Текст] : автореф. дис. на соискание уч. степени док. эконом. наук: спец. 08.00.01 “Экономическая теория” / Л. П. Стеблякова. — М. : [б. в.], 2006. — 34 с.
12. Шайгородський Ю. Поняття “трансформація” як інструмент аналізу соціальних змін [Електронний ресурс] / Ю. Шайгородський. - Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/323>
13. Лоцихін О.М. Інституціональні фактори трансформації перехідної економіки // Економіка та підприємництво: Збірник наукових праць молодих учених та аспірантів. Вип. 3. – К.: КНЕУ, 1999. – с. 3-10.
14. Покатаєва О.В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід : монографія / О.В. Покатаєва. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 408 с.
15. Трансформація регіонального управління в умовах реформування владних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр./ О. І. Васильєва – К., 2010. – 38 с.
16. Економічні трансформації в постсоціалістичних державах (на матеріалах республік колишнього СРСР): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук/ Гельмут Вальтер – К. 2000 – 16 с.
17. Антропогенна трансформація ландшафтних систем Західної частини Волинського Полісся: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук/ І.Б. Койнова. –Л., 1999. - 20 с.

Список использованных источников:

1. Сайт Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского: Каталоги [Электронный ресурс] / Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского. – Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/node/554> .
2. Мочерный С.В. Модели трансформационных процессов экономики (теоретико-методологический аспект) / С.В. Мочерный // Экономика Украины. – 2005. – номер. 2. – с. 13–21.
3. Гражевская Н. И. Эволюция современных экономических систем: учеб. пособие / Н. И. Гражевская. – К.: Знание, 2011. – 286 с

4. Шайгородский Ю. Понятие “трансформация” как инструмент анализа социальных изменений [Электронный ресурс] / Ю. Шайгородский. – Режим доступа: <http://social-science.com.ua/article/323>
5. Лощихин О.М. Институциональные факторы трансформации переходной экономики // Экономика и предпринимательство: Сборник научных трудов молодых ученых и аспирантов. Вып. 3. - К.: КНЭУ, 1999. – с. 3-10.
6. Покатаева О.В. Государственное регулирование трансформации торгово-экономических отношений: институциональный подход: монография / О.В. Покатаева. - Запорожье: Изд-во КПУ, 2009. - 408 с.
7. Трансформация регионального управления в условиях реформирования властных отношений в Украине: автореф. дис. ... д-ра наук гос. упр. / А. И. Васильева – К., 2010. – 38 с
8. Экономические трансформации в постсоциалистических государствах (на примере республик бывшего СССР): Автореф. дис. на получение науч. степени канд. эконом. наук / Гельмут Вальтер - К. 2000 - 16 с.
9. Антропогенная трансформация ландшафтных систем Западной части Волынского Полесья: автореф. дис. на получение науч. степени канд. геогр. наук / И.Б. Койнова. Л., 1999. - 20 с.

References:

1. Schumpeter J. A. Das wissenschaftliche Lebenswerk Eugen von Böhm-Bawerks // Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung. – 1914. – №. 23. – #. 454–528.
2. F.A. Hayek The road to serfdom. Chicago, IL : University of Chicago Press, [1944]
3. Drucker, P. (1994). The age of social transformation. Atlantic Monthly, 274, 53-80.
4. Bell D. The cultural contradictions of capitalism. – N.Y., 1976.
5. Alvin Toffler Powershift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century (1990)
6. Stiglitz J. Whither Reform? / J. Stiglitz // Ten Years of the Transition. World Bank: Annual Bank Conference of Development Economics (Washington, D.C., April 28-30, 1999). –Washington, 1999. –32p.
7. Subeto I. Noogeneticheskie osnovy transformatsii obshchestva [Noogenetic Basis of Society Transformation] / I. Subeto // Zakonomernosti i perspektivy transformatsii obshchestva : materialy V Mezhdunarodnoy Kondratevskoy konferentsii : Vol. 3. – M., 2004. – P. 63–79.
8. Mochernyi S. V. Models of Transformation Processes of the Economy (Theoretical and Methodological Aspects) / S. Mochernyi // Ekonomika Ukrainy. – 2005. – No. 2. – P. 13–21.
9. The site of the Vernadsky National Library of Ukraine: Catalogues [Electronic source] / available at: <http://www.nbuv.gov.ua/node/554> .
10. Grazhevskaya N. I. Evolution of contemporary Economic Systems: Text edition / N. I. Grazhevskaya. - K.: Knowledge, 2011. - 286 p
11. Transformation of economic systems: theory and practice [Text]: dissertation abstract. in candidacy for a degree Doctor of Science, Economics. Sciences: spec. 08.00.01 "Economical theory" / L. P. Steblyakova. - M.: [b. in.], 2006. - 34 p
12. Shaygorodsky Yu. Term " transformation" as the tool of analyzy social changes [Electronic source] / Yu. Shaygorodsky. available at: <http://social-science.com.ua/article/323>
13. Loshchin O.M. Institutional Transformation Factors in Transition Economics // Economy and Entrepreneurship: Collection of Scientific Papers of Young Scientists and Postgraduate Students. Ed 3. - K.: KNEU, 1999. - p. 3-10.
14. Pokataeva O.V. State regulation of the transformation of trade and economic relations: institutional approach: monograph / O.V. Pokataeva - Zaporizhzhya: publisher KPU, 2009. - 408 p.

15. Transformation of regional governance in the context of reforming power relations in Ukraine: author's abstract. dis ... doctor of sciences of public management / O. I. Vasiliev - K., 2010. - 38 p.
16. Economic transformations in the post-socialist states (on materials of the republics of the former USSR): dissertation abstract. in candidacy for a degree Doctor of Science, Economics Sciences/ Helmut Walter - K.2000 - 16 p.
17. Anthropogenic transformation of the landscape systems of the western part of Volyn Polissya: dissertation abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate geogr. Sciences / I.B. Koynova - L., 1999. - 20 p.

УДК: 911.3

Степанець Інна Олександрівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м.Київ, Україна,
e-mail: landjat@ukr.net

ОЦІНКА РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мета. Розглянути експертну позицію стосовно впливу децентралізації влади на трансформацію місцевого самоврядування протягом останніх трьох років.

Методика. За допомогою методу експертних оцінок проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку органів місцевого самоврядування.

Результати дослідження. Опрацьовані та проаналізовані дані власного дослідження, які мають прикладну цінність та можуть бути використані органами місцевого самоврядування у їхній роботі. Охарактеризовано взаємозв'язки експертного кола та органів місцевого самоврядування, що актуалізує подальші тематичні дослідження.

Наукова новизна. Вперше система взаємозв'язків експертів та органів місцевого самоврядування була проаналізована в ході суспільно географічних досліджень, з позиції територіальної організації влади.

Практична значимість дослідження виникла завдяки підвищенню зацікавленості з боку органів місцевого самоврядування, громадськості та населення. Територіальна організація влади є предметом обговорення у колах експертів та реформаторів. Важливо проаналізувати настільки попередні прогнози співпадають із реальними викликами впровадження децентралізації в регіонах.

Ключові слова: місцеве самоврядування, децентралізація влади, територіальна організація влади, експертна оцінка.

УДК 911.3

Степанець Інна Александровна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г.Киев,
Украина, e-mail: landjat@ukr.net

ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В УКРАИНЕ

Цель. Изучить экспертное мнение на счет влияния децентрализации власти на трансформацию местного самоуправления в течение последних трех лет.

Методика. С помощью метода экспертных оценок проанализировано современное состояние, проблемы и перспективы развития органов местного самоуправления.

Результаты исследования имеют прикладную ценность и могут быть использованы органами местного самоуправления в их работе. Охарактеризовано взаимосвязи экспертного поля с органами местного самоуправления, что актуально в дальнейших тематических исследованиях.

Научная новизна. Впервые система взаимосвязей экспертов и органов местного самоуправления была проанализирована в ходе общественно географических исследований, с позиции территориальной организации власти.

Практическая значимость исследования возникла благодаря повышению заинтересованности со стороны органов местного самоуправления, общественности и населения. Территориальная организация власти является предметом обсуждения в кругах экспертов и реформаторов. Важно проанализировать насколько предыдущие прогнозы совпадают с реальными вызовами внедрения децентрализации в регионах.

Ключевые слова: местное самоуправление, децентрализация власти, территориальная организация власти, экспертная оценка.

UDC 911.3

Stepanets Inna Oleksandrivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: landjat@ukr.net

EVALUATION OF LOCAL GOVERNMENT UNDER DECENTRALIZATION IN UKRAINE

Purpose. The author showed the influence of decentralization of power on the transformation of local self-government in the last three years in his article.

The research methodology. Using the method of expert assessments, the author analyzed the current state, problems and prospects of the development of local self-government bodies.

Research results have applied value and can be used by local government bodies in their work. Scientific novelty. For the first time, the system of interconnections between experts and local governments was analyzed in the course of social geographic research, from the point of view of the territorial organization of power.

The practical value of the study has arisen due to increased interest from local authorities, the public and the population. The territorial organization of power is the subject of discussion of experts and reformers. It is important to analyze such preliminary forecasts that coincide with the real challenges of implementing decentralization in the regions.

Key words: local self-government, decentralization of power, territorial organization of power, expert assessment.

Постановка проблеми. На даний час територіальна організація влади в Україні трансформується, у зв'язку із впровадженням реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади. Спостерігається формування нових територіальних утворень - об'єднаних територіальних громад, яке подальшому можна розглядати у якості ключового фактору зміни адміністративно-територіального устрою країни. Перебудова територіальної організації влади є важливим чинником соціально-економічного розвитку регіонів[1,5].

По-перше, вона передбачає делегування основної частини управлінських повноважень, ресурсів та відповідальності із центру на місця. По-друге, продуктивна кооперація місцевої влади, населення, бізнесу та підприємництва, яка залежить від ефективної територіальної організації влади, сприяє соціально-економічному розвитку регіону. По-третє, у зв'язку із тим, що суспільних географів не часто залучали до формування концепції децентралізації влади, основні положення реформи недостатньо враховують специфіку регіонального виміру територіальної

організації влади, що у майбутньому може негативно вплинути на подальші процеси впровадження децентралізації [2].

Об'єднання територіальних громад триває понад три роки. Дати вичерпну оцінку реформі місцевого самоврядування у контексті суспільно-географічних досліджень доволі складно. Але, не зважаючи на цей факт, ми вважаємо, що первинний аналіз її ефективності варто провести. Зауважимо, що об'єднання територіальних громад у областях проходить нерівномірно. Однією із причин може бути недовіра до децентралізації з боку місцевого населення, що зумовлена значною кількістю суперечливих фактів та міфів про децентралізацію, які поширені в інформаційних ресурсах. Саме тому ми використали метод експертних оцінок для проведення вище зазначеного аналізу [3,4].

Аналіз досліджень та публікацій. Модернізація територіальної організації влади крізь призму процесів децентралізації є темою досліджень значної частини експертів, науковців різних сфер. Зокрема чимало робіт стосовно реформи місцевого самоврядування опубліковано юристами, політологами, економістами та державними діячами, серед яких варті уваги роботи В. Мельниченка, В.Негоди, А. Ганущака, А. Ткачука. Але наша задача розглянути проблему із позиції суспільної географії. У зв'язку із розширенням її предметного поля, трансформацію територіальної організації влади вивчають М. Барановський, М. Дністрянський, М. Пістун, Я. Олійник, А. Мельничук, П. Остапенко, О. Топчієв та інші.

Формування цілей статті. Основна задача дослідження – провести стислий, але змістовний аналіз реалізації реформи місцевого самоврядування протягом трьох років з моменту впровадження, застосовуючи метод експертних оцінок. На нашу думку, саме експерти – це та категорія, яка особливо цікава для дослідження. Саме вони створювали реформу та розробляли моделі її впровадження, тому дослідження їхньої позиції дасть змогу оцінити, наскільки стан реальних речей відрізняється від теоретичного прогнозу.

Виклад основного матеріалу. Вивчення експертної думки відбувалося шляхом проведення глибинних інтерв'ю та анкетування. Експерти були розділені на 2 групи. Перша когорта – це фахівці, які брали участь у роботі місцевого самоврядування. Вони були опитані шляхом анкетування. Члени другої групи участі не брали. Їхня думка досліджувалася за допомогою глибинних інтерв'ю. До речі, першу когорту ми також розділили на два типи: особи, що були представниками ОМС¹, були радниками голів ОМС або депутатами та особи, які не були членами ОМС. Схематична візуалізація поділу експертів зображена на рисунку 1.

Для збору експертних оцінок було створено скрипт, який складався із трьох структурних блоків та паспорттики – комплексу питань для збору

¹ ОМС – органи місцевого самоврядування

персональних даних. Перший блок – це набір питань оглядового характеру, що мали на меті дізнатися загальне враження щодо реформи з децентралізації влади в Україні. Респонденти ділилися думкою на рахунок задач та принципів децентралізації, темпів впровадження реформи у реальну роботу місцевого самоврядування. Другий блок складався з питань, які в першу чергу стосуються об'єднаних територіальних громад.

Рис.1 «Групування експертів»

Мова йшла про оцінку роботи трансформованих органів місцевого самоврядування, часового інтервалу об'єднання громад, пріоритетних завдань, які місцева влада першочергово має вирішити у регіоні. Третій блок питань показав, наскільки експерти включені в роботу місцевого самоврядування. У цьому блоку були питання, які дали змогу оцінити, як часто експерти виступають в ролі користувачів послугам ОМС, втягуються в їх діяльність або проводять спільні проекти.

Зазначимо, що всі експерти обиралися за відповідними критеріями: освіта, громадська діяльність та досвід співпраці із іншими НГО чи міжнародними організаціями. Учасники дослідження дійсно компетентні, вони мають одну або кілька освітньо-кваліфікаційних рівнів, третина з них мають науковий ступінь, вони працювали в міжнародних програмах або мали досвід співпраці з експертними колами США, Канади та Європи, проходили відповідні тренінги чи курси.

Результати опитування показали, що усі учасники дослідження впевнені у тому, що місцеве самоврядування в Україні потребує змін. Реформування є викликом часу. Україна не може повноцінно впровадити світові стандарти та моделі територіального управління, використовуючи радянську модель. Але не зважаючи на таку чітку позицію 12,5% опитаних розчаровані результатами децентралізації та вважають, що на даному етапі реформа не виконала покладених на неї завдань, 25% - скоріше підтримують децентралізацію влади, але вважаю, що реформа потребує

внесення коректив, 62,5% експертів повністю підтримують децентралізацію влади та переконані, що зміни діяльності органів місцевого самоврядування очевидні та позитивні.

Рис. 2 «Ставлення експертів до реформи місцевого самоврядування»

Ключовим індикатором реформи місцевого самоврядування в Україні є об'єднання територіальних громад, що в подальшому може прискорити впровадження реформи адміністративно-територіального устрою. Цей процес тривати більше трьох років. Ми намагалися зрозуміти, як оцінюють темпи об'єднання експерти. У цьому питанні думки кардинально розходяться. 30% учасників впевнені, що об'єднання територіальних громад проходить відповідно до запланованого часового інтервалу, близько 20% впевнені, що об'єднання перевершує експертні прогнози, але 50% експертів не згодні зі своїми колегами. Вони впевнені, що темпи об'єднання відстають від експертних прогнозів, що створює нерівні умови між громадами. Певна частина експертів схильна вважати, що влада мала встановити чіткі дедлайни для громад. У зв'язку із повільним впровадженням реформи, територіальна організація влади в Україні перебуває у певній колізії. Адже одна частина територій має нову структуру – об'єднані територіальні громади, а інша досі існує у старій системі.

81,8% учасників дослідження переконані, що децентралізація влади в першу чергу впливає на місцевий рівень (сільські або міські громади), 18,2% впевнені, що в першу чергу децентралізація впливає на рівень районів. Дані показники дуже важливі з точки зору територіального підходу. Тобто, як бачимо, що з позиції реформування адміністративно-територіального устрою України у майбутньому, зміни можливі лише на рівні районів, підстав для трансформації обласного рівня з позиції децентралізації влади немає.

Досить цікаво було зрозуміти, як, на думку експертів, органам місцевого самоврядування доцільно розвивати громади. Тому, важливим пунктом стало питання про те, які завдання в першу чергу повинні вирішити нові органи місцевого самоврядування у своїх регіонах. Також відзначимо, що і тут думки експертів розійшлися. Частина фахівців відзначила, що в першу чергу об'єднані територіальні громади повинні вирішити соціальні проблеми, місцеві жителі швидше відчуватимуть зміни у своєму повсякденному житті. У зв'язку з цим, інтерес до роботи місцевого самоврядування зростає, як і залучення населення до роботи ОМС. Друга група експертів притримується іншої точки зору, і акцентує увагу, що в першу чергу потрібно розвивати економічний потенціал територій. Цей шлях розвитку обшин більш тривалий, але результативніший. Третя група учасників дослідження впевнена, що кожна громада - це унікальна територіальна структура, і саме місцеве самоврядування та населення, залежно від пріоритетів розвитку, повинні визначити, які завдання в Першу чергу потрібно вирішити на їх території. Зокрема, третя група експертів аргументувала свою позицію тим, що на розвиток території впливає значна частина чинників, зокрема важливими були і географічні, такі як природно-ресурсний потенціал, географічне положення, демографічні та міграційні процеси, територіальна організація виробничих комплексів.

Не зважаючи на спірні позиції щодо векторів розвитку регіонів, експерти провели певне ранжування проблем, на які варто звернути увагу органам місцевого самоврядування. Кожна із позицій могла бути оцінена від 0 до 10, де 0 – це проблема другорядна, 10 – проблема першочергова для вирішення. Результати зображені на рисунку 3.

Рис.3. Розподіл пріоритетних для місцевої влади завдань

Окремим пунктом експерти виокремили проблему кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. Усі респонденти стверджували, що місцеве самоврядування має труднощі із кваліфікованими співробітниками, які не готові до тих повноважень, обов'язків та відповідальності, отриманих під час децентралізації.

Окрім завдань та проблем, варто розглянути чинники, які стимулюють розвиток місцевого самоврядування у регіонах. Експерти виокремили, що сприяють розвитку:

- економічна спроможність;
- участь населення у прийнятті рішень;
- посилення темпів формування громадянського суспільства;
- розширення співробітництва між владою, громадськістю та бізнесом;
- розширення управлінських функцій.

Співпраця із міжнародними організаціями та установами надзвичайно важлива. Експерти відзначили, що сучасним об'єднаним громадам варто звернути увагу на той факт, що міжнародні донори націлені працювати з тими, хто вже продемонстрував результати своєї діяльності. Тому, в першу чергу варто самостійно створити власний кейс успішних практик роботи в регіоні, а потім подавати проекти розвитку території на гранти. В Україні активно працюють якісь міжнародні організації та проекти, як DESPRO, DOBRE, AMU "ПУЛЬС", U-LEAD, EDGE, UNTP, GIZ тощо.

Важливим пунктом було також питання щодо контролю роботи органів місцевого самоврядування. В умовах трансформації територіальної організації влади, дана опція належить громадськості. Думки експертів з цього приводу також були спірні, зокрема, 60% опитаних повністю підтримують дану позицію, а 40% експертів вважають, що контроль громадськості недостатньо. Також, деякі експерти стверджують, що контроль роботи місцевої влади повинен бути комбінований, тобто, діяльність, яка стосується соціальних запитів, контролюється громадськістю, а легальність і дотримання законів місцевими властями, має контролюватися державними структурами: Генеральною прокуратурою, Кабінетом міністрів, Верховною Радою, судами або ж новоствореним інститутом префектури.

Висновки: трансформація територіальної організації влади – це необхідний, тривалий довгостроковий неоднозначний процес, який потребує корегування у ході подальшого впровадження. Проблема сприйняття реформи є актуальною, вона стосується не лише населення, а й для самих реформаторів. Результати нашого дослідження показали, що навіть експертне коло, яке формувало теоретичні основи децентралізації влади, розділилося у своїх поглядах після трьох років реалізації реформи на практиці. Відсутність єдиного вектору подальшого розвитку місцевого самоврядування, з одного боку є і добрим і поганим фактором. Якщо мова йде про позитивні моменти, то плюралізм експертних поглядів та оцінок,

дає можливість зрілому місцевому самоврядуванню критично аналізувати інформацію та обирати свій власний шлях розвитку, спираючись на найбільш доцільні для регіону поради різних фахівців. Негативно жорстка дисперсія експертних позицій впливає на незріле місцеве самоврядування, яке може дезорієнтуватися та втратити мотивацію подальшого розвитку.

Не зважаючи на різноманіття поглядів, експерти в певних моментах згодні, зокрема, вони виокремлюють основні проблеми, з якими зіштовхуються більшість громад – це неготовність місцевого самоврядування брати на себе відповідальність за розвиток свого регіону, низький кадровий потенціал, відсутність чіткого та реального плану розвитку території, відсутність релевантних показників соціально-економічного розвитку на рівні громад, на основі яких можна було б проаналізувати реальні проблеми та перспективи території.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко О. А. Територіальна організація влади в Україні: конспект лекцій / О. А. Мельниченко. Харків: ФОП Леонов Д.С., 2016. 102 с.
2. Барановський М.О. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: особливості реалізації, перші результати, місія суспільної географії // Українська географія: сучасні виклики. Київ, 2016. Т. 2. С.18-20.
3. Олійник Я.Б. Про стратегію регіонального розвитку України : суспільно-географічний аспект/ Я.Б. Олійник, М.Д. Пістун, А.Л. Мельничук // Економіка України. – 2015. - № 12. С. 39-47.
4. Олійник Я. Б., Остапенко П.О. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози // Укр. геогр. журн. 2016. №4. С. 37-43. <http://doi.org/10.15407/ugz2016.04.037>
5. Степанець І.О. Теоретичні та нормативно-правові основи територіальної організації влади в Україні / І.О. Степанець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2016. – Вип. 28, № 3-4. С. 125-133.

Список использованной источников:

1. Мельниченко А. А. Территориальная организация власти в Украине: конспект лекций / А. А. Мельниченко. Харьков: ФОП Леонов Д.С., 2016. 102 с.
2. Барановский Н.А. Административно-территориальная реформа в Украине: особенности реализации, первые результаты, миссия общественной географии // Украинская география: современные вызовы. Киев, 2016. Т. 2. С.18-20.
3. Олейник Я.Б. О стратегии регионального развития Украины: общественно-географический аспект / Я.Б. Олейник, М.Д. Пистун, А.Л. Мельничук // Экономика Украины. - 2015. - № 12. С. 39-47.
4. Олейник Я. Б., Остапенко П.О. Формирование способных территориальных общин в Украине: преимущества, риски, угрозы // Укр. геогр. журн. 2016. №4. С. 37-43. <http://doi.org/10.15407/ugz2016.04.037>
5. Степанець И. А. Теоретические и нормативно-правовые основы территориальной организации власти в Украине / И.А. Степанец // Научные записки Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского. Серия: География. - 2016. - Вып. 28 № 3-4. С. 125-133.

References:

1. Melnichenko OA Territorial organization of power in Ukraine: a summary of lectures / O. A. Melnychenko. Kharkiv: FOP Leonov D. S., 2016. 102 p [In Ukrainian].
2. Baranovskyi M.O. (2016). Administrative-territorial reform in Ukraine: peculiarities of realization, first results, mission of social geography. Ukrainian geography: modern challenges Kyiv. Vol. 2, 18-20. [In Ukrainian]
3. Oliynyk Ya.B. On the Strategy of Regional Development of Ukraine: Socio-Geographic Aspect / Ya.B. Oliynyk, MD Pistun, AL Melnichuk // Economy of Ukraine. - 2015. - No. 12. P. 39-47. [In Ukrainian].
4. Oliynyk Ya.B., Ostapenko P.O. (2016). The Formation of amalgamated territorial Communities in Ukraine: Benefits, Risks, Threats. Ukrainian geographical journal, 4. 37-43. [In Ukrainian].
5. Stepanets I. Theoretical and normative bases of the territorial organization of power in Ukraine / I.O. Stepanets // Scientific Notes of the Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky. Series: Geography. - 2016 - Vol. 28, No. 3-4. Pp. 125-133. [In Ukrainian].

УДК 911.3:008

Михалюк Марина Михайлівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: landjat@ukr.net

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО
ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
(НА ПРИКЛАДІ МАЛИХ МІСТЕЧОК СТОЛИЧНОГО СГР УКРАЇНИ)**

Мета статті. Метою статті є здійснення інтегральної оцінки етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району України.

Методика. Методичні засади дослідження включали застосування як загальнонаукових, так і конкретнонаукових методів. Серед загальнонаукових методів – аналітичний, синтетичний, математико-статистичний, дедуктивний, індуктивний методи. З конкретнонаукових методів використовувалися історико-географічний та порівняльно-географічний методи.

Результати. В ході дослідження було визначено, що нині етнокультурний потенціал єврейського етносу досліджуваних міст використовується недостатньо. Вказано основні проблеми та запропоновано можливі шляхи використання зазначеного потенціалу, зокрема через залучення єврейської етнокультурної спадщини до туризму.

Наукова новизна. Запропоновано суспільно-географічну методику інтегральної оцінки етнокультурного потенціалу і здійснено її апробацію на прикладі малих містечок Столичного СГР.

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для реалізації етнокультурного потенціалу в регіональному розвитку території, зокрема через використання в туризмі на засадах сталості. Зазначено, що більш активне включення до регіональних та державних програм єврейської спадщини містечок та її промоція допоможе зберегти та відродити самобутню культуру єврейського етносу, що зі свого боку сприятиме соціально-економічному розвитку територій.

Ключові слова: єврейський етнос, штетл, Столичний суспільно-географічний район, етнокультурний потенціал, етнокультурна територіальна система

УДК 911.3: 008

Михалюк Марина Михайловна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: landjat@ukr.net

**ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЕВРЕЙСКОГО
ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА (НА ПРИМЕРЕ МАЛЫХ ГОРОДОВ
СТОЛИЧНОГО ОГР УКРАИНЫ)**

Цель статьи. Целью статьи является осуществление интегральной оценки этнокультурного потенциала еврейского этноса малых городков Столичного общественно-географического района Украины.

Методика. Методические основы исследования включали применение как общенаучных, так и конкретнонаучных методов. Среди общенаучных методов —

аналитический, синтетический, математико-статистический, дедуктивный, индуктивный методы. Из конкретнонаучных методов использовались историко-географический и сравнительно-географический методы.

Результаты. В ходе исследования было определено, что в настоящее время этнокультурный потенциал еврейского этноса исследуемых городов используется недостаточно. Указаны основные проблемы и предложены возможные пути использования указанного потенциала, в том числе через вовлечение еврейского этнокультурного наследия в туризм.

Научная новизна. Предложено общественно-географическую методику интегральной оценки этнокультурного потенциала и осуществлена ее апробация на примере малых городов Столичного ОГР.

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для реализации этнокультурного потенциала в региональном развитии территории, в частности из-за использования в туризме на основе устойчивого развития. Отмечено, что более активное включение в региональные и государственные программы еврейского наследия городков и его продвижение поможет сохранить и возродить самобытную культуру еврейского этноса, что будет способствовать социально-экономическому развитию территорий.

Ключевые слова: еврейский этнос, штетл, Столичный общественно-географический район, этнокультурный потенциал, этнокультурная территориальная система.

UDC 911.3: 008

Mikhaliuk Maryna Mykhaylivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: landjat@ukr.net

SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCH OF THE JEWISH ETNOCULTURAL POTENTIAL (ON THE EXAMPLE OF THE SMALL TOWNS IN THE CAPITAL SOCIO - GEOGRAPHICAL REGION OF UKRAINE)

Goal. The article aims to carry out an integral evaluation of the Jewish ethnocultural potential of the small towns in the Capital socio - geographical region of Ukraine

Method. The methodological bases of the study included the application of both general scientific and specific scientific methods. Among the general scientific methods analytical, synthetic, mathematical-statistical, deductive, inductive methods were used. From the specific scientific methods, historical-geographical and comparative-geographical methods were applied.

Results. During the study, it was determined that today the ethnocultural potential of the Jewish ethnos of the studied towns is not used sufficiently. The main problems are described and possible ways of using this potential, in particular the attraction of the Jewish ethnocultural heritage to tourism are suggested.

Scientific novelty. In the article the socio-geographical methodology of integrated estimation of ethnocultural potential was presented. The approbation of mentioned estimation was carried out on the example of the small towns of the Capital socio-geographical region of Ukraine.

The practical significance of the research is determined by its relevance for the implementation of ethnocultural potential in the regional development of the territory, in particular through the use of tourism based on sustainability. It is noted that more active inclusion in the regional and state programs of the Jewish heritage of the towns and its promotion will help to preserve and revive the original culture of the Jewish ethnos. However, the implementation of the ethnocultural potential might serve as a competitive

advantage in the development of tourism and as a result to improve the socio-economic situation in the region, to enhance international and interregional relations with ethnically close peoples, and to strengthen regional identity.

Key words: Jewish ethnos, shtetl, Capital socio-geographical region, ethnocultural potential, ethnocultural spatial system

Постановка проблеми. Розвиток туризму в епоху глобалізації урізноманітнюється завдяки використанню унікальних ресурсів відповідної території, які задовольняють потреби туристів. Саме тому, важливим постає залучення як наявних, так і латентних ресурсів певної території. Виконуючи велику кількість функцій, насамперед, соціальну, культурну, просвітницьку, виховну, туризм сприяє популяризації латентної спадщини. Так частково забутий, прихований ресурс отримує можливість бути залученим до туризму. Культурна спадщина постає спадком фізичних артефактів і нематеріальних атрибутів соціуму, які успадковані від минулих поколінь, підтримуються нині і зберігаються для благ майбутніх поколінь [18]. На нашу думку, сукупність матеріальних і нематеріальних чинників і засобів традиційної культури, які можуть бути використані для задоволення потреб людей і підвищення конкурентоспроможності регіону є етнокультурним потенціалом. Основу етнокультурного потенціалу регіону становить етнокультурна територіальна система – сукупність взаємопов'язаних компонентів матеріальної та нематеріальної культури, інституцій та представників етносу, що взаємодіють у відповідному регіональному геокультурному просторі, та можуть бути використані для підвищення конкурентоспроможності регіону. Така система включає наступні компоненти: матеріальну та нематеріальну культуру, носіїв (представників етносу) та інституції [8,с.88].

Ресурси етнокультурної системи, що беруть участь в реалізації етнокультурного потенціалу, складають його структуру. Ресурси етнокультурного потенціалу можна сгрупувати у: історико-культурний, соціально-економічний, духовно-культурний, виробничо-технологічний, управлінський, біосоціальний (включає культурно - історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання) [3,с.69], соціально-культурний, інноваційно-комерційний, освітньо - науковий, національно-культурний [8,с.88], інвестиційний та меценатський компоненти. Етнокультурний потенціал як складова соціально-економічного потенціалу регіону може слугувати регіональною конкурентною перевагою, залучаючи кошти для розвитку територій.

Компоненти, що становлять структуру етнокультурного потенціалу, можуть реалізовуватися в багатьох напрямках: підтримка та розвиток етнічних груп; поліпшення міжнародних та міжрегіональних зв'язків з етнічно близькими народами; розвиток туризму та етноекономіки; формування або посилення регіональної ідентичності; та розвиток

інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи території тощо[7,с.113] .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття етнокультури та її процесів перебує у полі зору багатьох дослідників, насамперед, психологів, філософів, істориків, антропологів, етнографів, та багатьох інших науковців. В межах суспільно - географічної науки питання етнокультурного потенціалу досліджуються найчастіше в межах країн СНД. Серед зарубіжних вчених досить ґрунтовно розглядали зазначене поняття, насамперед, С.В. Панікарова, Л.В. Анжиганова [11]. За останні десятиріччя в Україні опубліковано низку наукових праць, де повністю або частково висвітлюються аспекти територіальної організації культури (К.А. Поливач [13], В.М.Воловик [2]). Актуальними є вивчення соціокультурних аспектів територіальної ідентичності населення (Я.Б. Олійник і О.М. Гнатюк [10]). Проте кількість праць, де розкриті питання етнокультурного потенціалу регіону є досить незначною. Найчастіше поняття розглядають досить загально в дискурсі розвитку туризму (етнічного, культурно - пізнавального) як його конкурентну перевагу [2], що і зумовило вибір теми дослідження.

Значна частина вітчизняних публікацій присвячена містечкам Правобережної України, зокрема штетлам Поділля [5], Галичини [4], Волині [1]. На поч. 1990-х рр. великий внесок у дослідження штетлів в Україні зроблено російськими вченими – В.М.Лукінім [14], А.В.Соколовою, В. А.Димшицем, О.Л.Львовом [16], які представили результати польових досліджень та матеріали з єврейської етнографії. Західні дослідження, що стосуються штетлів Східної Європи і України представлені Є.Бауером, К.Зелінським, С.Косовим, Т.Кацом [17] та ін. Одним із найвідоміших інститутів, що вивчає штетли є Дослідницький інститут ідишу «YIVO» (США). Водночас недостатня увага приділена інтегральній оцінці етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району України, що і зумовило вибір теми дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі публікації, що присвячені зазначеній проблематиці, недостатня увага приділена суспільно-географічному дослідженню єврейського етнокультурного потенціалу зазначених містечок. Використання такого потенціалу підвищує конкурентоспроможність регіону і продукції етнокультурного комплексу, сприяє розвитку туризму, зменшуючи безробіття та залучаючи додаткові кошти на розвиток регіону. Водночас без здійснення інтегральної оцінки зазначеного потенціалу неможливо сформулювати напрямки його реалізації, що направлені на задоволення потреб людей і підвищення конкурентоспроможності регіону

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою статті є здійснення інтегральної оцінки етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району

України, та, зокрема аналіз сучасного стану використання єврейської спадщини у туризмі, та визначення перспектив її використання у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Єврейський етнос, розселений у багатьох країнах Європи, на території України чисельно представлений з часів Речі Посполитої. Самобутня культура, релігія вирізняють його з поміж оточуючих етносів. Найбільш яскраво самобутність єврейського народу втілювалася у формуванні штетлів – малих містечок, де більшість населення становили євреї, формувалась відмінна структура зайнятості, своєрідна архітектура і планування, які віддзеркалювали релігійні та культурні особливості життя єврейського народу. Штетли почали з'являтися в Російській імперії в кін. XVIII ст. в межах визначеної «межі осілости» і охопили територію сучасної України, Молдови, Білорусі, Литви, Польщі та Росії. Хоча території Польщі не входили до смуги осілости офіційно, євреї до 1868р. не могли переселятися і селитися в десяти губерніях Царства Польського.

Велика кількість міських поселень в Україні мають значний етнокультурний потенціал, оскільки довгий час були центрами культурного та релігійного життя єврейських громад. За адміністративним поділом 1897р. міські поселення Столичного суспільно-географічного району входили до складу Волинської, Київської, Полтавської та Чернігівської губерній. Інколи в середніх і великих містах (штотах) чисельність єврейського населення становила більше 20 тис. осіб, і відсоток від загальної кількості мешканців перевищував 50% (Житомир, Бердичів, Біла Церква). Водночас вищий відсоток єврейського населення найчастіше спостерігався у малих містах (штетлах) – понад 90 % у Тетіїві, Баранівці, Українці. Найбільша кількість євреїв мешкала в Сквирі, Радомишлі, Богуславі – понад 7 тис. осіб[6,12].

Внаслідок подій Першої світової війни, остаточної відміни у 1915р. смуги осілости, погромів та інших подій, кількість євреїв у штетлах істотно знизилася. З липня 1940р. по червень 1941р., після окупації Й.Сталіним міжвоєнних польських та румунських територій, чисельність євреїв в УРСР зростає щонайменше до 2.45 млн осіб, зробивши Україну батьківщиною найбільшої єврейської меншини в Європі [15,с.11]. Внаслідок репресій, втрат населення у Другій світовій війні, Голокосту та погіршення якості життя населення, статистичні дані щодо чисельності населення фальсифікувалися радянською владою. В період «відлиги» і надалі цензура демографічних даних не була скасована. З 1970-х рр. внаслідок декількох інтенсивних хвиль еміграцій з України та виїзду населення до більших міст, кількість єврейського населення малих міст зменшилася. У 2001р. найбільша кількість євреїв проживала в Овручі, Богуславі, Сквирі, Сновську та Новгород-Сіверському – більше 20 осіб [9]. В решті досліджуваних міст його кількість нижча, або відсутня взагалі, а відсоток євреїв від загальної кількості мешканців не перевищує 1%. Нині внаслідок хвиль еміграції до західних країн, відтоку населення до більших

міст та недосконалої системи охорони здоров'я більша кількість єврейського населення – від 50 –100 осіб, проживає в Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському, в решті міст – до 20 осіб.

Компоненти етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок досліджуваного району характеризуються низькими показниками. Інтегральний бал етнокультурного потенціалу містечок можна поділити на високий – 5 балів, середній – 4 бали та низький – 3, 2, 1 бали. Найвищий показник спостерігається в Богуславі та Сквирі. Середній показник характерний для Новгород - Сіверського, Радомишля та Таращі. Низький показник – 3 бали – представлений в Баранівці, Овручі, Олевську, Городні, Корюківці, Мені та Сновську; 2 бали – в Кагарлику, Тетіїві, Бобровиці, Бахмачі, Борзні, Ічні, Носівці; 1 бал – в Березані, Миронівці, Узині, Українці (рис.1).

Наразі єврейські громади досліджуваних містечок не є чисельними, внаслідок хвиль еміграції до західних країн, міграції населення до великих міст та переважно складаються із літніх людей. Найчисельніші єврейські громади (від 50 до 100 осіб) проживають у Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському. Нині в більшості досліджуваних міст серед єврейського етносу спостерігається асиміляція, не задовольняються духовні, освітньо - наукові, національно - культурні потреби, не відроджуються єврейські традиції і звичаї. Це пов'язано із відсутністю діючих синагог (окрім Сквири), середньої, вищої освіти з етнокультурним ухилом, етнокультурної науково-дослідної діяльності, закладів соціокультурного обслуговування етносу, та нерегулярним проведенням свят та інших заходів в більшості містах.

Рис.1.Інтегральний бал етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району України (Авторська розробка)

Етнокультурний потенціал єврейського етносу досліджуваних міст використовується недостатньо. До основних проблем належать: недостатня підтримка розвитку туризму єврейською спадщиною на

державному, регіональному та місцевому рівні; питання реституції єврейської спадщини в Україні (зокрема, відсутність списків індивідуальної та общинної єврейської власності); складна соціально-економічна ситуація в містечках; незадовільний стан більшості об'єктів єврейської історико-культурної спадщини та їх використання не за прямим призначенням; часткове залучення об'єктів єврейської спадщини до туризму; відсутність едукативних програм використання етнокультурного спадку для малого та середнього бізнесу.

Водночас єврейська культурна спадщина становить значний інтерес, насамперед, для осіб, які раніше проживали у цих містечках, осіб, зацікавлених у історії та походженні власної сім'ї, нащадків людей, які пережили Голокост та осіб, зацікавлених у спадщині єврейського народу. Зазначена спадщина є частиною історичної пам'яті не лише єврейського народу, але і важливою сторінкою історії всіх громадян України. Основними шляхами використання зазначеного потенціалу є включення об'єктів єврейської спадщини до державного реєстру пам'яток, залучення недержавних закордонних та вітчизняних ініціатив, створення просвітницьких проектів з метою ознайомлення місцевого населення і туристів із єврейською спадщиною в містечках, де раніше проживали євреї, та впровадження програм із залучення євреїв до пізнання власної спадщини. Пріоритетним питанням залишається меморалізація жертв Голокосту. Більш активне включення до регіональних та державних програм єврейської спадщини містечок та її промоція допоможе зберегти та відродити самотутню культуру штетлів, сприятиме соціально-економічному розвитку територій.

Висновки. Збереження етнокультурного різноманіття та реалізація етнокультурного потенціалу формує підґрунтя для конкурентних переваг. На території України самотутність єврейського народу втілювалася у формуванні штетлів – малих містечок. Серед міських поселень досліджуваного району у 1897р. вищий відсоток єврейського населення найчастіше спостерігався у малих містах (штетлах) – понад 90 % у Тетіїві, Баранівці, Українці. Найбільша кількість євреїв мешкала в Сквирі, Радомишлі, Богуславі – понад 7 тис. осіб. У минулому багато з досліджуваних містечок довгий час були центрами культурного та релігійного життя єврейських громад.

Нині більша кількість єврейського населення – від 50 – 100 осіб, проживає в Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському, в решті міст – до 20 осіб. В більшості містечок спостерігається асиміляція, не задовольняються духовні та освітні потреби, не відроджуються єврейські традиції і звичаї, не підтримуються національно-культурні інтереси.

Етнокультурний потенціал єврейського етносу досліджуваних міст використовується недостатньо. Найвищий показник інтегрального балу етнокультурного потенціалу містечок спостерігається в Богуславі та Сквирі. Найменш розвинутим є виробничо-технологічний, інвестиційний

та меценацький, соціально-культурний, інноваційно-комерційний, освітньо-науковий компоненти зазначеного потенціалу.

Основними шляхами використання зазначеного потенціалу є, насамперед, залучення до регіональних та державних програм єврейської спадщини містечок та її промоція, включення об'єктів єврейської спадщини до державного реєстру пам'яток, та залучення недержавних закордонних та вітчизняних ініціатив тощо. За умови виконання зазначених завдань, використання етнокультурного потенціалу у майбутньому зможе підвищити конкурентоспроможність регіону і продукції етнокультурного комплексу, сприятиме розвитку туризму, зменшуючи безробіття та залучаючи додаткові кошти на розвиток регіону.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук М.Т. Єврейське містечко Волині: історична пам'ять та сучасність / М.Т. Андрійчук // «Штетл» як феномен єврейської історії: збірник матеріалів конф. (Київ, 30 серпня – 3 вересня 1998 р.). – К., 1999. – С. 16 – 23.
2. Бачинська І.І. Етнокультурний потенціал як один з чинників розвитку туристичного регіону / І.І. Бачинська, В.В. Шикеринець // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. Всеукр. наук. – практ. конф. молодих вчених (Львів, 2 – 3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2011. – С. 204 – 210.
3. Бейдик А.О. Методика дослідження біосоціальних рекреаційно – туристських ресурсів / А.О. Бейдик // Рекреаційні ресурси України: Навч. посібн. – 2-е видання. – К.: Альтпрес, 2010. – 404 с.
4. Возняк Т.С. Штетли Галичини. Інтелектуальний путівник / Т.С. Возняк. – Л.: Культурологічний часопис «І», 2010. – 444 с.
5. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування / В.М. Воловик. – Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. – 464 с.
6. Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем в 16 т. / Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. – СПб.: Издание Общества для Научных Еврейских Знаний и издательства Брокгауз – Ефрон, 1906 – 1913.
7. Михалюк М.М. Етнокультурний потенціал як фактор сталого розвитку в малих містах України / М.М. Михалюк // Регіон – 2017: стратегія оптимального розвитку : матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Харків, 19 – 20 вересня 2017 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2017. – С. 112 – 114.
8. Михалюк М.М. Компонентна структура етнокультурного потенціалу регіону / М.М. Михалюк // Молоді вчені географічній науці: Збірник наукових праць XIII міжнародної наукової міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: Принт Сервіс. – 2017. – Вип. XIII. – С. 87 – 89.
9. Національний склад міст за переписом 2001 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-cities>.
10. Олійник Я.Б. Методичні підходи до дослідження територіальної ідентичності населення / Я. Олійник, О.М. Гнатюк // Український географічний журнал. – Київ, 2013. – №3. – С. 34 – 39.
11. Паникарова С.В. Структурно – функціональна конфігурація етнокультурного потенціала регіону / С.В. Паникарова, Л.В. Анжиганова // Проблеми сучасної економіки. – СПб, 2010. – Вип. 35. – С. 319 – 323.
12. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. в 89 т. / Тройницкий Н.А. – СПб.: Центральный статистический комитет Министерства внутренних дел, 1904. – Т. 8, 16, 48.

- 13.Поливач К.А.Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України (суспільно-географічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / К.А.Поливач. – Київ, 2007. – 24 с.
- 14.Сто еврейских местечек Украины. Исторический путеводитель / Сост. В.Лукин, Б.Хаймович. – Вып.1: Подолия. – Иерусалим – СПб: Эзро, 1997. – 256 с.
- 15.Шоа в Україні. Історія,свідчення,увічнення / Р. Брандон, В.Лауер. – К.:ДУХ і ЛІТЕРА, 2015. – 520 с.
- 16.Штетл. XXI век. Полевые исследования / Сост. В.А. Дымшиц, А.Л. Львов, А.В. Соколова.– СПб. : ЕУСПБ,2008. – 292 с.
- 17.Katz.S.T. The shtetl : new evaluations / edited by S.T. Katz. – New York : New York University Press, 2007. – 328 p.
- 18.Tangible Cultural Heritage/ UNESCO// Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/en/>

Список использованных источников:

- 1.Андрійчук Н.Т. Еврейское местечко Волини: историческая память и современность / Н.Т. Андрейчук // «Штетл» как феномен еврейской истории: сборник материалов конф. (Киев, 30 августа – 3 сентября 1998). – М., 1999. – С. 16 – 23.
- 2.Бачинська І.І. Етнокультурний потенціал як один із факторів розвитку туристичного регіону / І.І. Бачинська, В.В. Шикеринець // Развитие этнотуризма: проблемы и перспективы: сб. матер.Всеукр. науч. - практической. конф. молодых ученых (Львов, 2 – 3 марта 2011) / Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, Львовский институт экономики и туризма. – Львов: ЛИЭТ, 2011. – С.204 –210.
- 3.Бейдык А.А.Методика исследования биосоциальные рекреационно - туристских ресурсов / А.А. Бейдык // Рекреационные ресурсы Украины: Науч.пособ. - 2-е видання. – К. : Альтпрес, 2010. – 404 с.
- 4.Возняк Т.С. Штетл Галичины. Интеллектуальный путеводитель / Т.С.Возняк. – Л. : Культурологический журнал «И», 2010. – 444 с.
- 5.Воловик В. Н. Етнокультурные ландшафты: региональные структуры и природопользования / В.Н.Воловик. - Винница: ООО «Винницкая городская типография», 2013. –464 с.
- 6.Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем в 16 т. / Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. – СПб.: Издание Общества для Научных Еврейских Знаний и издательства Брокгауз – Ефрон,1906 – 1913.
- 7.Михалюк М.М. Етнокультурний потенціал як фактор устійчивого розвитку в малих городах України / Н.Н. Михалюк // Регион - 2017: стратегия оптимального развития: материалы международной научно - практической конференции (Харьков, 19 - 20 сентября 2017.). –Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина. – 2017. –С.112–114.
- 8.Михалюк М.М. Компонентная структура этнокультурного потенциала региона / М.М. Михалюк// Молодые ученые географической науке: Сборник научных трудов XIII международной научной междисциплинарной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. – М. : Принт Сервис. – 2017. –Вип.XIII. – С.87– 89.
- 9.Национальный состав городов по переписи 2001 // Электронный ресурс. –Режим доступа: <http://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-cities>.
- 10.Олійник Я.Б. Методические подходы к исследованию территориальной идентичности населения / Я. Олійник, О.М.Гнатюк // Украинская географический журнал. – Киев, 2013. – №3. – С. 34 – 39.
- 11.Паникарова С.В. Структурно – функциональная конфигурация этнокультурного потенциала региона/ С.В. Паникарова, Л.В. Анжиганова // Проблемы современной экономики. – СПб, 2010. – Вип.35. – С.319 – 323.
- 12.Первая всеобщая перепись населения Российской империи,1897г.в 89т./ Тройницкий Н.А. – СПб.: Центральный статистический комитет Министерства внутренних дел,1904. – Т.8, 16, 48.
- 13.Поливач К.А.Культурна насліддя і його вплив на розвиток регіонів України (общественно-географическое исследование): Автореф. дис. на получение наук. степени канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая и социальная география» / К.А.Поливач. - Киев, 2007. - 24 с.
- 14.Сто еврейских местечек Украины. Исторический путеводитель / Сост. В.Лукин, Б.Хаймович. – Вып.1: Подолия.– Иерусалим – СПб: Эзро,1997. – 256 с.

- 15.Шоа в Україні. Історія, свідчення, увіковічення / Р Брандон, В.Лауер. –М.: Дух и Литера, 2015. – 520 с.
- 16.Штетл. XXI век. Полевые исследования / Сост. В.А. Дымшиц, А.Л. Львов, А.В. Соколова. – СПб. : ЕУСПБ, 2008. – 292 с.
- 17.Katz.S.T. The shtetl : new evaluations / edited by S.T. Katz. – New York : New York University Press, 2007. – 328 p.
- 18.Tangible Cultural Heritage/UNESCO// Электронный ресурс. - Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/en/>

References:

- 1.Andriichuk M.T. Yevreiske mistechko Volyni: istorychna pamiat ta suchasnist / M.T. Andriichuk // «Shtetl» yak fenomen yevreiskoi istorii: zbirnyk materialiv konf. (Kyiv, 30 serpnia – 3 veresnia 1998 r.). – K., 1999. – S. 16 – 23.
- 2.Bachynska I.I. Etnokulturnyi potentsial yak ody z chynnykiv rozvytku turystychnoho rehionu / I.I. Bachynska, V.V. Shykerynets // Rozvytok etnoturyzmu: problemy ta perspektyv: zb. mater.Vseukr. nauk. – prakt. konf. molodykh vchenykh (Lviv, 2 –3 bereznia 2011 r.) / Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Lvivskyi instytut ekonomiky i turyzmu. – Lviv: LIET, 2011. – S.204 –210.
- 3.Beidyk A.O.Metodyka doslidzhennia biosotsialnykh rekreatsiino – turystykykh resursiv / A.O. Beidyk // Rekreatsiini resursy Ukrainy : Navch.posibn – 2 – e vydannia. – K. : Altpres, 2010. – 404 s.
- 4.Vozniak T.S. Shtetly Halychyny. Intelktualnyi putivnyk / T.S.Vozniak. – L.: Kulturolohichni chasopys «I», 2010. – 444 s.
- 5.Volovyk V. M.Etnokulturni landshafty: rehionalni struktury i pryrodokorystuvannia / V.M.Volovyk. – Vinnytsia: TOV «Vinnytska miska drukarnia», 2013. – 464 s.
- 6.Yevreyskaya entsiklopediya. Svod znaniy o evreystve i ego kulture v proshlom i nastoyashchem v 16 t. / Brokgauz F.A., Yefron I.A. – SPb. : Izdanie Obshchestva dlya Nauchnykh Yevreyskikh Znaniy i izdatelstva Brokgauz – Yefron,1906 – 1913.
- 7.Mykhaliuk M.M. Etnokulturnyi potentsial yak faktor staloho rozvytku v malykh mistakh Ukrainy / M.M. Mykhaliuk // Rehion – 2017: stratehiia optymialnoho rozvytku : materialy mizhnarodnoi naukovo – praktychnoi konferentsii (m.Kharkiv, 19 – 20 veresnia 2017r.).– Kh.: KhNU imeni V.N.Karazina. – 2017.– S.112 – 114.
- 8.Mykhaliuk M.M. Komponentna struktura etnokulturnoho potentsialu rehionu / M.M. Mykhaliuk // Molodi vcheni heohrafichnii nautsi: Zbirnyk naukovykh prats XIII mizhnarodnoi naukovo mizhdystsyplinarnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh. – K.: Prynt Servis. – 2017.–Vyp. XIII. – S.87– 89.
- 9.Natsionalnyi sklad mist za perepysom 2001 r. // Electronic resource. – Access mode: <http://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-cities>.
- 10.Oliinyk Ya.B. Metodychni pidkhody do doslidzhennia terytorialnoi identychnosti naselennia / Ya. Oliinyk, O.M.Hnatiuk // Ukrainskyi heohrafichniy zhurnal. – Kyiv, 2013. – №3. – S. 34 – 39.
11. Panykarova S.V. Strukturno – funktsionalnaia konfyhuratsiia etnokulturnoho potentsyala rehiona/ S.V. Panykarova, L.V. Anzhyhanova// Problemi sovremennoi ekonomiky. – SPb, 2010. – Vyp.35. – S.319 – 323.
- 12.Pervaya vseobshchaya perepis naseleniya Rossiyskoy imperii,1897g.v 89t. / Troynitskiy N.A.– SPb.: Tsentralnyy statisticheskiy komitet Ministerstva vnutrennikh del, 1904. – T.8,16,48.
- 13.Polyvach K.A. Kulturna spadshchyna ta yii vplyv na rozvytok rehioniv Ukrainy (suspilno - heohrafichne doslidzhennia): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: spets. 11.00.02 «Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia» / K.A.Polyvach. – Kyiv, 2007. – 24 s.
- 14.Sto evreyskikh mestechek Ukrainy.Istoricheskiy putevoditel/Sost. V. Lukin, B.Khaymovich. – Vyp.1 : Podoliya.– Ierusalim–SPb: Ezro,1997.– 256 s.
- 15.Shoa v Ukraini.Istoriia,svidchennia,uvichnennia / R. Brandon, V.Lauer.– K.: DUKh i LITERA, 2015. – 520 s.
- 16.Shtetl. XXI vek. Polevye issledovaniya / Sost. V.A. Dymshits, A.L. Lvov, A.V. Sokolova.– SPb.: YeUSPB, 2008. – 292 s.
- 17.Katz.S.T. The shtetl : new evaluations / edited by S.T. Katz. – New York : New York University Press, 2007. – 328 p.
- 18.Tangible Cultural Heritage/UNESCO//Electronic resource. – Access mode: <http://www.unesco.org/new/en/>

УДК: 911.3

Пальчук Марія Вікторівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: marialookhere@gmail.com

ТОРГОВЕЛЬНО-РОЗВАЖАЛЬНІ ЦЕНТРИ ЯК НОВА ФОРМА ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ НА ПРИКЛАДІ КИЄВА

Мета. Визначити просторово-часову динаміку формування мережі торговельно-розважальних центрів у Києві та охарактеризувати їх функції як міських публічних просторів.

Методика. Застосування загальнонаукових методів і прийомів: порівняння, узагальнення, систематизації, аналізу, синтезу. У роботі використано результати власних досліджень торговельно-розважальних центрів Києва. Результати аналізу представлено у картографічній формі.

Результати. Автором статті досліджено 90 об'єктів. Виявлено різні комбінації типової торговельної функції з культурно-розважальною, діловою та житловою. Просторово-часова динаміка розвитку мережі торговельно-розважальних центрів дозволила визначити основні риси розміщення публічних просторів цього типу. Дано оцінку можливим сценаріям розвитку торговельно-розважальних центрів як міських публічних просторів.

Наукова новизна. Вперше представлено комплексний аналіз просторово-часової динаміки формування мережі торговельно-розважальних центрів Києва та здійснено аналіз їх функцій як міських публічних просторів.

Практична значимість. Результати дослідження є основою для подальших наукових вишукувань трансформації публічних просторів міста. Аналіз функцій торговельно-розважальних центрів як міських публічних просторів дозволяє виявити зрушення у взаємовідносинах суспільство – простір.

Ключові слова: публічні простори, торговельно-розважальний центр, просторово-часова динаміка.

УДК: 911.3

Пальчук Марія Вікторівна

Киевский национальный университет имени Тараса
Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: marialookhere@gmail.com

ТОРГОВО-РАЗВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТРЫ КАК НОВАЯ ФОРМА ПУБЛИЧНОГО ПРОСТРАНСТВА НА ПРИМЕРЕ КИЕВА

Цель. Определить пространственно-временную динамику формирования сети торгово-развлекательных центров в Киеве и охарактеризовать их функции как городских публичных пространств.

Методика. Применено общенаучные методы и приемы: сравнение, обобщения, систематизации, анализа, синтеза. В работе использованы результаты собственных исследований торгово-развлекательных центров Киева. Результаты анализа представлены в картографической форме.

Результаты. Автором статьи исследовано 90 объектов. Выявлены различные комбинации типичной торговой функции с культурно-развлекательной, деловой и селитебной. Пространственно-временная динамика развития сети торгово-развлекательных центров позволила определить основные черты размещения

публичных пространств этого типа. Дана оценка возможным сценариям развития торгово-развлекательных центров как городских публичных пространств.

Научная новизна. Впервые представлен комплексный анализ пространственно-временной динамики формирования сети торгово-развлекательных центров Киева и осуществлен анализ их функций как городских публичных пространств.

Практическая значимость. Результаты исследования являются основой для дальнейших научных изысканий трансформации публичных пространств города. Анализ функций торгово-развлекательных центров как городских публичных пространств позволяет выявить сдвиги во взаимоотношениях общество – пространство.

Ключевые слова: публичные пространства, торгово-развлекательный центр, пространственно-временная динамика.

UDC: 911.3

Palchuk Mariia Viktorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: marialookhere@gmail.com

TRADE-ENTERTAINMENT CENTERS AS A NEW FORM OF PUBLIC SPACE: THE CASE OF KYIV

Objectives. To identify the space-time dynamics of a network of trade-entertainment centers in Kyiv and to characterize their functions as urban public spaces.

Methods. General scientific methods and techniques were applied: comparison, generalization, systematization, analysis, synthesis. The results of author research of trade-entertainment centers in Kiev were used. The results of the analysis are presented in cartographic form.

Results. The author has investigated 90 objects. Various combinations of a typical trading function with cultural-entertaining, business and residential are revealed. The evaluation of possible scenarios for the development of trade-entertainment centers as urban public spaces is shown.

Scientific novelty. For the first time, a comprehensive analysis of the space-time dynamics of the network of trade-entertainment centers in Kiev is presented and their functions as urban public spaces are presented.

The practical significance. The results of the research are the basis for further scientific research on the transformation of the city public spaces. The analysis of functions of trade-entertainment centers as urban public spaces allows us to identify the shifts in the relationship between society and space.

Keywords: public spaces, trade- entertainment centers, space-time dynamic.

Постановка проблеми. У ХХІ ст. міста є основною формою територіальної організації суспільства. Висока концентрація ресурсів (люди, знання, інформація, фінанси) у містах природнім чином зумовила швидкі трансформації суспільно-географічних явищ та процесів. Ці трансформації проявляються у зміні моделей поведінки містян, їхніх уподобань у взаємодії з міським простором. Прослідкувати цю взаємодію можна досліджуючи динаміку публічних просторів. Динаміка публічних просторів має своїм результатом як їх затухання (занепад), така і їх диверсифікацію [6]. Так, однією з нових форм публічних просторів є торговельно-розважальні центри. Відвідування таких закладів є досить популярним серед містян, оскільки вони пропонують широкий спектр

послуг. Користувач у межах однієї локації та з меншими часовими затратами має можливість задовольнити свої потреби. Проте дослідження торговельно-розважальних центрів саме як публічних просторів не достаньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження публічних просторів присвячена низка наукових публікацій. Дослідження динаміки публічних просторів у своїх статтях висвітлювали Р. Сеннетт (Richard Sennett), Я. Гейл (Jan Gehl), З. Ніл (Zakary. Neal), М. Лопес та С. Круз (Miguel Lopes, Sara Cruz), Л. Гемзо (Lars Gemzoe), Д. Кріллі (Darrell Crilley), М. Соркін (Michael Sorkin) та Ш. Зукін (Sharon Zukin), Б. Барбер (Benjamin R. Barber). У публікаціях висловлюється ідея втрати публічних просторів («the loss of public space»), що пов'язана зі зміною способу життя мешканців міст: накопиченням сімейного або індивідуального капіталів, зростанням рівня автомобілізації міст, субурбанізацією, розвитком електронних соціальних мереж, соціальною сегрегацією. Водночас дослідники констатують, що публічні простори міст знаходяться не в стані занепаду, а навпаки – диверсифікації їх форм. Публічний простір має бути гнучким і реагувати на соціальні зміни, а нові форми суспільного життя потребують нових публічних просторів. Торговельно-розважальні центри як публічні простори серед українських дослідників у своїх працях висвітлюють Н. Мезенцева, К. Мезенцев, Т. Бура, М. Пальчук (кафедра економічної та соціальної географії КНУ імені Тараса Шевченка).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У ринкових умовах в контексті глобалізації та урбанізації відбуваються зміни маркетингових та архітектурних концепцій торговельно-розважальних центрів. Постійні зміни зумовили необхідність вивчення спектру послуг, які надають торговельно-розважальні центри та проаналізувати просторово-часову динаміку розвитку мережі у Києві.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження торговельно-розважальних центрів як публічних просторів на прикладі Києва. Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- аналіз просторово-часової динаміки мережі торговельно-розважальних центрів у Києві;
- визначення функцій торговельно-розважальних центрів як міських публічних просторів.

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження торговельно-розважальних центрів Києва ми визначили, що можна виділити три підтипи публічних просторів, які поєднують торгівлю, розваги, надання послуг, а саме: торговельно-розважальний центр, торговельний центр, торговельно-офісний центр.

Торговельно-розважальний центр (далі – ТРЦ) – це сукупність підприємств (як самостійних суб'єктів господарської діяльності) торгівлі, громадського харчування, послуг, культурно-розважальної сфери, які розміщені в одній спеціалізованій будівлі або комплексі будівель, які

сплановані в єдиній дизайнерській концепції та мають спільний адміністративно-управлінський центр.

Торговельний центр (далі – ТЦ) – це сукупність підприємств (як самостійних суб'єктів господарської діяльності) торгівлі, громадського харчування, послуг, які розміщені в одній спеціалізованій будівлі або комплексі будівель, які сплановані в єдиній дизайнерській концепції та мають спільний адміністративно-управлінський центр. У складі деяких ТЦ можуть бути присутні підприємства культурно-розважальної сфери, або виділені окремі розважальні зони такі, як дитячі кімнати, зони із настільними іграми тощо.

Торговельно-офісний центр (далі – ТОЦ) – це поєднання офісного центру та торговельного центру в одній спеціалізованій будівлі або комплексі будівель. У офісному центр, крім характерних послуг оренди офісів, надають послуги для проведення бізнес-заходів (конференц-зали, готелі). Функціонування торговельних центрів сфокусоване на “клубного” споживача – компанії, які орендують офіси у бізнес-центрі. Так, для ТОЦ класу “А” (найвищий клас) характерним є наявність вузько спеціалізованих магазинів – автосалонів, салонів яхт, магазинів одягу класу “Люкс”.

Реплікаційне будівництво ТРЦ, ТЦ та ТОЦ в Україні зумовлено мультиплікаційним ефектом дії низки факторів, а саме глобалізації, урбанізації, економічного зростання в ринкових умовах та їх похідними.

Перший сучасний торговельний центр з'явився в США в передмісті м. Сан-Дієго в 1944 р. Цей комплекс став початком розвитку заміських („американського типу”) торговельних центрів. Будівництво заміських торговельних центрів (англ. mall) зумовлено зростанням рівня автомобілізації міського населення у 1950-х рр. (перша хвиля світової автомобілізації) та, як наслідок, можливістю здійснювати поїздки для купівлі товарів обсягами більш, ніж денне споживання [3].

У Західній Європі торговельні центри отримали розвиток після другої світової війни у другу хвилю світової автомобілізації 1950 – 1975-х рр. На відміну від США, європейські торговельні центри, як правило, будувалися в центральних районах міста в зв'язку з їх реконструкцією, наприклад: пішохідна торгова вулиця „Lijnbaan” в Роттердамі (Нідерланди) та пішохідна територія „Precinct shopping area” в Ковентрі (Велика Британія). Перший класичний мол у Великій Британії було відкрито в Бірмінгемі („Bull Ring Birmingham”) у 1964 р. На початку 60-х рр. в містах Західної Європи з'являються також заміські торговельні центри, наприклад, „Main-Taunus-Zentrum” на околиці Франкфурта-на-Майні.

Постійне збільшення населення у містах забезпечує зростання кількості потенційних споживачів. Міський спосіб життя, а саме збільшення часових витрат на транспорт та роботу, призводить до зменшення часу на здійснення купівлі товарів щоденного вжитку, та міська культура у її прояві збільшення попиту на розваги, як спосіб відпочинку

після роботи спричинюють спільне розташування підприємств торгівлі та розваг. Так споживач з мінімальними затратами часу задовольняє потреби у товарах та розвагах.

Похідним процесом глобалізації та урбанізації є трансформація центральних міст у метрополіси різних рівнів: глобальні, світові, регіональні [1]. Такі міста акумулюють людські та фінансові ресурси. Людські ресурси, як зазначено вище, забезпечують постійний потік споживачів, а також інтелектуальний та творчий потенціал для впровадження, вивчення та удосконалення концепцій таких закладів як ТРЦ, ТЦ, ТОЦ.

Динамічне економічне зростання в ринкових умовах має найбільші прояви у метрополісах. Це спричинено значною інвестиційною привабливістю такої території, тобто її відповідність цілям інвесторів, які полягають у прибутковості, мінімальних ризиках та ліквідності вкладень [2]. Економічне зростання сприяє збільшенню доходів населення, що у свою чергою є основою купівельної спроможності та збільшенню попиту. Крім того, тривалий мультиплікаційний ефект вище зазначених чинників зумовив диверсифікацію традиційних торговельно-розважальних центрів на підтипи: торговельно-розважальний центр, торговельний центр, торговельно-офісний центр.

Станом на серпень 2018 р. у Києві налічується 41 ТРЦ, з них 11 ТРЦ у процесі будівництва; 39 ТЦ, з них 2 ТЦ у процесі будівництва; 10 ТОЦ. У цю кількість не входять спеціалізовані торговельні центри, такі як меблеві центри, автосалони, мережеві гіпермаркети.

Часова динаміка будівництва ТРЦ, ТЦ та ТОЦ наступна:

- до 2005 р.: 19 об'єктів, з них 8 ТРЦ, 11 ТЦ;
- 2005 – 2010 р.: 19 об'єктів, з них 9 ТРЦ, 5 ТЦ, 5 ТОЦ;
- 2010 – 2015 р.: 26 об'єктів, з них 9 ТРЦ, 13 ТЦ, 4 ТОЦ;
- після 2015 р.: 26 об'єктів, з них 15 ТРЦ, 10 ТЦ, 1 ТОЦ (у тому числі ті, які будуються протягом 2018 р.).

Загалом після 2015 р. збудовано найбільшу кількість ТРЦ, при чому у 2018 р. заплановано ввести в експлуатацію 11 об'єктів. Таким чином лише у 2018 р. заплановано ввести в експлуатацію більше ТРЦ, ніж за попередні п'ятирічні періоди. Призупинення процесу будівництва ТРЦ у 2015 – 2018 рр. зумовлене економічним спадом після Революції Гідності 2014 року та початку військових дій на сході України. Натомість будуються менші за своїм спектром послуг ТЦ – 10 об'єктів, з них лише 2 заплановано ввести в експлуатацію у 2018 р. Щодо ТОЦ, то основна їхня кількість збудована у період 2005 – 2010 рр. та 2010 – 2015 рр.

Просторово-часова динаміка будівництва ТРЦ, ТЦ та ТОЦ представлена на рисунках 1, 2, 3, 4.

У розміщенні ТРЦ, ТЦ та ТОЦ у Києві можна виділити наступні риси: основними принципами розміщення є орієнтування “на споживача” та “на транспортну доступність”; переважно розміщуються кільцеподібно навколо історичного ядра міста.

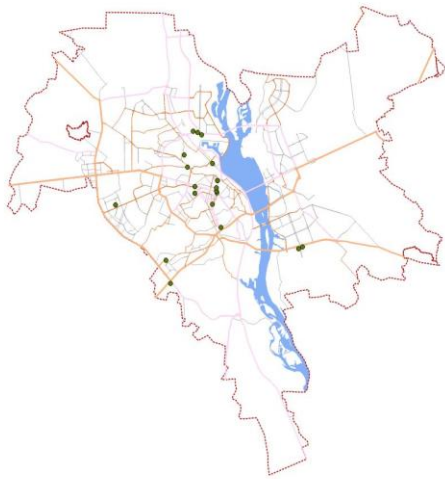

Рис. 1. ТРЦ, ТЦ та ТОЦ Києва у період до 2005 р.

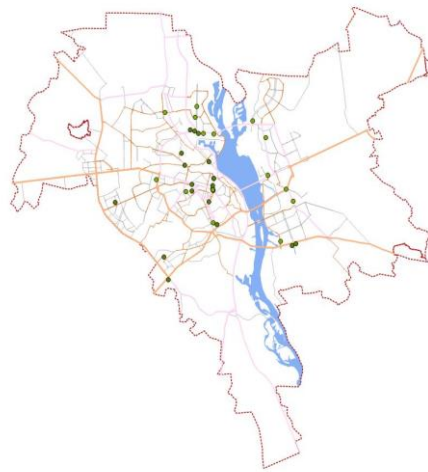

Рис. 2. ТРЦ, ТЦ та ТОЦ Києва у період до 2010 р.

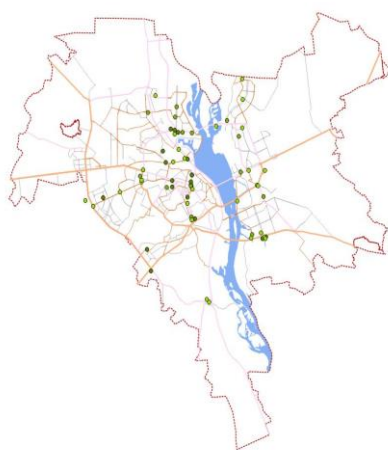

Рис. 3. ТРЦ, ТЦ та ТОЦ Києва у період до 2015 р.

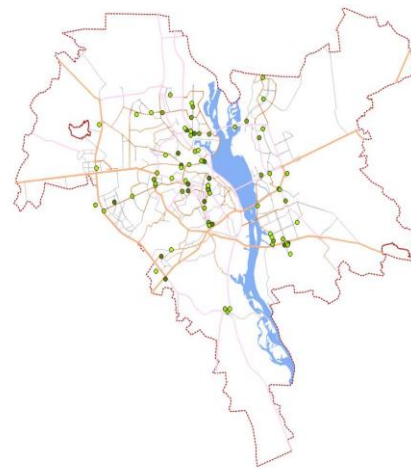

Рис. 4. ТРЦ, ТЦ та ТОЦ Києва у період до 2018 р.

Винятком є транспортний вузол станція метро “Площа Льва Толстого” – “Палац Спорту”, “Олімпійська” та Бесарабська площа; розміщуються на околицях міста відповідно із наявними та перспективними маршрутами метро: перспективна гілка метро на проектну станцію “Милославська”; станції метро “Позняки”, “Осокорки”, “Почайна”, “Мінська”, “Контрактова”, “Вокзальна”, “Політехнічний інститут”; розміщуються поблизу міських магістралей: Велика Кільцева дорога, Столичне шосе, проспекти Леся Курбаса, Оболонський, Правди, Степана Бандери; Генерала Ватутіна, Соборності; розміщуються в центрі міста, як модифікація або заміна колишніх торгових центрів, універмагів, великих магазинів: ТРЦ “Україна”, ТЦ “ЦУМ”[4].

Варто окремо виділити кілька ТРЦ (“Глобус”) та ТЦ (“Метроград”, “Навігатор”, “Бесарабський квартал”), які функціонують у підземному просторі.

Розглянемо функції, тобто послуги, які надають ТРЦ, ТЦ та ТОЦ, що визначають їх як одні із видів публічних просторів. У рамках дослідження проаналізовано діяльність 41 ТРЦ, 39 ТЦ та 10 ТОЦ. Усі види досліджених послуг можна розділити на такі типи: торговельні, ресторанне обслуговування, банківські, культурно-розважальні, побутові, туристичні. Для ТРЦ характерні усі перелічені типи, для ТЦ – рідко характерними є культурно-розважальні та туристичні, для ТОЦ – характерними є торговельні, ресторанне обслуговування та банківські послуги.

Основними видами послуг, які надають ТРЦ є торговельні та культурно-розважальні послуги. Саме ці послуги дозволяють розглядати ТРЦ як публічні простори. Торговельні послуги забезпечуються великою кількістю різноманітних торгових закладів, які надають широкий асортимент послуг з купівлі-продажу промислових і продовольчих товарів відповідно до сегменту споживачів. Так, у ТРЦ “Домосфери” надають послуги з продажу та оренди яхт. Крім того, інші магазини у своїй більшості представляють сегмент “люкс”, що визначає даний ТРЦ як клубний заклад. Концепція діяльності цього закладу виключає низку споживачів, тим самим перестаючи бути простором для всіх.

Культурно-розважальні послуги представлені кінотеатрами, льодовими катками, боулінг-клубами, роллердромами, атракціонами, нічними клубами, казино, картинними галереями, дитячими розважальними центрами, парками розваг, аквапарками, басейнами, танцювальними клубами тощо. Саме культурно-розважальні послуги стали конкурентним елементом ТРЦ, що зумовило їх постійну зміну та диверсифікацію. У концепціях функціонування окремих ТРЦ особлива увага приділена створенню унікальних культурно-розважальних зон. Наприклад, дитячий парк у ТРЦ “Retail Park”, “New Way”, “Мармелад”, дитяче місто професій “KidsWill”, галерея “A-Gallery”, японське містечко для дітей “Yu kids island”, навчально-розважальний центр ArtФабрика, контактний зоопарк “Країна ЄнотіЯ” в ТРЦ “АртМол”. Культурно-розважальний елемент створює сприятливі умови для встановлення соціальних контактів та реалізації однієї із ключових функцій публічного простору – комунікативній.

Послуги ресторанного обслуговування представлені найрізноманітнішими кафе, ресторанами та закладами швидкого харчування в кожному ТРЦ. Досить поширені фуд-корти, які фактичним продовженням бутикових алеї та торговельних рядів. Це створює відчуття пасивної включеності через спостереження у загальний процес.

Майже у всіх ТРЦ надаються послуги з банківського обслуговування. Це окремі банківські відділення, пункти обміну валют, банкомати та термінали.

Серед побутових послуг представлені послуги хімчисток, салонів краси, ательє, соляріїв, аптек, упакування подарунків, фотоательє, ремонту одягу та побутових приладів. Фітнес-клуби функціонують в окремих ТРЦ (“Мармелад”, “Домосфера”), ТЦ (“Інтервал-Плаза”, “Милославський”, “Smart Plaza”) та ТОЦ (“Дарницький”).

Туристичні послуги надаються різноманітними туристичними агентствами, але вино є характерними не для всіх ТРЦ. Відсутні такі послуги в ТРЦ “Квадрат”, ТРЦ “Арена”, ТРЦ “Plazma”, ТРЦ “ТРЦ “Sky Mall”, ТРЦ “Арт Молл”, ТРЦ “Атмосфера”, ТРЦ “Домосфера”.

У багатьох ТРЦ Києва розміщені театральні, концертні, залізничні каси, авіакаси (ТРЦ “Глобус”, ТРЦ “Магелан”, ТРЦ “KOMOD”, ТРЦ “Gulliver”, ТРЦ “Мармелад”), концертні зали (ТРЦ “Арена”, ТРЦ “Космополіт”, ТРЦ “DREAM TOWN”) та приватні клініки (ТРЦ “inSilver”, ТРЦ “Gulliver”).

Враховуючи, що основна мета діяльності ТРЦ як підприємства є отримання прибутку, їхні маркетингові концепції постійно змінюються, а функції постійно доповнюються. Так, до традиційних послуг ТРЦ додається сегмент бізнес-послуг: конференц-зали, виставкові зали, івент-зони (ТРЦ “BLOCKБАСТЕР”, ТРЦ “Космополіт”, ТРЦ “Retroville”, ТРЦ “Lavina Mall”). Така тенденція має початок від 2008 року.

Ще одним із прикладів трансформації ТРЦ Києва є будівництво ТРЦ “Retail Park”, перший в країні об’єкт такого формату. Концепція рітейл парку (англ. retail park) передбачає будівництво комплексу з не менш як п’яти об’єктів з окремими входами, згрупованими поблизу великої парковки. Для жителів автомобілецентричного міста важливим є місце паркування та зберігання автомобіля. Саме це стає атракцією для відвідування такого центру.

Слід виокремити тенденцію поєднання ТРЦ, ТЦ та багатоквартирного житла. Наприклад ТРЦ “Лук’янівка”, ТЦ “Smart Plaza”, які включають торговельні галереї та житлові будинки. Фактично такий тип ТРЦ та ТЦ дозволить задовольняти потреби мешканців житлового будинку в межах однієї території. Жителі будуть залишати “своє містечко” лише для роботи та отримання спеціалізованих послуг.

Поєднання місця роботи (бізнес-центр), торговельних послуг, культурно-розважальних, інших типових послуг та багатоквартирного житла характерне для ТОЦ “Мега Сіті”. Комплекси із такою концепцією створюють середовище для формування суспільства, життєвий цикл якого може повністю реалізуватись в його межах.

Трансформація ТРЦ, яку можна спостерігати на прикладі ТРЦ “Лук’янівка” та багатофункціонального комплексу “Столичний” відповідає запитам суспільства споживання та швидкому темпу міського життя [5].

Висновки. Отже, подальші трансформації ТРЦ, ТЦ, ТОЦ будуть пов’язані із об’єднанням багатоквартирного житла, місця роботи (бізнес-центри), торговельних послуг, культурно-розважальних послуг, побутових послуг, ресторанного обслуговування тощо у так званих “lifestyle centers”.

Це може дати поштовх виокремленню соціальних груп, поведінкова модель яких сформована у тому числі маркетинговою коцепцією ТРЦ, ТЦ, ТОЦ.

Список використаних джерел:

1. Денисенко О. О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект: монографія / О. О. Денисенко. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 193 с.
2. Інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна політика в контексті сталого економічного зростання [Електронний ресурс] / С. В. Степаненко. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/10.pdf>.
3. История автомобилизации – история ДТП [Електронний ресурс] / Т. Фаттахов. – Режим доступу: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0593/tema01.php>.
4. Мезенцева Н. Торговельно-розважальні центри України: суспільно-географічні аспекти дослідження / Н. Мезенцева, Т. Бура // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. – К.: 2014. – Вип. № 1 (62). – С. 41 – 45.
5. Сердюк О. О. Витоки суспільства споживання: соціально-філософський аналіз / О. О. Сердюк // Науково-теоретичний альманах “Грані”. – К.: 2014. – Вип. № 1 (62). – С. 41 – 45.
6. Worpole K. The social value of public spaces / Ken Worpole, Catherine Knox. – N. Y.: Joseph Rowntree Foundation, 2007. – 16 p.

Список использованных источников:

1. Денисенко А. А. Процессы метрополитанизации: мирохозяйственный аспект: монография / А. А. Денисенко. – К.: Институт географии НАН Украины, 2012. – 193 с.
2. Инвестиционная привлекательность регионов и инновационная политика в контексте устойчивого экономического роста [Электронный ресурс] / С. В. Степаненко. – Режим доступа: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/10.pdf>.
3. История автомобилизации – история ДТП [Электронный ресурс] / А. Фаттахов. – Режим доступа: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0593/tema01.php>.
4. Мезенцева Н. Торгово-развлекательные центры Украины: общественно-географические аспекты исследования / Н. Мезенцева, Т. Буря // Вестник Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. География. – К.: 2014. – Вып. № 1 (62). – С. 41 – 45.
5. Сердюк А. А. Истоки общества потребления: социально-философский анализ / А. А. Сердюк // Научно-теоретический альманах “Грани”. – К.: 2014. – Вып. № 1 (62). – С. 41 – 45.
6. Worpole K. The social value of public spaces / Ken Worpole, Catherine Knox. – N. Y.: Joseph Rowntree Foundation, 2007. – 16 p.

References:

1. Denysenko O. Metropolitanization processes: world economic aspect: monograph / O. Denysenko. – K.: Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2012. – 193 p.
2. Investment attractiveness of regions and innovation policy in the context of sustainable economic growth [Web resource] / S.V. Stepanenko. – Access mode: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/10.pdf>.
3. History of automobile – accident history [Web resource] / T. Fattahov. – Access mode: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0593/tema01.php>.
4. Mezentseva N. Shopping malls in Ukraine: socio-geographical aspects of research / N. Mezentseva, T. Bura // Bulletin of Kyiv Taras Shevchenko National University. Geography. – K.: 2014. – No. 1 (62). – P. 41 – 45.
5. Serdyuk O. The origins of the consumption society: socio-philosophical analysis / O. Serdyuk // Scientific and theoretical almanac “Grani”. – K.: 2014. – No. 1 (62). – P. 41 — 45.
6. Worpole K. The social value of public spaces / Ken Worpole, Catherine Knox. – N. Y.: Joseph Rowntree Foundation, 2007. – 16 p.

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 551.581.1

Семенова Інна Георгіївна,
доктор географічних наук, професор
Інтролігатор Олена Андріївна

Одеський державний екологічний університет,
м. Одеса, Україна, e-mail: in_home@ukr.net
Одеський державний екологічний університет,
м. Одеса, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЗМІН У РЕЖИМІ ОПАДІВ В УКРАЇНІ В ЛІТНІЙ ПЕРІОД 2020-2050 РР.

Мета дослідження. Встановлення прогнозованого просторово-часового розподілу опадів в різних регіонах України в рамках кліматичного сценарію РТК8.5 за період 2020-2050 рр.

Методика дослідження. Для побудови часових рядів та виявлення трендів у прогнозованих опадах використані дані регіонального кліматичного моделювання проекту CORDEX. Тенденції виникнення в майбутньому несприятливих метеорологічних явищ, пов'язаних з опадами, оцінено з використанням кліматичних індексів екстремальності.

Результати дослідження. Протягом досліджуваного періоду не очікується значних змін у кількості опадів влітку в різних регіонах України, при цьому найбільша кількість опадів спостерігатиметься переважно в середині періоду, і в більшості областей очікується їх зменшення до 2050 р. Одночасно прогнозується поступове зростання інтенсивності опадів при скороченні їх тривалості, що призведе до подовження безперервних посушливих періодів.

Наукова новизна. Завдяки комбінації різних параметрів вперше отримана комплексна характеристика режиму опадів, яка дозволяє наочно оцінити можливі межі його коливань в Україні за умов найнесприятливішого кліматичного сценарію.

Практична значимість. Атмосферні опади є складовою ланкою вологооберту будь-якої території, визначаючи її кліматичні особливості і можливості господарської діяльності людини. Отримані оцінки можливих регіональних змін у режимі опадів можуть використовуватися при довгостроковому плануванні діяльності різних галузей економіки.

Ключові слова: кліматичний сценарій, режим опадів, кліматичний індекс екстремальності.

УДК 551.581.1

Семёнова Инна Георгиевна,
доктор географических наук, профессор

Одесский государственный экологический
университет, г. Одесса, Украина, e-mail:
in_home@ukr.net

Интролигатор Елена Андреевна

Одесский государственный экологический
университет, г. Одесса, Украина

ТЕНДЕНЦИИ БУДУЩИХ ИЗМЕНЕНИЙ В РЕЖИМЕ ОСАДКОВ В УКРАИНЕ В ЛЕТНИЙ ПЕРИОД 2020-2050 ГГ.

Цель исследования. Выявление прогнозируемого пространственно-временного распределения осадков в различных регионах Украины в рамках климатического сценария РТК8.5 за период 2020-2050 гг.

Методика исследования. Для построения временных рядов и выявления трендов в прогнозируемых осадках использованы данные регионального климатического моделирования проекта CORDEX. Тенденции возникновения в будущем неблагоприятных метеорологических явлений, связанных с осадками, оценены с использованием климатических индексов экстремальности.

Результаты исследования. В течение исследуемого периода не ожидается значительных изменений в количестве осадков летом в разных регионах Украины, при этом наибольшее количество осадков будет выпадать преимущественно в середине периода и в большинстве областей ожидается их уменьшение до 2050 г. Одновременно прогнозируется постепенный рост интенсивности осадков при сокращении их продолжительности, что приведет к увеличению непрерывных засушливых периодов.

Научная новизна. Благодаря комбинации различных параметров впервые получена комплексная характеристика режима осадков, которая позволяет наглядно оценить возможные пределы его колебаний в Украине в условиях неблагоприятного климатического сценария.

Практическая значимость. Атмосферные осадки являются составляющим звеном влагооборота любой территории, определяя её климатические особенности и возможности хозяйственной деятельности человека. Полученные оценки возможных региональных изменений в режиме осадков могут быть использованы при долгосрочном планировании деятельности различных отраслей экономики.

Ключевые слова: климатический сценарий, режим осадков, климатический индекс экстремальности.

UDC 551.581.1

Semenova Inna Georgiivna,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Introligator Olena Andriivna

Odessa State Environmental University,
Odessa, Ukraine, e-mail: in_home@ukr.net
Odessa State Environmental University,
Odessa, Ukraine

FUTURE TRENDS FOR PRECIPITATION REGIME IN UKRAINE DURING THE SUMMER PERIOD OF 2020-2050

Objectives. The projected spatiotemporal distribution of precipitation in different regions of Ukraine under the climate scenario RCP8.5 for the period of 2020-2050 was defined.

Methods. The data of regional climate modeling of the CORDEX project have been used for construction of time series and detection of trends in projected precipitation. Future trends of adverse meteorological phenomena associated with precipitation are estimated using climate extreme indices.

Results. During the studied period insignificant changes in summer precipitation in different regions of Ukraine are expected, with the largest sum of precipitation mainly in the mid-period and its decreasing over most areas till 2050. At the same time, a gradual increase in the intensity of precipitation is predicted under a reduction in their duration, which will lead to prolonged consequence dry periods.

Scientific novelty. For the first time a comprehensive description of the precipitation regime has been obtained due to a combination of different parameters, which allows to simply estimating its possible fluctuations in Ukraine under the most adverse climate scenario.

Practical significance. Precipitation is the constituent element of the hydrologic cycle of any territory, defining its climatic features and capabilities of human activities. The

resulting estimates of possible regional changes in precipitation can be used for long-term planning of the activities in different sectors of the economy.

Key words: climate scenario, precipitation regime, climate extreme index.

Постановка проблеми. Відомо, що останні десятиліття характеризувалися більш високою температурою у поверхні Землі в порівнянні з будь-яким попереднім десятиліттям, починаючи з 1850 р., що, в свою чергу, відбилося у різноманітній зміні кількості опадів в різних регіонах. Також зросла й повторюваність екстремальних гідрометеорологічних явищ, пов'язаних з температурно-вологісним режимом, а саме, сильних опадів, хвиль тепла, посух та повеней, зокрема й в Україні [1-3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При розробці перспективних оцінок зміни клімату в кліматичних моделях використовується інформація, яка закладена в сценаріях викидів парникових газів і забруднюючих повітря речовин. На теперішній час використовують стандартний набір сценаріїв, представлений в П'ятій Оціночній доповіді МГЕЗК, – репрезентативні траєкторії концентрацій (РТК) [4]. РТК визначаються приблизною сумарною величиною радіаційної дії в 2100 р. в порівнянні з 1750 р., яка є мірою результуючої зміни енергетичного балансу системи Земля як реакції на деяке зовнішнє збурення, при цьому позитивна радіаційна дія веде до потепління, а негативна радіаційна дія до похолодання.

З чотирьох сценаріїв один передбачає скорочення викидів з низьким рівнем дії (РТК2.6), два сценарії передбачають стабілізацію викидів (РТК4.5 і РТК6.0), а останній відповідає вельми високим рівням викидів парникових газів (РТК8.5). Загалом, в усіх сценаріях прогнозується зростання глобальної температури до 2100 р., але з різною інтенсивністю. Що стосується опадів, то прогнозовані тенденції вельми різноманітні, але існує висока ймовірність того, що різниця в середньорічних опадах між посушливими і вологими регіонами і різниця між вологим і сухим сезонами збільшиться над значною частиною Земної кулі під впливом зростання температури.

Для території України оцінки майбутніх змін клімату отримані переважно в рамках сюжетних ліній СДСВ (Спеціальна доповідь про сценарії викидів), які використовувалися до 2014 р., і за окремими кліматичними моделями, а не за їх ансамблями. Отримано, що зростання середньорічної температури в короткостроковій перспективі до 2030 р. очікується на рівні 0,4-0,5°C, при цьому найбільший ріст очікується у східних областях, найменший – у західних. Середньорічна кількість опадів також зростатиме в середньому на 7% по території країни [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі існує велика кількість даних кліматичного моделювання як за глобальними, так й регіональними моделями в рамках нових кліматичних сценаріїв РТК. Проекції опадів в різних сценаріях є дуже різноманітними,

що вимагає детального аналізу даних моделювання для певних регіонів, в тому числі й України, для отримання вірогідних оцінок можливих регіональних кліматичних змін та їх подальшого врахування в довгостроковому плануванні діяльності різних галузей економіки.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінка тенденцій майбутніх кліматичних змін у режимі опадів в Україні в літній сезон року з використанням даних кліматичного моделювання в короткостроковій перспективі на період 2020-2050 рр. в рамках жорсткого сценарію РТК8.5.

Матеріали та методи дослідження. Для оцінки прогнозованих змін у режимі опадів був обраний кліматичний сценарій РТК8.5, що описує проекцію змін з найбільшими викидами шкідливих речовин. Для аналізу використані дані кліматичного моделювання проекту CORDEX EUR-44, які отримані та попередньо оброблені за допомогою веб-сервісу Climate Explorer (<http://climexp.knmi.nl>). Побудовані в дослідженні карти прогнозованої інтенсивності опадів за літній сезон (червень-серпень) в окремі роки ґрунтуються на середніх значеннях інтенсивності опадів по ансамблю прогностичних моделей. Для оцінки тенденцій змін опадів по окремим пунктам і місяцям використані дані моделі MPI-CSC-REMO2009 (експеримент MPI-M-MPI-ESM-LR r2i1p1) із зазначеного проекту.

Для деталізації режиму майбутніх опадів в дослідженні проведений аналіз так званих кліматичних індексів екстремальності [5-6], які ґрунтуються на прогнозованих даних по опадах і надаються сервісом Climate Explorer.

а) Індекс *ALTCDD* (Maximum Number of Consecutive Days Per Year with Less Than 1 mm of Precipitation) – максимальна кількість послідовних днів у році з кількістю опадів менш ніж 1 мм ($RR < 1$ мм). В загальному сенсі, цей індекс близький до поняття бездощових періодів та їх тривалості [7].

б) Індекс *SDII* (Simple Precipitation Intensity Index) – простий індекс інтенсивності опадів

$$SDII_j = \frac{\sum_{w=1}^W RR_{wj}}{W} \quad (1)$$

де RR_{wj} – денна кількість опадів у вологі дні w ($RR \geq 1$ мм) у періоді j ;

W – кількість вологих днів у періоді j .

в) Індекс *R95pTOT* (Annual total precipitation when daily precipitation is greater than the 95th percentile) – річна загальна сума опадів у дні, коли кількість опадів перевищувала 95-у процентіль. Порівняння в даному випадку ведеться з використанням даних кліматичного періоду 1961-1990 рр., за який обчислені значення 95-ї процентілі по опадах ($R95p_j$) у дні з опадами ($RR \geq 1$ мм). 95-а процентіль звичайно характеризує екстремальні значення тих чи інших метеорологічних величин, тому дослідження цього параметру дає змогу оцінити очікувані зміни у повторюваності небезпечних явищ, в даному випадку пов'язаних з опадами. Враховуючи,

що найбільша інтенсивність притаманна конвективним опадам, які характерні переважно для теплого періоду року в Україні [7], можна вважати з високим ступенем вірогідності, що річний індекс $R95pTOT$ буде містити інформацію головним чином для літнього сезону, який розглядається в даному дослідженні.

Результати дослідження. Розглянемо просторовий розподіл по території України прогнозованих сум опадів за літній сезон (червень-серпень) через кожні 10 років, з 2020 по 2050 рр. (рис. 1). Можна бачити, що кількість опадів влітку майже по всій території України буде зменшуватися, але нерівномірно у часі та просторі. Так, від 2020 р. (рис. 1, а) до 2030 р. (рис. 1, б) кількість опадів у північних, центральних та західних майже не зміниться, у Криму та Карпатському регіоні зменшиться на 17% та 38% відповідно, а на півдні та сході зростатиме на 25% та 17% відповідно. Від 2030 р. (рис. 1, б) до 2040 р. (рис. 1, в) прогнозується зменшення кількості опадів на території усієї країни від 7% (Карпати) до 46% (північ), окрім заходу, де вона майже не зміниться.

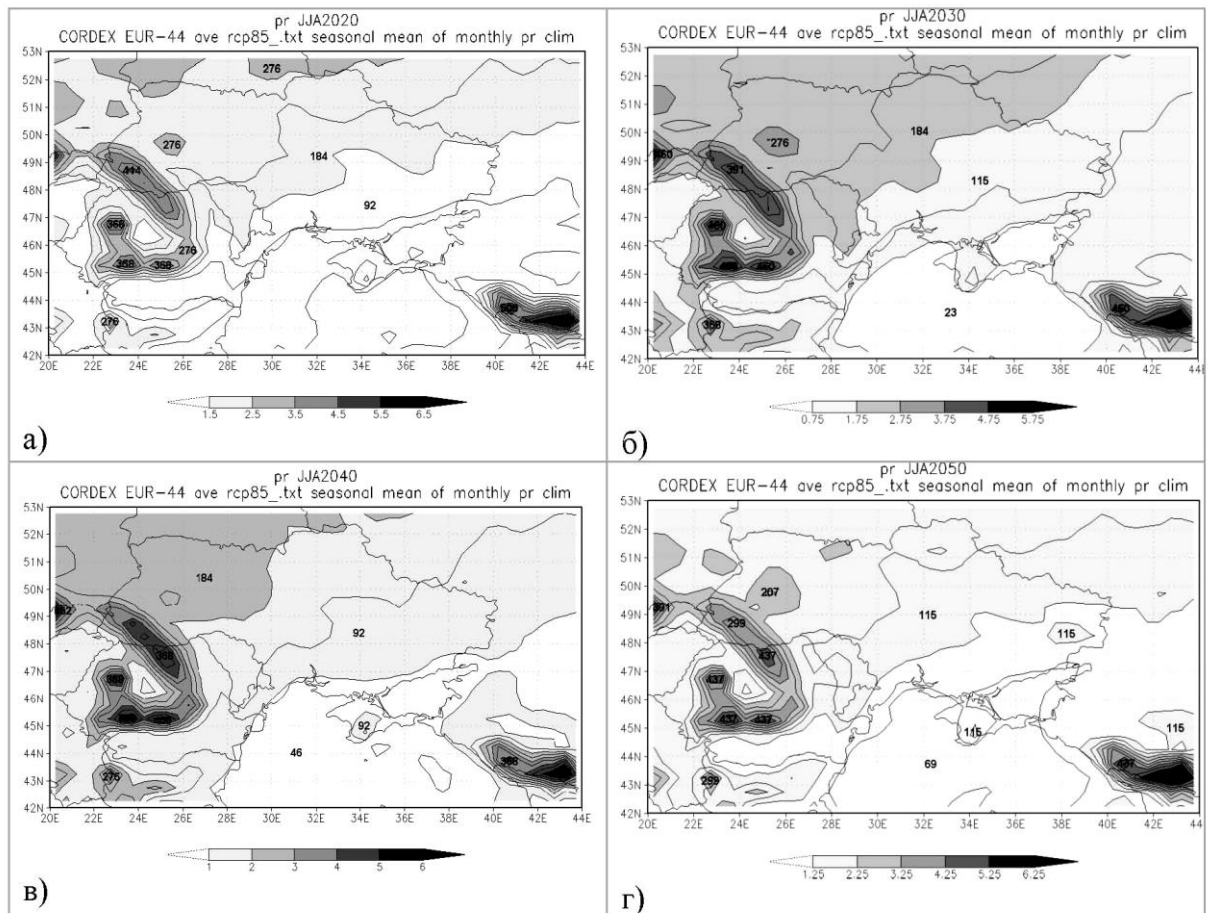

Рис. 1. Карти прогнозованих сезонних (червень-серпень) сум опадів (мм): а) 2020 р.; б) 2030 р.; в) 2040 р.; г) 2050 р.

Від 2040 р. (рис. 1, в) до 2050 р. (рис. 1, г) кількість опадів зростатиме на півночі, на Хмельниччині, у центрі країни та на Кримському

півострові на 15%, 13%, 25% та 25% відповідно. На півдні, заході, сході та в Карпатському регіоні очікується зниження кількості опадів в межах 5-38%.

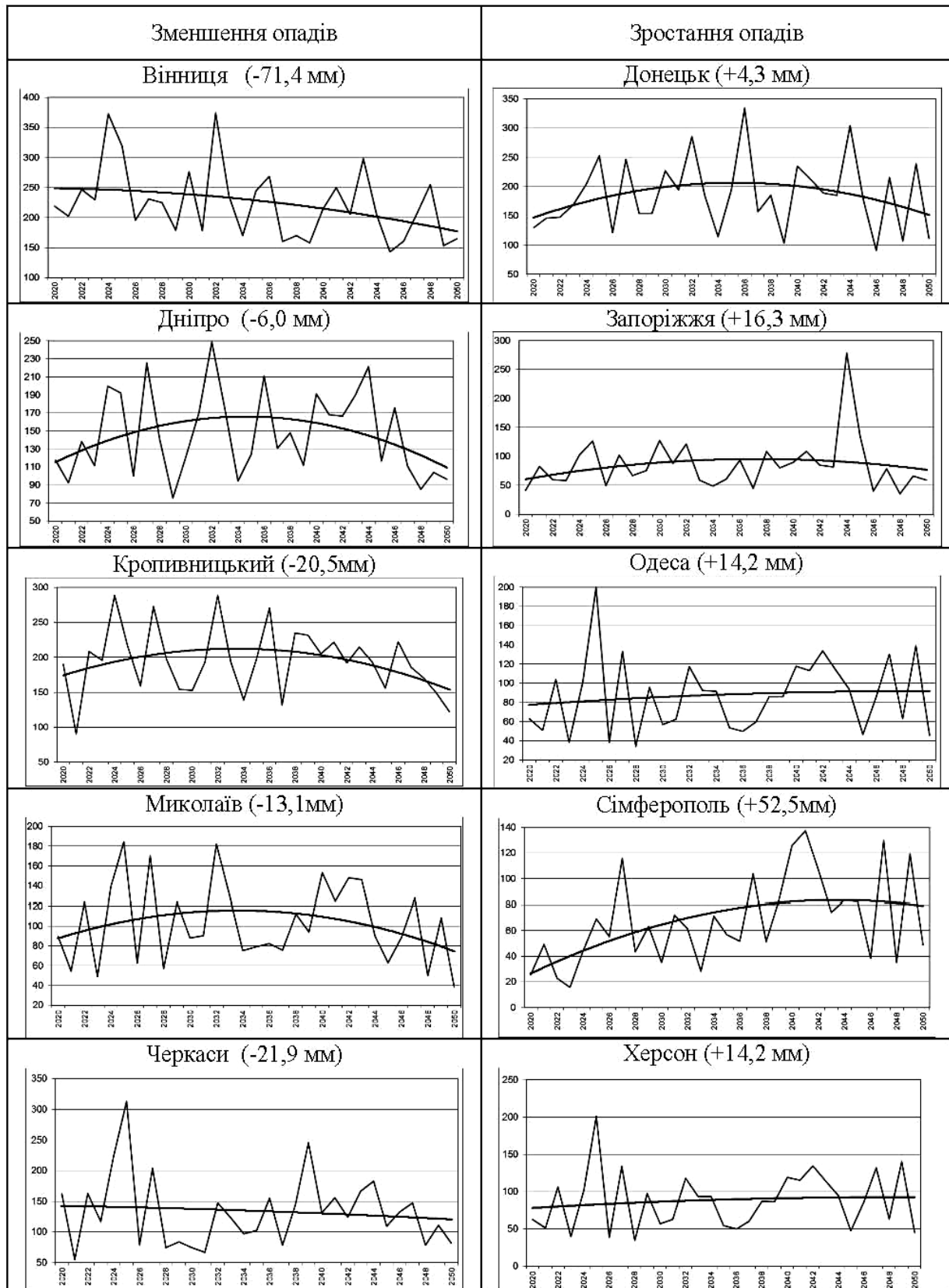

Рис. 2. Графіки часового ходу кількості сум опадів по станціях України в літній період 2020-2050 рр. (з поліноміальним трендом)

Для оцінки тенденцій змін опадів по окремих пунктах і місяцям проаналізовано часовий хід сумарної кількості літніх опадів по роках досліджуваного періоду. На рис. 2 представлені графіки часового ходу кількості опадів окремо по пунктах, де прогнозована кількість опадів буде зростати або зменшуватися відповідно, за поліноміальним трендом.

Можна бачити, що в період з 2020 р. по 2050 р. у Вінниці, Дніпрі, Кропивницькому, Миколаєві та Черкасах прогнозується зниження кількості опадів за трендом від 71 мм у Вінниці до 6 мм у Дніпрі.

Навпаки, у Донецьку, Запоріжжі, Одесі, Сімферополі та Херсоні очікується збільшення кількості опадів за трендом від 4 мм у Донецьку до 52 мм у Сімферополі. Динаміка прогнозованих сум опадів показує, що майже по усім пунктам (окрім Вінниці, Херсона та Одеси) в середині досліджуваного періоду (2030-2038 рр.) очікується зростання кількості опадів, після цього періоду суми опадів знов знижуватимуться до 2050 р.

Далі розглянемо часовий розподіл прогностичних індексів екстремальності по опадах, осереднених за чотирма районами, кожний з яких включав три області: район 1 – Одеська-Миколаївська-Кіровоградська; район 2 – Херсонська-Запорізька-Дніпропетровська; район 3 – Донецька-Луганська-Харківська; район 4 – Вінницька-Черкаська-Київська (південна половина).

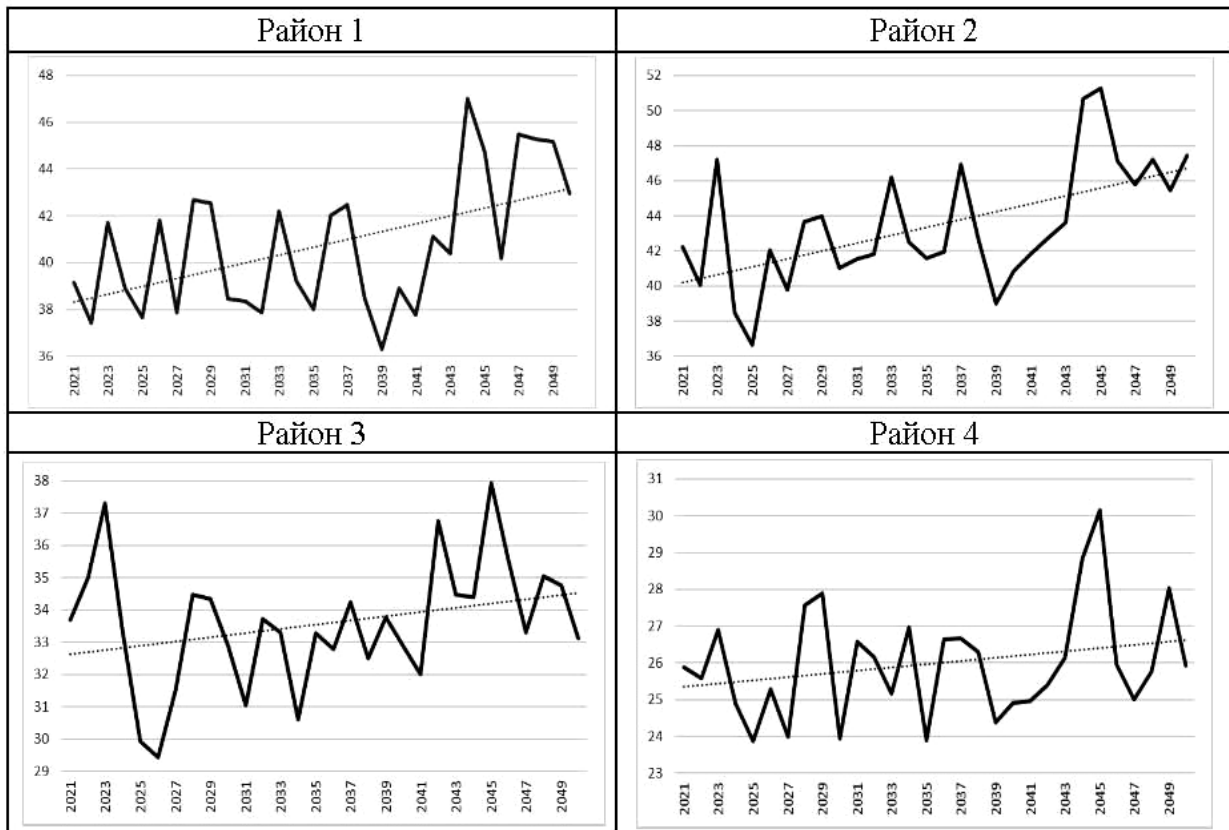

Рис. 3. Часовий хід індексу ALTCDD (кількість днів на рік) за період 2021-2050 рр. (пряма – лінія тренду)

Аналіз часового ходу індексу *ALTCDD* показує (рис. 3), що у районі 1 очікується максимальне значення індексу у 2044 р. (47 днів), а мінімальне – у 2039 р. (36 днів). У районі 2 максимальна тривалість сухого періоду буде спостерігатися у 2045 р. (51 день), а мінімальна у 2025 р. (37 днів). У районі 3 індекс досягне максимуму у 2045 р. (37 днів), а мінімуму у 2026 році (29 днів). У районі 4 найбільша кількість послідовних сухих днів буде спостерігатися у 2045 р. (30 днів), а мінімальна – у 2025 р. (24 дні).

Загалом, найбільша середня тривалість безперервних сухих періодів прогнозується в районі 2 (43 дні) та 1 (41 день), а найменша у районі 4 (26 днів). Таким чином, у середині 2040-х років, коли очікується майже усюди зниження кількості опадів, безперервні посушливі періоди прогнозуються найбільш тривалими. Цей висновок також підтверджується даними лінійних трендів індексу *ALTCDD*, який демонструє зростання значень індексу по всіх районах, при цьому протягом 30 років прогнозована середня кількість днів в сухих періодах зростає від 1-2 днів в районах 1, 3 і 4 до 5 днів в районі 2.

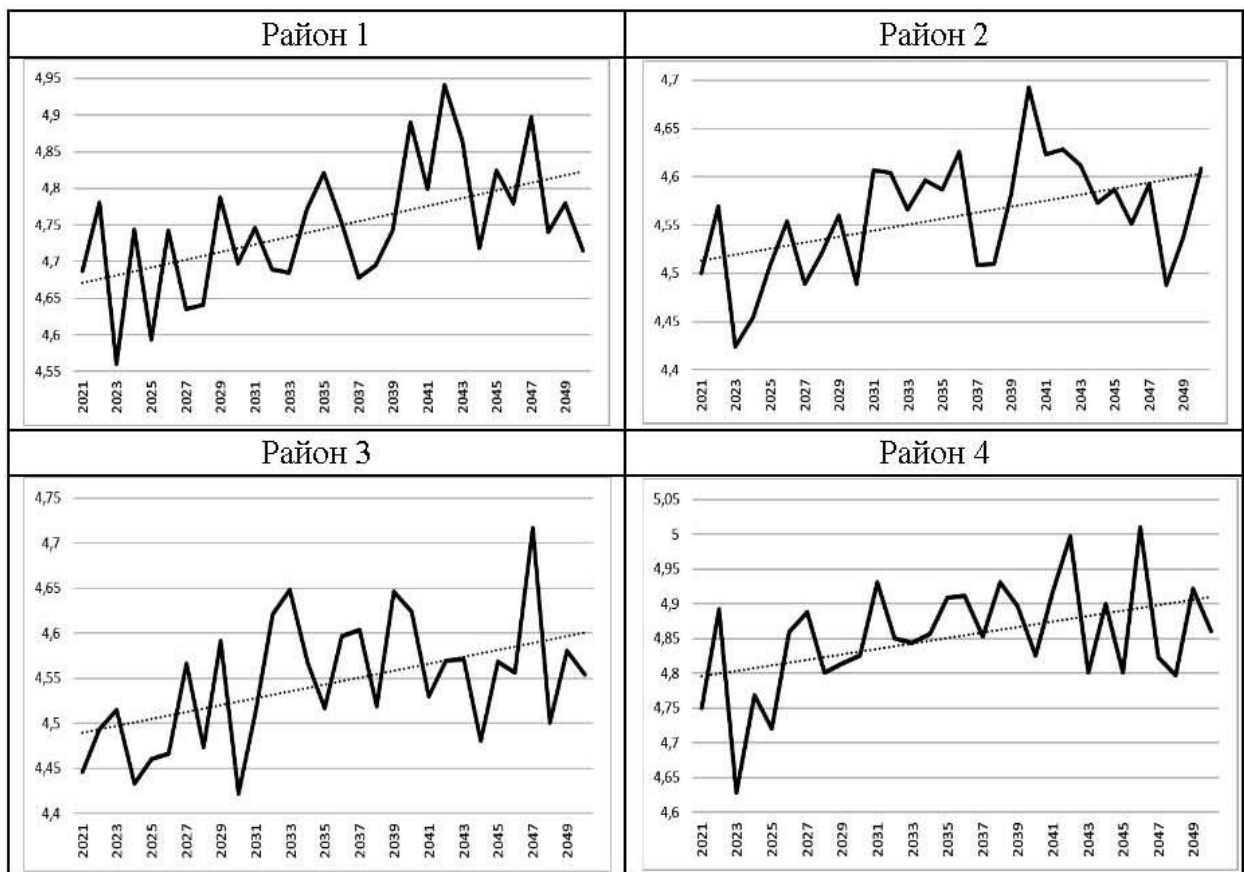

Рис. 4. Часовий хід індексу *SDII* (мм/день) за період 2021-2050 рр. (пряма – лінія тренду)

Аналіз часового ходу інтенсивності прогнозованих опадів за допомогою індексу *SDII* показав (рис. 4), що по всіх районах інтенсивність

опадів коливається в невеликих межах і буде мати тенденцію до зростання протягом 30-річного періоду на 0,1-0,2 мм/день.

Найбільша інтенсивність опадів спостерігатиметься у північних областях (район 4) – до 5 мм/день наприкінці періоду. Найменша інтенсивність опадів припадатиме на східні та південні області, з мінімальними показниками у районі 2 (до 4,7 мм/день). Слід зазначити, що в усіх районах максимум індексу *SDII* спостерігатиметься в 2040-х роках, в яких загалом, очікується зниження кількості опадів. Тобто, опади спостерігатимуться рідше, але з більшою інтенсивністю, що знижує їх ефективність.

Внаслідок зростання інтенсивності опадів, вочевидь, частіше спостерігатимуться й випадки екстремальних опадів, про що свідчать графіки часового ходу індексу *R95pTOT* (рис. 5). Можна бачити, що сумарна річна кількість екстремальних опадів прогнозується найбільшою в районах 1 та 4, де вона коливатиметься в межах від 115 мм/рік на початку досліджуваного періоду до 150 мм/рік у період 2038-2039 рр.

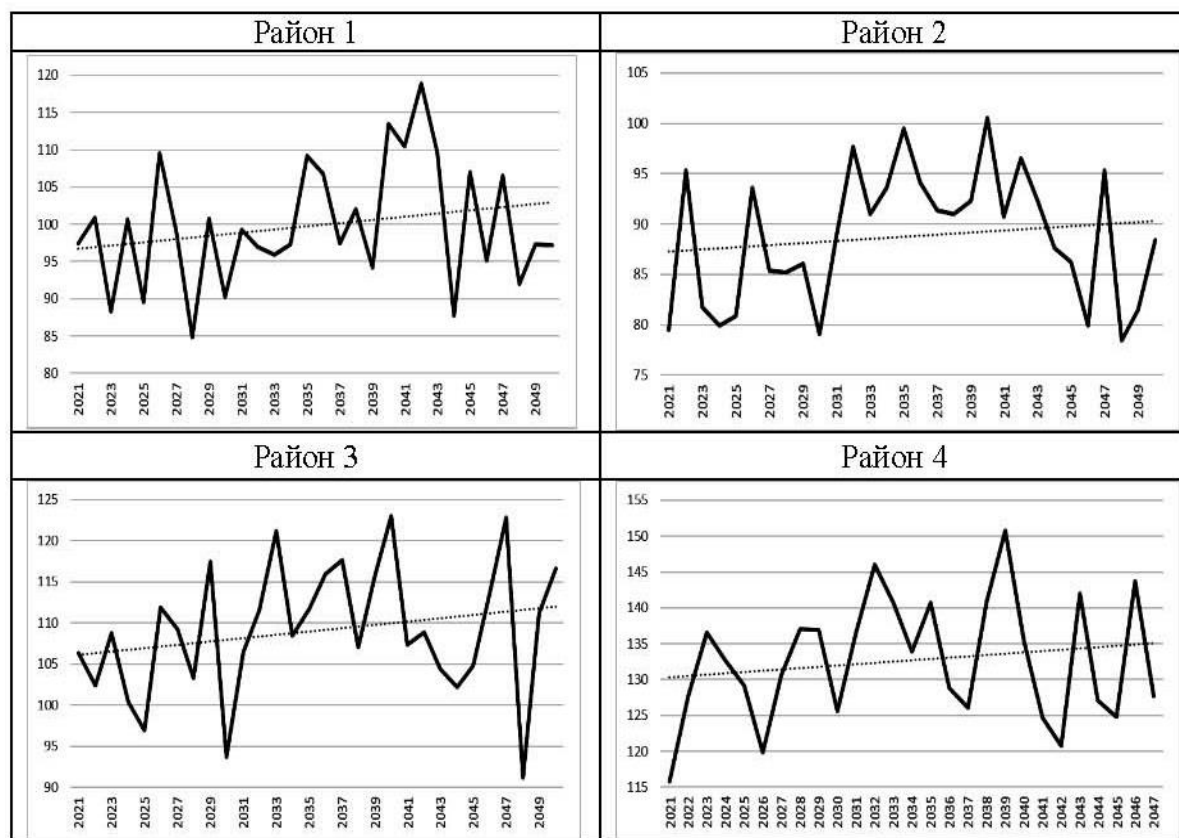

Рис. 5. Часовий хід індексу *R95pTOT* (мм/рік) за період 2021-2050 рр. (пряма – лінія тренду)

Найменші показники індексу *R95pTOT* прогнозуються у районі 2, де сумарна річна кількість опадів коливатиметься в межах 80-100 мм/рік. На сході країни (район 3) значення індексу *R95pTOT* прогнозуються на рівні 91-124 мм/рік. В усіх районах спостерігатимуться досить різкі міжрічні

коливання показників $R95pTOT$, при цьому за значеннями лінійного тренду зростання річних сум опадів становить від 3 до 5 мм за тридцятирічний період.

Висновки. Аналіз просторово-часового розподілу кількості прогнозованих опадів за даними регіонального кліматичного моделювання по території України показав, що в рамках жорсткого сценарію РТК8.5 у період 2021-2050 рр. в літній сезон очікуються різноманітні тенденції у кількості опадів в різних районах. Загалом, по території спостерігатиметься зростання кількості опадів в першій половині досліджуваного періоду і поступове її зниження наприкінці періоду. Але по окремих пунктах може спостерігатися як зменшення, так і зростання кількості опадів, хоча тренди виявилися переважно не значимими.

Структура кількості та інтенсивності опадів зберігатиметься неоднорідною, на що вказують міжрічні коливання кліматичних індексів екстремальності опадів. В усіх розглянутих районах України очікується зростання максимальної тривалості сухих періодів, при цьому інтенсивність опадів буде також зростати, що, в свою чергу, підвищує ймовірність виникнення значних опадів, яка підтверджується прогнозованим зростанням відповідного індексу сумарної річної кількості екстремальних опадів. Таким чином, отримані характеристики показали, що в умовах сценарію РТК8.5 клімат в Україні буде характеризуватися зростанням екстремальності у показниках опадів, наслідком чого може бути збільшення інтенсивності як посух, так й явищ, пов'язаних з надлишковими опадами.

Список використаних джерел

1. Шевченко О., Власюк О., Ставчук І., Ваколук М., Ілляш О., Рожкова А. Оценка уязвимости к изменению климата: Украина. Климатический форум восточного партнерства (КФВП) и Рабочая группа неправительственных организаций по вопросам изменения климата (РГ НУО ВИК), 2014. 64 с.
2. Мартазинова В.Ф., Иванова Е.К., Щеглов К.К. Тенденции современного температурно-влажностного режима Украины к аномальности за счет атмосферных процессов в летний сезон // Наукові праці УкрНДГМІ. 2016. Вип. 268. С. 15-26.
3. Семенова І.Г. Синоптичні та кліматичні умови формування посух в Україні: монографія. ФОП Панов А.М., Харків, 2017. 236 с.
4. МГЭИК, 2014 г. Изменение климата, 2013 г.: Физическая научная основа. Вклад Рабочей группы I в Пятый оценочный доклад Межправительственной группы экспертов по изменению климата / По ред. Т.Ф. Стокер и др. Кембридж: Cambridge University Press, 2014. URL: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/index.shtml> (дата звернення: 27.09.2017).
5. Sillmann, J., Kharin V.V., Zwiers F.W., Zhang X., Bronaugh D. Climate extremes indices in the CMIP5 multi-model ensemble. Part 2: Future projections // J. Geophys. Res., 2013. doi:10.1002/jgrd.50188.
6. Definitions of the core climate extreme indices. URL: <http://climate-scenarios.canada.ca/?page=climdex-indices> (дата звернення 03.10.2018 р.).
7. Клімат України / за ред. В.М. Ліпінського, В.А. Дячука, В.М. Бабіченко. К.: Вид. Раєвського, 2003. 343 с.

Список использованных источников

1. Шевченко О., Власюк О., Ставчук И., Ваколюк М., Илляш О., Рожкова А. Оценка уязвимости к изменению климата: Украина. Климатический форум восточного партнерства (КФВП) и Рабочая группа неправительственных организаций по вопросам изменения климата (РГ НУО ВИК), 2014. 64 с.
2. Мартазинова В.Ф., Иванова Е.К., Щеглов К.К. Тенденции современного температурно-влажностного режима Украины к аномальности за счет атмосферных процессов в летний сезон // Научные труды УкрНИГМИ. 2016. Вып. 268. С. 15-26.
3. Семенова И.Г. Синоптические и климатические условия формирования засух в Украине: монография. ФОП Панов А.М., Харьков, 2017. 236 с.
4. МГЭИК, 2014 г.: Изменение климата, 2013 г.: Физическая научная основа. Вклад Рабочей группы I в Пятый оценочный доклад Межправительственной группы экспертов по изменению климата / По ред. Т.Ф. Стокер и др. URL: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/index.shtml>.
5. Sillmann, J., Kharin V.V., Zwiers F.W., Zhang X., Bronaugh D. Climate extremes indices in the CMIP5 multi-model ensemble. Part 2: Future projections // J. Geophys. Res., 2013. doi:10.1002/jgrd.50188.
6. Definitions of the core climate extreme indices. URL: <http://climate-scenarios.canada.ca/?page=climdex-indices>.
7. Климат Украины / под ред. В.М. Липинского, В.А. Дячука, В.М. Бабиченко. К.: Издательство Раевского, 2003. 343 с.

References

1. Shevchenko O., Vlasyuk O., Stavchuk I., Vakolyuk M., Il'ias O., Rozhkova A. National Climate Vulnerability Assessment Ukraine. Climate Forum East (CFE) and NGO Working Group on Climate Change, 2014. 71 p. URL: <http://www.climateforumeast.org/uploads/other/0/708.pdf>.
2. Martazinova V.F., Ivanova E.K., Scheglov K.K. Tendencies of the modern temperature and humidity regime of Ukraine towards anomalousness due to atmospheric processes in the summer season // UkrNDGMI Proceedings. 2016. V. 268. P. 15-26.
3. Semenova I.G. Synoptic and climatic condition on drought formation in Ukraine: monograph, FOP Panov A.M., Kharkiv, 2017. 236 p.
4. Intergovernmental Panel on Climate Change, 2014. Climate Change 2013 – The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781107415324.
5. Sillmann, J., Kharin V.V., Zwiers F.W., Zhang X., Bronaugh D. Climate extremes indices in the CMIP5 multi-model ensemble. Part 2: Future projections // J. Geophys. Res., 2013. doi:10.1002/jgrd.50188.
6. Definitions of the core climate extreme indices. URL: <http://climate-scenarios.canada.ca/?page=climdex-indices>.
7. Climate of Ukraine / Lipinskiy V.M., Dyachuk V.A., Babichenko V.M. (eds.). Vydavnytstvo Raevskogo, Kyev, 343 p.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Бейдик Олександр Олексійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: aabeydik@gmail.com.
2. *Беркова Оксана Петрівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ, e-mail: 0987366872@ukr.net.
3. *Браславська Оксана Володимирівна* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, природничо-географічний факультет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua.
4. *Герман Ірина Валентинівна* – викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, факультет харчових технологій та сфери обслуговування, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна, e-mail: koloobig2017ssb@ukr.net.
5. *Горин Ірина Василівна* – аспірантка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: iryna.horun@gmail.com.
6. *Долгова Катерина Сергіївна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
7. *Зараховський Олександр Євгенович* – кандидат культурології, старший викладач кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, факультет готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна.
8. *Інтролігатор Олена Андріївна* – студентка кафедри метеорології та кліматології, Гідрометеорологічний інститут, Одеський державний екологічний університет, м. Одеса, Україна.
9. *Кравцова Ірина Віталіївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання, природничо-географічний факультет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, e-mail: timets07@rambler.ru.
10. *Машкова Ольга Вікторівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії, факультет біології, географії і екології, Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна, e-mail: mashkovaolga28@gmail.com.
11. *Михалюк Марина Михайлівна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.
12. *Нападовська Ганна Юріївна* – аспірантка кафедри соціально-економічної географії, Херсонський державний університет факультет біології, географії і екології, Херсонський державний університет, м.

Херсон, Україна, e-mail: anyanapadoskaya@gmail.com.

13. *Неїленко Сергій Михайлович* – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, факультет готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: Nsm110986@gmail.com.

14. *Пальчук Марія Вікторівна* – аспірантка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: marialookhere@gmail.com.

15. *Пендерецький Орест Володимирович* – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: pov@tvnet.if.ua.

16. *Семенко Богдан Володимирович* – аспірант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: bohdan4311@gmail.com.

17. *Семенова Інна Георгіївна* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри метеорології та кліматології, Гідрометеорологічний інститут, Одеський державний екологічний університет, м. Одеса, Україна, e-mail: in_home@ukr.net.

18. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: smugnov_ig@ukr.net.

19. *Степанець Інна Олександрівна* – аспірантка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: landjat@ukr.net.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Бейдык Александр Алексеевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: aabeydik@gmail.com.

2. *Беркова Оксана Петровна* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, Институт международных отношений, Национальный авиационный университет, Украина, Киев, e-mail: 0987366872@ukr.net.

3. *Браславская Оксана Владимировна* – доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой географии и методики её обучения, естественно-географический факультет, Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, г. Умань, Украина, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua.

4. *Герман Ирина Валентиновна* – преподаватель кафедры туризма и гостинично-ресторанного дела, факультет пищевых технологий и сферы обслуживания, Черкасский государственный технологический университет, Черкассы, Украина, e-mail: koloobig2017ssb@ukr.net.
5. *Горин Ирина Васильевна* – аспирантка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: iryna.horyn@gmail.com.
6. *Долгова Екатерина Сергеевна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
7. *Зараховський Александр Евгеньевич* – кандидат культурологи, старший преподаватель кафедры гостинично-ресторанного и туристического бизнес, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина.
8. *Интролигатор Елена Андреевна* – студентка кафедры метеорологии и климатологии, Гидрометеорологический институт, Одесский государственный экологический университет, г. Одесса, Украина Одесский государственный экологический университет.
9. *Кравцова Ирина Витальевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии и методики её обучения, естественно-географический факультет, Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, e-mail: timets07@rambler.ru.
10. *Машкова Ольга Викторовна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры социально-экономической географии, факультет биологии, географии и экологии, Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина, e-mail: mashkovaolga28@gmail.com.
11. *Михалюк Марина Михайловна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.
12. *Нападовская Анна Юрьевна* – аспирантка кафедры социально-экономической географии, факультет биологии, географии и экологии, Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина, e-mail: anyanapadoskaya@gmail.com.
13. *Неиленко Сергей Михайлович* – кандидат технических наук, старший преподаватель кафедры гостинично-ресторанного и туристического бизнес, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: Nsm110986@gmail.com.
14. *Пальчук Мария Викторовна* – аспирантка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: marialookhere@gmail.com.

15. *Пендерецкий Орест Владимирович* – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры туризма, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, м. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: pov@tvnet.if.ua.

16. *Семенко Богдан Владимирович* – аспирант кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: bohdan4311@gmail.com.

17. *Семёнова Инна Георгиевна* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры метеорологии и климатологии, Гидрометеорологический институт, Одесский государственный экологический университет, г. Одесса, Украина, e-mail: in_home@ukr.net.

18. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

19. *Степанец Инна Александровна* – аспирантка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: landjat@ukr.net.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Beydik Oleksandr Oleksijovych* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: aabeydik@gmail.com.

2. *Berkova Oksana Petrovna* – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geography and Tourism Department, Institute of International Relations, National Aviation University, Ukraine, Kyiv, e-mail: 0987366872@ukr.net.

3. *Braslavskaya Oksana Vladimirovna* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Geography and Methods of Teaching Department, Faculty of Nature and Geography, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine, e-mail: oksana.braslavskaya@udpu.edu.ua.

4. *German Irina Valentinovna* – Lecturer at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Faculty of Food Technology and Services, Cherkasy State Technological University, e-mail: koloobig2017ssb@ukr.net.

5. *Horyn Iryna Vasylivna* – Graduate Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: iryna.horyn@gmail.com.

6. *Dolhova Kateryna Serhiivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine e-mail: kate.dolhova@gmail.com.

7. *Zarakhovskyi Olexander Yevgenovich* – Candidate of Cultural Studies, Senior Lecturer at the Department of Hotel-Restaurant and Tourism Business,

Faculty of Hotel and Restaurant and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine.

8. *Introliator Olena Andriivna* – Student of Meteorology and Climatology Department, Hydrometeorological Institute, Odessa State Environmental University, Odessa, Ukraine.

9. *Kravtsova Iryna Vitaliivna* – Associate Professor Department of Geography and Methods of Teaching, Faculty of Nature and Geography, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, e-mail: timets07@rambler.ru.

10. *Mashkova Olga Viktorivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Socio-Economic Geography Department, Faculty of Biology, Geography and Ecology, Kherson State University, Kherson, Ukraine, e-mail: mashkovaolga28@gmail.com.

11. *Mikhaliuk Maryna Mykhaylivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.

12. *Napadovska Hanna Yuriyivna* – Graduate Student of Socio-Economic Geography Department, Faculty of Biology, Geography and Ecology, Kherson State University Kherson, Ukraine, e-mail: anyanapadoskaya@gmail.com.

13. *Neilenko Serhii Mikhailovich* – Candidate of Technical Science, Senior Lecturer at the Department of Hotel-Restaurant and Tourism Business, Faculty of Hotel and Restaurant and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, Kyiv, e-mail: Nsm110986@gmail.com.

14. *Palchuk Mariia Viktorivna* – Graduate Student Of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography Taras Shevchenko National University of Kyiv, e-mail: marialookhere@gmail.com.

15. *Penderecki Orest Vladimirovich* – Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: pov@tvnet.if.ua.

16. *Semenko Bohdan Volodymyrovych* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: bohdan4311@gmail.com

17. *Semenova Inna Georgiivna* – Doctor of Geographical Science, Professor, Professor of Meteorology and Climatology Department, Hydrometeorological Institute, Odessa State Environmental University, Odessa, Ukraine, e-mail: in_home@ukr.net.

18. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

19. *Stepanets Inna Oleksandrivna* – Graduate Student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: landjat@ukr.net.

ЗМІСТ

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Браславська О.В., Кравцова І.В.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ.....	3
<i>Неїленко С.М., Зараховський О.Є.</i> СЕРВІСНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРУЇЗНОЇ ІНДУСТРІЇ.....	12
<i>Беркова О.П.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЗА УМОВ ТРАНСФОРМАЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	23
<i>Смирнов І.Г., Косарева Т.В.</i> ВІЙСЬКОВА ЛОГІСТИКА У ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНОГО РЕСУРСУ: ПРИКЛАД ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ЛОГІСТА ГЕТЬМАНА П. КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО.....	29
<i>Пендерецький О.В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ.....	43
<i>Горин І.В.</i> ГЕОГРАФІЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	50
<i>Долгова К.С.</i> МЕТОДИКА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ, ЇЇ ТЕРИТОРІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	64
<i>Машикова О.В., Нападовська Г.Ю.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	73
<i>Герман І.В.</i> ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ: СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ТА ДОСЯГНУТІ ЦІЛІ.....	82

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Бейдик О.О., Семенко Б.В.</i> ДЕФІНІЦІЯ «ТРАНСФОРМАЦІЯ» В ГЕОГРАФІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	92
<i>Степанець І.О.</i> ОЦІНКА РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	104
<i>Михалюк М.М.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ (НА ПРИКЛАДІ МАЛИХ МІСТЕЧОК СТОЛИЧНОГО СГР УКРАЇНИ).....	113
<i>Пальчук М.В.</i> ТОРГОВЕЛЬНО-РОЗВАЖАЛЬНІ ЦЕНТРИ ЯК НОВА ФОРМА ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ НА ПРИКЛАДІ КИЄВА.....	123

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Семенова І.Г., Інтролігатор О.А.</i> ТЕНДЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЗМІН У РЕЖИМІ ОПАДІВ В УКРАЇНІ В ЛІТНІЙ ПЕРІОД 2020-2050 РР.....	132
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....</i>	143

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Браславская О.В., Кравцова И. В.</i> МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОВРЕМЕННОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ ГЕОГРАФИИ.....	3
<i>Неиленко С.М., Зараховський А. Е.</i> СЕРВИСНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КРУИЗНОЙ ИНДУСТРИИ.....	12
<i>Беркова О.П.</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ ПРИ УСЛОВИИ ТРАНСФОРМАЦИЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЫ.....	23
<i>Смирнов И.Г., Косарева Т.В.</i> ВОЕННАЯ ЛОГИСТИКА В КАЧЕСТВЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО РЕСУРСА: ПРИМЕР ПЕРВОГО УКРАИНСКОГО ВОЕННОГО ЛОГИСТА ГЕТМАНА П. КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО	29
<i>Пендерецкий О.В.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА НА ИВАНО-ФРАНКОВЩИНЕ.....	43
<i>Горин И.В.</i> ГЕОГРАФИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПОТОКОВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	50
<i>Долгова Е.С.</i> МЕТОДИКА ОЦЕНКИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ ОЗДОРОВЛЕНИЯ И ОТДЫХА, ЕЁ ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ (НА ПРИМЕРЕ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ).....	64
<i>Машикова О.В., Нападовская А.Ю.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИНАХ ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	73
<i>Герман И.В.</i> ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ И ДОСТИГНУТЫЕ ЦЕЛИ.....	82

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Бейдик А.А. Семенко Б.В.</i> ВОПРОС ТРАНСФОРМАЦИИ В ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ.....	92
<i>Степанец И.А.</i> ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В УКРАИНЕ.....	104
<i>Михалюк М.М.</i> ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЕВРЕЙСКОГО ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА (НА ПРИМЕРЕ МАЛЫХ ГОРОДОВ СТОЛИЧНОГО ОГР УКРАИНЫ).....	113
<i>Пальчук М.В.</i> ТОРГОВО-РАЗВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТРЫ КАК НОВАЯ ФОРМА ПУБЛИЧНОГО ПРОСТРАНСТВА НА ПРИМЕРЕ КИЄВА.....	123

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Семёнова И.Г., Интролигатор Е.А.</i> ТЕНДЕНЦИИ БУДУЩИХ ИЗМЕНЕНИЙ В РЕЖИМЕ ОСАДКОВ В УКРАИНЕ В ЛЕТНИЙ ПЕРИОД 2020-2050 ГГ.....	132
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ.....</i>	143

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Braslavska O.V., Kravtsova I.V.</i> METHODOLOGICAL ASPECTS OF MODERN RECREATIONAL GEOGRAPHY.....	3
<i>Neilenko S.M., Zarakhovskyi O.Y.</i> SERVICE ACTIVITIES OF CRUISE INDUSTRY.....	12
<i>Berkova O.P.</i> THE ACTUAL PROBLEMS OF THE TOURIST INDUSTRY OF UKRAINE AND THE WAYS OF ITS DECISION ON THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC ENVIRONMENTAL TRANSFORMATION.....	23
<i>Smyrnov I.G., Kosareva T.V.</i> MILITARY LOGISTICS AS A KIND OF TOURISM RESOURCES: EXAMPLE OF THE FIRST UKRAINIAN MILITARY LOGIST HETMAN P. KONASHEVICH-SAGAYDACHNY.....	29
<i>Penderecki O.V.</i> PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL TOURISM ON IVANO-FRANKIVSHION.....	43
<i>Horyn I.V.</i> GEOGRAPHY OF TOURIST FLOWS OF LVIV REGION.....	50
<i>Dolhova K.S.</i> METHODOLOGY OF EVALUATION SOCIO-ECONOMIC EFFICIENCY OF CHILDREN'S CAMPS ACTIVITY AND ITS TERRITORIAL DIFFERENTIATION (THE CASE OF KYIV REGION).....	64
<i>Mashkova O.V., Napadovska H.Y.</i> PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE UNITED LOCAL COMMUNITIES OF THE KHERSON REGION.....	73
<i>German I.V.</i> TOURISM DEVELOPMENT PROGRAM IN CHERKASY OBLAST: STRATEGIC DECISIONS AND GOALS ACHIEVED.....	82

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Beidyk O.O., Semenکو B.V.</i> THE MATTER OF TRANSFORMATION IN GEOGRAPHIC AND ECONOMIC SCIENTIFIC RESEARCH.....	92
<i>Stepanets I.O.</i> EVALUATION OF LOCAL GOVERNMENT UNDER DECENTRALIZATION IN UKRAINE.....	104
<i>Mikhaliuk M.M.</i> SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCH OF THE JEWISH ETNOCULTURAL POTENTIAL (ON THE EXAMPLE OF THE SMALL TOWNS IN THE CAPITAL SOCIO - GEOGRAPHICAL REGION OF UKRAINE).....	113
<i>Palchuk M.V.</i> TRADE-ENTERTAINMENT CENTERS AS A NEW FORM OF PUBLIC SPACE: THE CASE OF KYIV.....	123

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Semenova I.G., Introligator O.A.</i> FUTURE TRENDS FOR PRECIPITATION REGIME IN UKRAINE DURING THE SUMMER PERIOD OF 2020-2050.....	132
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	143